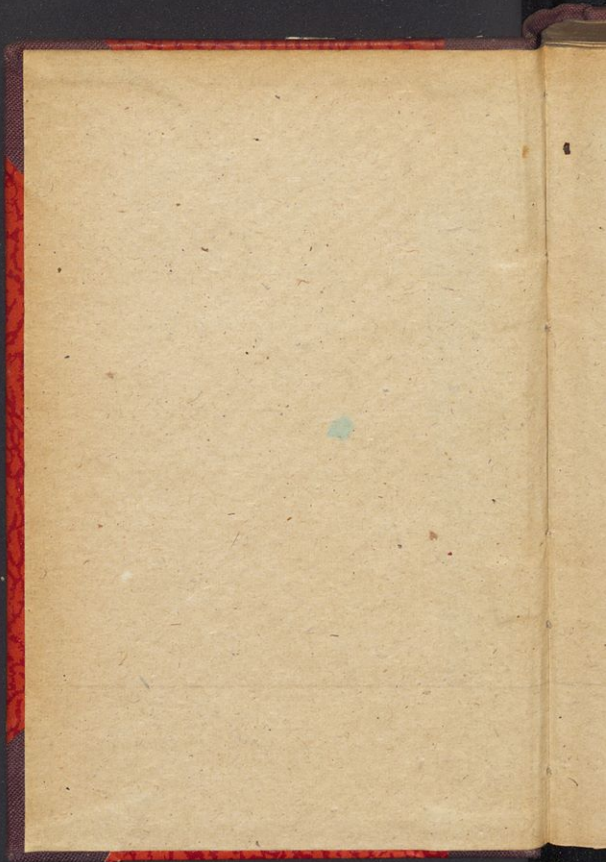

Narodna in univerzitetna knjižnica
v Ljubljani

53493'

7

50.

309.

~~Edward H. Renshaw~~

53493

ID z 5276466

53493

M 1319/1951

Bolnik.

Spisal J. T—s.

Suplent Janko Gruden že dva meseca ni mogel iz sobe. Dasi so mu zdravniki že večkrat izjavili, da je neozdravljivo bolan, in akoravno je kot izobražen človek dobro vedel, da je jetika nekak prvi stadij smrti, je vendar še upal in se tolažil, da bo zopet okreval in pričel novo, vse drugačno življenje. Kdo bi mu štel v zlo, da so se mu porajale v mladem srcu še vsakojake nade in želje, da je hotel še živeti, saj je bil star jedva 26 let...

Bilo je spomladi. Vsa narava je vstajala in klicala k življenju. Janko je nervozno ležal na belo pogrnnjeni postelji. Pogled mu je bil utrujen, a vendar nemiren, nestalen. Zadnji žarki zahajajočega solnca so radovedno silili skozi pol odprto okno v njegovo izbo, kakor bi se hoteli prepričati, jeli še diha ta živi mrtvec, ter mu zlatili upalo lice. Koža mu je bila prozorna kakor pajčolan, da so se videle kosti, kakor bi bil spustil nanj Röntgenove žarke...

Ravno je bil odšel zdravnik. Povedal je Janku še enkrat in odločno, da nima prav nikakega upanja več, da

so štete urice njegovega popotovanja po materi zemlji, naj torej uredi vse potrebno...

Osuplo je poslušal bolnik odkritosrčen odgovor. Do sedaj mu nikakor ni hotelo v glavo, zakaj bi bila usoda ravno njemu tako nemila; dosedaj se na nikak način ni mogel sprijazniti z žalostno mislijo, zakaj bi ravno on ne smel piti iz opojne čaše življenja, dosedaj ni mogel in ni hotel verjeti, da bo moral tako mlad iz tega sveta, ne da bi se mu bila izpolnila le jedna njegovih želj. Danes pa je bil nakrat prepričan, da zanj niso upi, niso nade, da ga ne reši noben čudež več...

Nekaj tesnega mu je objelo trudno dušo, mraz mu je pretresel vse kosti, slednjič pa se je udal v svojo usodo in se umiril...

Zamislil se je v svoje preteklo življenje.

Rojenice mu niso bile natresle dragocenih darov v priprosto zibelko, delavčevega sinu je čakalo le trpljenje, beda. V pomanjkanju in revščini so mu tekla mladostna leta. Skrbni stariši in dobri ljudje so ga spravili v šolo, kjer se je pridno učil ter srečno dovršil gimnazij. Nakrat je stal na razpotju, ali v semenišče ali na Dunaj, tu brezskrbno in mirno življenje, tam boj za vsakdanji kruh. Četudi je njegova blaga mamica že od nekdaj gojila skrito željo,

da bi некоč videla svojega prvenčka pred oltarjem, ga ni niti z jedno besedico silila v duhovski stan, rada se je odpovedala svojemu idealu, da bile bil srečen njen sinček; hudo ji je le delo, da ga ni mogla podpirati; kajti doma je bila družina narasla samih dobrih in zdravih želodcev. In Janko je odpotoval v cesarsko prestolico učiti se filozofije, — navezan sam nase. S pridnostjo in vstrajnostjo se mu je posrečilo, dobiti službo domačega učitelja pri nekem češkem plemiču. Med letom je bival na Dunaju, o počitnicah pa na Češkem. Tako sta mu mirno potekli prvi dve leti visokošolskega življenja. Koncem drugega leta pa je prišel domov, hoteč posvetiti svoje proste dneve svojcem, ki so že hrepeneli, videti svojega Janka...

Tedaj pa se je pričelo za mladega filozofa novo življenje, ona doba, ki prinaša človeku toliko veselih, pa tudi ne manj žalostnih trenutkov, ona doba, v kateri se čuti človek najmočnejšega, v resnici pa je najšibkejši, podoben trsju, katerega upogne vsaka sapica, — doba sladkostij in bridkostij prve ljubezni.

Na zabavnem večeru v Čitalnici se je seznanil s Slavko, hčerjo petičnega in ponosnega trgovca. Ko je bil napravil maturo, je bila še otrok, med njegovim bivanjem na Dunaju pa se je razvila

v pravo krasotico, ki je razvnela srca celo starejšim gospodom. Njen pravilen, nežen obrazek je očaral vsakogar, njene nedolžne oči bi bile ukrotile leva, taka omamna moč je sijala iz njih. Tudi Janko se ni mogel ubraniti njeni nadvladi, v kratkem času ji je bil udan z dušo in telesom, vse njegove misli so bile pri njej, vse njegove stopinje so ga vedle v njeno bližino. Slavka je opazila, da Janko le radi nje zahaja v družbo, in ni ga podila od sebe, celo prednost mu je dajala pred drugimi. Oh, kje so oni srečni, zlati časi, ko je ves blažen sedel poleg svoje izvoljenke in kramljal z njo o ljubem božjem svetu! Kako neprisiljeno sta se smejala medsebojnim dovtipom! Dasi je bil Janko prepričan za trdno, da ga Slavka ljubi, se je vendar bal govoriti ji o ljubezni, v strahu, da bi potem minilo ono prijateljsko in odkrito občevanje med njima, ni si upal, odgrniti skrivnostnega zagrinjala, za katerim je slutil prepad...

Slednjič pa je bil prisiljen, storiti odločilen korak; kajti dnevi počitnic so minevali kakor zbineva spomladi sneg. Na odhodnici, katero je napravila Čitalnica poslavljaljoči se mladini, se je bil namenil, izvršiti svoj načrt. Ves dan je izbiral in iskal primernih izrazov, s katerimi bi odkril Slavki svojo ljubezen. Prihajale so mu v spomin besede, katere so junaki iz stoterih romanov

rabili v podobnih slučajih, toda nobena mu ni bila povšeči, z nobeno ni bil zadovoljen...

Takoj pri prvi četvorki je poskusil svojo srečo. Poklonil se je Slavki, ki mu je pritrdila smehljajoča. Bila je krasna kakor Vesna; neka blažena sreča, spojena s pritajeno žalostjo, ji je sijala iz nedolžnih očij, ko jo je odvedel med pare, ki so že šetali po plesni dvorani.

Še enkrat je Janko premišljal, ni li greh, da hoče tega nedolžnega otroka iztrgati iz dosedanjega mirnega, brezskrbnega življenja in pahniti v vrtinec skrbij in bridkostij? Že je hotel žrtvovati samega sebe, da ne bi kalil sreče temu angelju...

Tedaj pa se je Slavka obrnila k njemu in ga vprašala: »Kaj tako žalostno premišlujete, gospod Gruden? Ali bi mi ne mogli zaupati svojih skrivnostij? Morda bi vas potem žalost minila.« In pri tem ga je pogledala tako zaupljivo, tako proseče, da bi jo bil najraje objel in stisnil na srce...

»Boli me, ker moram proč od vas, ne da bi vedel, ali se boste kedaj spominjali svojega najudanejšega oboževalca! Oprostite, gospodična Slavka, nočem vas žaliti, ali ne da mi miru, moram vam povedati, kar vam je že tisočkrat povedalo vse moje obnašanje in vedenje proti vam, kar čutim že dolgo časa in kar sili z vulkansko silo na dan,

da vas ljubim, ljubim bolj kot svoje vse, svoje življenje! Zdaj pa izrecite nad menoj svojo sodbo in povejte mi, ali smem nesti seboj zavest, da mi vračate milo za drago?»

Kar sapo je zadrževala, da ne bi ji ušla kaka besedica. Prvič v njenem življenju so ji donele na uho tako sladke besede...

»Ne vem — « In zopet ga je pogledala tako milo, kakor bi mu hotela očitati, da še dosedaj ni uganil, ali mu je naklonjena ali ne.

»Oh, ko bi smel ta vaš »ne vem« tolmačiti kot pritrditev!«

»Da, smete.« Pri teh besedah se je tako tesno privila k njemu, da mu je postalo pri srcu toplo, tako toplo...

K sreči je reditelj zaklical: nastop! kajti Janku je šetanje nakrat postalo prepočasno, najraje bi bil prehitel vse pare in vsakemu posebej pripovedoval o svoji sreči...

Sam ni vedel, kako je preplesal četvorko, tako je bil omamljen. Zdramil se je šele pri finalu, ker je sodnikova Pavla zastokala, ko mu je podala roko...

Ko mu je Slavka pri slovesu v znak ljubezni stisnila v roko vrtnico, katero je prej nosila na prsih, so se obema lesketale v očeh solze, sladke in grenke solze...

Žalosten in potrtn je zapuščal Janko rodno mesto; saj ni zapuščal samo svojih domačih, zapuščal je svoje vse, svoje življenje, svojo bodočnost, svojo Slavko. Tako težko, tako tesno mu je bilo pri srcu, kakor bi se poslavljal brez nade, da se še kedaj povrne.

Toda ta žalost ga je minevala od dne do dne, udal se je v svoj položaj s prepričanjem, da tako mora biti, ako hoče, da bo Slavka kedaj res njegova, da kedaj lahko pogumno stopi pred njenega ponosnega očeta in ga prosi za njeno roko. Izpoznavši, da si mora svojo miljenko šele priboriti, se je s podvojenimi močmi lotil učenja...

Česar si ustmeno nista mogla povedati, to sta si razodevala v pismih, v katera sta vlivala vsa svoja čustva, vso svojo srečo in nesrečo. Iz nežnih Slavkinih pisem se je Janku šele odkrivala njena blaga duša. Bila je še tako nedolžna, otročja, neizkušena! Kako goreča ljubezen je kipela iz njenih naivnih, odkritosrčnih besedij! Kako nestrpno je vedno pričakoval njenega ljubkega pisemca! In jedno je bilo ljubeznivejše, jedno slajše od drugega; jedno ga je bolj mamilo kot drugo, ljubil jo je vedno bolj, do blaznosti...

Na Dunaju se je Janko kolikor mogoče ogibal večje družbe. Nič se ga ni prijelo, da so tovariši delali dovtipe iz njegovega samotarstva. Kaj so mu

bili tovariši, ako ga je ljubila ona?! In še kadar je bil v družbi, je vedno trepetal, da bi kdo izvlekel njemu tako sveto ime in ga valjal po svojih preprostih ustih. Zato pa je bil najraje sam. Kadar mu je bilo dolgčas, pa je vzel v roke njena pisma, iz katerih je puhtela tako gorka ljubezen in tako blagodejno vplivala na njegovo bolno dušo...

Tako jima je teklo leto. Ljubezen, ki sta jo zlivala v pisma, se je vedno večala, in vedno čileja in krepkeja vračala nazaj. Že se je bližal čas počitnic. Kako sta hrepenela videti drug drugega! Kako težko je pričakoval Janko trenutka, ko stisne na srce svojo izvoljenko, kako strastno si je želel poljubiti jo na ustna, na oči! Koliko načrtov, prekrasnih načrtov sta si bila napravila med letom!

Nekaj dnij pred počitnicami pa je dobil Janko tako pisemce:

»Dragi Janko!

Oče so prišli na sled najini zvezi. Kaj sem vse morala pretrpeti radi tega! Radi miru v hiši Te rotim, da ustaviš vsako nadaljno dopisovanje z menoj! Tudi čas je premenil marsikaj.

Slavka.«

Nesrečnika, ki je bil po nedolžnem obsojen na vislice, gotovo ni huje pretresla vest, da boče v jednom dnevu

visel med nebom in zemljo, kakor je zadelo Janka to kratko, a vendar tako uničujoče poročilo. Sprva ni verjel svojim očem, neštetokrat je prečital usodepolno pismo, a vedno je stala v njem ista žalostna resnica, da Slavke ne more imenovati več svoje, da so strte njegove peroti, uničeni vsi njegovi upi, vse nade, vsi načrti. Ugrabili so mu njo, njegovo vse, njegovo življenje! Da bi se bila ona zlahka dala privedi do te lakonične odpovedi, to mu ni šlo v glavo, to se mu je zdelo nemogoče. Ne, ona Slavka, ki mu je še pred kratkim prisegala do-smrtno zvestobo in udanost, ki je še v predzadnjem pismu izražala neskončno hrepenenje, zopet videti in objeti svojega ljubčka, ona Slavka ni bila zmožna tako bridke prevare. Ne, najsi je bil kriv ves svet, ona je bila nedolžna...

Ali prava, resnična ljubezen ne pozna nikakih ovir, nikakih zaprek! Slavka pa se mu je odpovedala le radi ljubega miru, ha, radi miru v hiši mu je zadala tako grozen, strašanski udarec.

In počasi kakor tat se je vtihotapil v njegove misli dvom, ga je li sploh kedaj resnično in istinito ljubila, ali pa se je udala le njegovim sladkim besedam, ki so ji prve obljubljale novo mikavnejše, še neznanih čarov polno življenje...

Kaj pa pomenjajo besede: »Tudi čas je spremenil marsikaj?« Ali je mo-

goče, da se tako vroča, tako iskrena ljubezen spremeni v dveh ali treh dneh, in naj bi delovale proti nji vse peklen-ske sile?! Morda se sama ni zavedala, da vse njeno nagnenje do njega ni bila prava, pristna ljubezen, ampak le neko sugerirano čuvstvovanje, podobno cvetki, kateri vzame mlado življenje prva slana.

In vzel je v roke vsa njena pisma. Za hip se je zatopil v one srečne čase, ko so mu bila ta rožnata pisma še v tolažbo in vspodbudo pri njegovem delu. Sedaj pa je minilo vse. Ali niso vse te prijazne besede, vsi ti presrčni pozdravi, vsi ti najgorkejši poljubčki le bridka, krvava ironija?!

In zazdelo se mu je, da so se vse te mrtve črke nakrat spremenile v grde ostudne pošasti. A vse te grde in ostudne pošasti so pričele plesati pred njegovi očmi razposajene, divje plese, kakor bi se mu rogale, da je nekdanj verjel mamljivim besedam, ki mu jih je pisalo mlado, neizkušeno dekle...

Ozrl se je po sobi, kakor bi hotel poiskati si koga, ki bi imel ž njim vsaj malo usmiljenja, sočutja, pa glej, tudi tiste mirne slike po zidu, ki so ga prej gledale tako prijazno, tako prikupljivo, so postale nakrat grde, ostudne in tudi one so se smejale in režale njegovi nesreči...

Nikjer sočutja, nikjer prijaznega lica!

In vrgel je od sebe vsa rožnata pisma, ki so obsegala toliko lažij, da so se razletela po tleh...

Divjal je po sobi kakor bi bil obseden, bil je z glavo ob zid in si ruval lase; njegove boli ni hotelo biti konec, le še bolj mu je razjedala notranjost, le še hujše so postajale njegove muke.

Kaj mu je storiti? Da bi nehal ljubiti tega zapeljivega, mamečega otroka, tedaj bi si moral iztrgati iz prsi srce! Da bi pa živel brez nje in gledal, kako ljubkuje z drugim — ha, z drugim, ne, z drugim ne, prej bi mu zasadil nož v prsi...

Kako dobrodošla bi mu bila sedaj smrt! Stopil je k oknu in se ozrl po stopnicah pod njim, ki so ga tako privlačno, tako demonično vabile, naj si odpočije na njih. Iz tretjega nadstropja pa do pritličja je daleč in človek se utruji, ako nima pod seboj trdne podlage...

Ze ni čutil več nikakih bolečin, že ni videl ničesar drugega več kakor vabeče stopnice, že se je hotel zavihniti... in zazvižgalo bi bilo po zraku, stopnice pa bi bile jokale krvave solze samega veselja nad svojim plenom, — tedaj pa mu je stopila pred motne, trudne oči podoba njegove drage mamice, ki je žalostna upirala vanj svoje ljubeče oči, kakor bi mu očitala, da je čisto pozabil nanjo, ki ga je vendar ljubila najnese-

bičnejše, najgorkeje, najprisrčnejše, in izginile so stopnice, Janko pa je nezavesten padel nazaj v svojo sobo.

Kmalu se je Janko prebudil iz nezavesti. Prišlo mu je v spomin, kako ga je podoba njegove drage mamice odvrnila od samomora. In skoro je bil hud na svojo mamico; ako bi ne bilo nje, bi on sedaj že počival in užival mir in pozabljenje; saj je bil tako potreben obojega.

Ves razburjen je zapustil sobo. Ko je stopil na ulico, je lilo kakor bi izlival iz škafa. Poprej ni bil opazil, da dežuje. In hvaležen je bil naravi, da sočustvuje z njim, da joka mesto njega, ker njemu vsled prevelike bolesti ni porosila nobena solza razgretega lica.

Tedaj pa se mu je rodila v glavi strašna, grozna misel in mu hipoma prešla v meso in kri. Iz okna ne skoči, v vodo tudi ne, kroglje si ne zapodi v glavo, svoji blagi mamici na ljubo ne stori tega, njej noče in ne sme otrovati vseh že tako maloštevilnih uric njenega življenja, ona tega ni zaslužila, — toda ako se bode počasi zastrupljal z nerednim življenjem, ako bode polagoma venel kakor roža, ki je izgubila svojo skrbno gojiteljico, kdo bo mislil ob njegovi krsti, da gleda samomorilca, in njegova mamica se potolažena udá v božjo voljo, saj umrje previden in ga pokopljejo cerkveno...

Zanj je minilo vse veselje, zanj ni bodočnosti. Česa naj se še nadeja na tem svetu, ko ga je varala in zapustila ona, za katero bi bil tako rad dal svoje življenje, svojo srčno kri? Umreti hoče, počasi, polagoma bode hiral in nihče ga ne bode dolžil samoubojstva. In danes hoče storiti prvi korak, ki ga izdatno približa večnosti, danes hoče izpiti prvo kapljico strupa, ki bode v zvezi z naslednjimi skrivaj, toda dosledno uničevala njegov organizem, dokler ne omahne, kakor se poruši drevo, katero so razjedli nehvaležni črvi...

In ni se vrnil po dežnik. Kakor bi ga bil zapustil razum, je začel dirjati po mestu, da so se ljudje radovedno ozirali za njim. Divjal je naprej in naprej, kakor bi tekel za stavo z električnim tramvajem in kakor bi hotel prehiteti vse dunajske izvozčke. Marsikakemu stražniku se je zdelo sumljivo njegovo počenjanje, toda, ker je bežal kakor burja, ga ni ustavil nihče. Dež pa je vestno vršil svojo nalogo. Premočil ga je docela, da je kar curkljalo od njega, kakor bi ga bili ravnokar izvlekli iz Donave. Obleka ga ni še nikdar imela tako rada in se ga ni še nikdar tako tesno ovijala, a tudi mraz mu še ni nikdar segal tako do kostij.

Ves upehan je došel do gostilne, kamor so po navadi zahajali njegovi tovariši. Postal je nekaj časa v veži in

otiskal premočeno obleko, ki se je solzila kakor studenec, potem pa je mirnega in veselega lica stopil v pivnico, kjer je našel mnogo znancev, ki so začujeni zmajevali z glavo, ugledavši redkega gosta v takem stanju. Dasi se je Janko trudil na vse kriplje, da bi se kazal ravnodušnega, so vendar vsi vedeli, da se mu je moralo pripetiti nekaj izrednega. Kakor bi imeli sočutje z njim radi neznane jim nesreče, ki ga je doletela, ga ni nihče mučil z radovednimi vprašanji, ampak vsi so čakali, da jim sam razloži svoj čuden, žalosten položaj. On pa ni niti z besedico omenil samega sebe, ampak zbijal je šale, da se je moralo smejati vse omizje, dasi si nihče ni mogel tolmačiti njegovega vedenja...

In Janko je pil in pil mrzlo pivo, ne zmenivši se za to, da ga je mrazilo in stresalo po vsem telesu, da so mu šklepetali zobje, kakor bi mu pregibal čeljusti električen stroj. Slednjič pa se mu je jelo blesti. Tovariši so ga nezavestnega spravili domov...

Drugi dan so ga prepeljali v bolnišnico. Lotila se ga je pljučnica, ki ga je za cele počitnice privezala na postelj. Le dobra in močna njegova narava ga je obvarovala smrti.

Po prestani bolezni je bil Janko kakor prerojen. Nič več ni mislil na samomor. Spomini na Slavko so se mu zdeli kakor sanje iz otroške dobe. Ču-

dil se je samemu sebi, da si je hotel vzeti mlado življenje radi ženske, in najsi bi bila najlepša na širnem svetu. Poprej je bil napol otrok, bolezen pa ga je napravila moža. Izgubil je sicer jeden ideal, vero v žensko zvestobo, ostalo pa mu je prepričanje, da je njegovo življenje vredno morda cel koš takih idealov, in vesel je bil tega spoznanja.

Janko je sicer okreval v toliko, da je lahko nadaljeval svoje študije; ali dolga in nevarna bolezen je zapustila v njegovem telesu kal, iz katere se je počasi razvijala jetika. Dasi bolehen, je vendar končal svoje nauke pravočasno in postal suplent v mestu na deželi.

Toda le nekoliko mesecev je mogel uživati prostost; bilo mu je od dne do dne slabše, moči so ga vedno bolj zapuščale, vlegel se je ter ni več vstal...

Do današnjega dne je še upal in gojil nade, da bo zopet okreval, da mu bo še sijalo zlato solnce, da bo še živel veselo življenje, danes pa veruje odkritosrčnim zdravnikovim besedam, da je njegova ladja že blizu pristana...

Vse te vesele in žalostne slike, vsi ti raznobarvni prizori, polni presladkih in pregrenkih spominov, ki so se kakor v kalejdoskopu vrstili pred njegovimi očmi, so docela prevzeli bolnikovo dušo in ga utrdili popolnoma...

Na prozornih licih mu je zaigrala lahna rdečica, ki se je pa kmalu umak-

nila sinji bledobi; iz suhih ustnic mu je izginila vsa kri, le srce mu je bilo burno in naznanjalo, da to mirno ležeče okostje še živi...

Zaspal je. Ali tudi spanec mu ni prinesel tako potrebnega miru. Njegovi razdraženi živci so ga kmalu začarali v bujne sanje.

Videl je prostorno dolgočasno sobo, tam v sredi je ugledal čisto priprost mrtvaški oder, brez vsakega okraska, kakor kadar umrje kak berač. Nikjer žive duše, nobenega venca, le nekaj sveč je zaspano brlelo in metalo slabotno razsvitljava na mrliča...

V tem mrliču je Janko spoznal samega sebe...

V sklenjenih rokah je imel razpelo in rožni venec, oči so mu bile na pol odprte in steklene. Grobna tišina in mir sta vladala okoli njega, le nadležne muhe so mu frčale z nosa na brado, z brade na roki, kakor bi se hotele norčevati z njegovo onemoglostjo, ali marsikatera izmed njih je morala plačati svojo predrzno nagajivost in radovednost s smrtjo v brezčutnem plamenu sveč...

Mrlič pa je ležal mirno, nepremično.

Tedaj pa so se odprla vrata in v sobo je stopila starka, sklonjena in vsa objokana, držeča v roki priprost venec. Janko je spoznal svojo mater, ki je

gotovo žrtvovala zadnje vinarje, da je kupila svojemu prerano umrlemu sinu skromen venec. Starka pa je položila venec nad sinovo glavo, vzela v roke vejico in ga blagoslovila, potem pa je padla na kolena in krčevito ihtela. Slednjič pa so ji usahnile tudi solze, ki so vsaj nekoliko lajšale njeno bol, — njeno gorje je bilo preveliko...

Mrlič pa je ležal mirno, nepremično.

In v drugič so se odprla vrata in med njimi se je prikazala deva, mlada, krasna kakor vrtnica. Obleka ji ni bila črna, kakor se spodobi pri mrliču, ampak bela, kakoršno nosijo neveste; na njenem obrazu ni bilo videti tuge; njene ljubke ustnice so se krožile na lahek smeh in v njenih živih očeh se je svetila solza, podobna jutranji biserni rosi, — bila je, kakor bi jo bila ravnokar blagoslovila ljubeča mati, predno jo je izročila ženinovemu varstvu...

Naglo se je približala odru, postavila stol, stopila nanj in se sklonila k mrliču ter mu dahnila na blede ustnico vroč poljubček, za tem še jednega in še jednega kakor v imenu sv. Trojice. Vmes pa mu je šepetala tako milo, tako sladko: »Vstani, ljubček moj, zunaj že čakajo svatje z vozovi, da se popeljemo k poroki!«

In prijela ga je za mrzli roki, da bi ga privzdignila.

V sanjah je Janko slušal Slavkin glas, zadnjič je napel vse svoje moči in se dvignil pokoncu, toda bil je prešibek, preslab, njeno ime mu je zamrlo na ustnih, omahnil je in — izdihnil.

V sobi je bil že zavladal mrak in vzel tudi mrtveca v svoje naročje.

Na nebu se je prikazala večernica.

D e ž.

Ruski spisal

Fedor Falkovskij.

Poslovenil Podravski.

Bilo je ob eni po noči. Padal je debel, topel dež. Vasiljev je gazil po lužah neke temne ulice, prilegajoče k bazaru. Vračal se je iz cirka, kjer je, pritisnjen od občinstva k stebru, gledal neko nenavadno poslovilno predstavo. Ob ušesa se mu je odbijalo nadležno pokanje biča, krič jezdecev, šale klovnov ter opazke bližnjih svojih sosedov. Pred očmi mu je migotala kakor v megli slika jedne jahalke z golimi, mičnimi prsi in sladkim nasmehom na še skoro otroškem licu. Srce Vasiljevo je glasno utripalo pod oguljeno dijaško vrhno suknjo, i. on ni niti zapazil, kako je bil premočen od dežja in kako so mu noge kar tonile v globokih lužah.

Na ovinku sosednje ulice je obstal. Njegovo pozornost je obrnila ná se tolpa ljudij: treh oguljenih možakarjev in jedne ženske, živo se prepirajočih med seboj. Na pol pijani Don Juani so silili žensko, naj gre ž njimi. Pri luči jedine svetilke je Vasiljev le slabo razločil lica možakarjev, toda on je rado vedno poslušal njih rezke, ne ujema joče se besede ter čakal, kako se konča

ta prepir. Ženska v črni premočeni jopici, z robcem na ostriženih laseh, je stala s hrbtom obrnjena proti njemu. On ni mogel spoznati, ali ji je prijetno ali zoperno laskanje teh ponočnih kavalirjev. Med tem se je ženska nepričakovano obrnila in, zapazivši Vasiljeva, urno stopila k njemu.

»Branite me, gospod dijak,« je dejala.

Vasiljev jo začudeno pogleda.

»Vi me prosite varstva in jaz nimam pravice, da bi ga vam odrekel. Pojdi va.«

Šla sta skupaj. Nezadovoljni Don Juani z nepričakovanim izhodom tega prepira so se glasno nasmejali ter poslali za njima nekoliko ciniških opomb. Vasiljev je korakal mračen ter je dobro čutil svoj neprijeten položaj.

»Zlod védi, ona je bržkone pijana,« si je mislil, trudé se, ogledati si lice svoje ž njim korakajoče sopotnice. Čutil pa je tudi, kako lije dež kakor iz vedra in da on, ves moker, gazi po brezkončnem blatu.

A ona, vznemirjena z njegovim molčanjem, je šla za njim ter zroča mu v lice, mu pripovedovala, da je šla od tete domov in da so se ti rokovnjači pridružili k njej, ne zmeneči se za to, da jim ona k temu ni dala nikakega povoda. Govorila je urno, toda s trudom, z nekoliko hripavim, pretrganim

glasom, in gugala se pri tem tako, da je večkrat trčila ob Vasiljeva.

»Kje stanujete?« seže ji naposled on v besede ter se pri tem nehoté obrne od nje.

Ona obstane.

»Kje da bivam?« odvrne ter mahne z roko. Evo, kje biva: ona prebiva zelo daleč, tako daleč, da noče dalje mučiti dobrega dijaka.

»Evo, do vogla še pojdem z vami, a potem sama,« je končala.

In šla je dalje molčé ter se bojazljivo ozirala v lice svojemu mračnemu sopotniku. Že davno sta dospela na drugo ulico, toda ona je le še šla za njim, kakor sledi za popotnikom v temni noči mlado mače; dasi ga nekolikokrat zapodé proč, vendar le zmerom sili človeku pod noge, z nemo prošnjo, naj ga vzame s seboj na topel svoj dom.

Vasiljev ni imel toliko poguma, da bi jo zapodil. Napotil se je proti domu s trdim sklepom, posaditi jo v prvi priliki na koleselj izvozčeka ter se je tako odkrižati. Dež pa je le še lil kakor iz vedra in ulica je ostala prazna in temna.

»Čemu se takó tresete?« jo vpraša Vasiljev iznenadoma.

»Zebe me,« odvrne šepetaje ona.

»Jaz vas takoj posadim na voz.«

»Ni treba, ni treba...«

»Čemu ne?...«

»Ker nimam nikamor iti...«

Na to odvrne Vasiljev potihoma s tresočim se glasom:

»Pojdite k meni, kjer prenočite...«

Ona ni odvrnila ničesar. On jo prime za roko ter se urno napoti domu.

Dospevši na dom, on odpre sobo ter jo spusti notri, izročivši ji vžigalnice, in izgine. On, nekoliko razburjen, pa zdrvi po stopnicah navzdol ter se spusti dalje v temno ulico.

»Ona ni pijana,« si je mislil, »ona je omagovala od slabosti, od gladu... Ko bi pa bila tudi pijana, kaj za to; saj jaz nisem njen sodnik...«

On je hitel iskat prodajalnice, da bi kupil nečesa za usta, toda vse je bilo že zaprto. Torej je sklenil, potrskati na znano prodajalnico.

Tù mu odpre vrata zaspana gospodinja ter ga zevaje otovori s presnim sirom, maslom, jajci in žemljani. Vasiljev, ves srečen, steče nazaj k svojemu gostu. Ona ga je že pričakovala v njegovi majhni dijaški čumnati; sedela je takó, kakor sedé vse ženske, katere redarji po noči pobirajo na ulici; uprav kakor bi se bala luči prižgane svetilke, je sedela na koncu stola ter se nekako skrivala z nizko na oči potlačenim robcem. Pozdravila je Vasiljeva z navadnim ledenim, boleznim smehom. On urno položi na mizo prinese reči, prigovarjaje ji, naj se jih posluži. Ona

se je nekoliko branila in začela jesti. Polagoma je nekoliko oživila in potisnivši nazaj robec, jela praviti navadne, šablonske dogodke svojega življenja.

Vasiljev jo je mirno in laskavo poslušal ter radovedno ogledoval črte njenega mrliškega lica. Težavno je bilo, razbrati raz njega, koliko let je že štel to lice; toda nikakega dvoma ni bilo, da je ta ženska že stala na poslednji stopinji svojega bezniškega življenja. Pripisovaje bistremu Vasiljevemu pogledu ves drug pomen, je postala živahnjejša in zgovornejša.

Ona je pričela s tem, da je naštevala priimke skoro vseh tovarišev Vasiljevih; vsi so bili njeni znanci in o vsakem je vedela povedati nekaj smešnega; pri vsakem je že bila v stanovanju ter znala marsikatero podrobnosti iz njih domačega življenja. Ona je poznala vse mesto, v katerem je bila rojena, kjer se je nekoč učila v drugem razredu mestne gimnazije. Pri spominu na to je zardelo njeno lice, in oči so se ji zaiskrile. Človek, igrajoč usodno ulogo v njenem življenju, je bil častnik, Vasiljevu dobro znan. Toda vse to je bilo staro in malo zanimivo... Vasiljev je poslušal to dolgo besedičenje, in v duši se mu je porodil gnus. »Bog povrni za večerjo«, je dejala ter z rahlim smehom odrinila od sebe papir z ostanki. »Jedla sem z veliko slastjo; škoda, da

vi niste jedli z menoj.« Na to je hvalžno zrla mladega človeka ter ga urno pobožala z roko po mehkih laseh. »Kako lepe lase imate,« je končala.

On je vstal ter odvrnil nekako surovo:

»Sedaj, ako hočete, počijte si v tej-le postelji. Jaz odidem.«

Ton njegovega glasu jo je napolnil z začudenjem in z žalostjo. Molče je stopila k postelji, sedla ter globoko vzdihnivši dejala:

»Jaz že dolgo nisem spala tako ugodno.«

V tem hipu so brez vsakega zanaosa, brez prisiljenega smeha, privrele iz njenih ust pritožbe o neznosnem življenju. Vse njene pritožbe so se združile v jedno stereotipično frazo.

»Jelo mi je že presedati takšno življenje; moči ni....«

Vse to je bilo staro in nezanimivo... Vasiljev je odšel iz sobe, stekel navzdol po stopnicah ter sedel na poslednjo. Dež je lil kakor poprej, lil močno jednolično. Noč je bledela. Tlak pred hišo je bil vsled dežja na polovico zasut s peskom. Bilo je hladno, vlažno, mrtvo. Cel kupček kamenja in gramoza je ležal pred hodnikom; nakopičil ga je tukaj dež, sedaj pa ga je jel razkopavati, drobiti na drobne kosce ter odnašati v daljavo kamenje in iveri.... Tukaj, kazalo se je, se je vršila uporna

borba; prinešeno kamenje se je na vse mogoče načine trudilo, ostati na svojem mestu ter ne udati se volji besne vode, toda kaplje dežja so druga za drugo padale nanj ter naposled odrivale z mesta celo težko kamenje... Vasiljev je dolgo zrl na hodnik ter se zamislil; mislil si je, da življenje je isto tako brezmiseln nalive, ki ugonablja ter odriva s poti vse to, kar se mu vsled tega ali drugega vzroka ne more dovolj krepko ustavljati. Mislil je na žensko, ki je spala sedaj v njegovi postelji, in gluha boleost mu je razdirala prsi...

»Čemu, dà, čemu to brezkončno trpljenje?...«

Dež pa je vedno le lil ter se stekal po hodniku v besnem potoku in, zdelo se je, bil brezkončen... Vasiljev vstane ter odide v svojo čumnato. Njegova gostačka je že spala; njeno mirno dihanje se je komaj slišalo v sobi. Vasiljev stopi k postelji. Ona je ležala v svoji premočeni obleki ter položila obe roki na tilnik; njeno lice je bilo sedaj jasno in mirno, kakor lice otroka; sladek sèn je pregnal raz njega sledove dolge borbe za mučno življenje... Nemara je sanjala o otroških letih, ko je še zahajala v gimnazijo; nemara jo je božala nežna materina roka ter ji priljubljen glas pel pesem, mično pesmico o lepoti sveta... Vasiljev si je ogledoval črte tega lica; polagoma je

jasna sreča, razlita po tem licu, prodrila tudi v njegovo srce, na trepalnice se mu orosijo solze in nekje znotraj se ozve v njem čudovita pesem. Sklone se k ženski, vzbujajoči v njem še pred jedno uro občutke gnusa, ter se z besedami »oprosti« dotakne z ustnicami njenega mokrega čela. Ona odpre oči ter ga smehljaje pogleda, na to pa jih zapre znovič.

»Jaz vem«, je navidezno dejal njen prijazni pogled, »da ti nočeš vznemirjati mojega mičnega sladkega snà. Oh, kako prijeten je ta sèn! Kako dobro je biti otrok, kako dobro tedaj, kadar zro na tebe kot na človeka! O, povrni ti Bog, dobri mladenič... Jaz že davno nisem spala tako sladko.«

Vasiljev odide od postelje. Za minuto se je zamišljeno oziral po sobi, na to, približavši se k pletenim stolom, je odložil svojo dijaško suknjo in čez nekoliko minut se je njegovo enakomerno dihanje spojilo z dihanjem spavajoče gostačke.

Ona se je prebudila prva. Oblačno, deževno jutro je zrlo v slabo zakrito okno. Vasiljev je še mirno spal v kôtu na stoli. Ona se je prijazno nasmehnila, stopila k njemu, dolgo zrla v njegovo mlado lice ter potihoma zašepetala:

»Povrni ti Bog, dobri, sveti mladenič.«

Na to se je previdno zgrudila na kolena, pritisnila ustnice na njegovo navzdol visečo roko, potem tiho vstala, si urno popravila obleko, zavezala robec ter odšla iz sobice. Dež je lil kakor poprej. Toda kaj je bil sedaj njej mar dež!...

Vasiljev se je zbudil pozno. Dež je prenehal. Toplo solnce je pošiljalo svoje žarke v sobo skozi redko zaveso. On je pogledal na barikado iz stolov, kjer je spal, na potlačeno postelj, ter se spomnil vsega.

»Radi tega dogodka sem gotovo zamudil šolo«, si je mislil. Kmalu si je popravil obleko, nadel si na glavo klobuk ter odšel iz sobe.

»Nemara me tam pogoste s čajem«, je dejal, zapiraje vrata.

Korakaje po posušenih ulicah, si je Vasiljev priklical v spomin vse podrobnosti minule noči.

»Škoda, da niti ne vem, kako ji je ime in kje jo je mogoče srečati«, si je mislil. »Ona je še zelo mlada, in kdo ve, nemara bi bilo še mogoče, učiniti kaj za njo. Jaz jo od dna srca pomilujem.«

Prišedši k mostu je obstal. Neko-liko sežnjev od obrežja, na bregureke, so se zbirali ljudje. Vasiljev se napoti tje kaj, kjer znovič zagleda svojo nočno gostačko. Ležala je mrtva na travi v svoji prejšnji, premočeni črni obleki.

Njeno lice je bilo mirno, kakor v spanju po noči ter se je zdelo, da je govorilo :

»Jaz še nikdar nisem spala tako sladko....«

»Ali je že dolgo, odkar so jo izvlekli iz vode?« je vprašal nekdo.

»Pred jedno uro...«

»Deževalo je, pa še bo deževalo«, omeni nekdo malomarno.

Po teh besedah se Vasiljev ozre v nebo, kjer so se znovič kopičili črni oblaki ter zašepeta :

»Dež, dež... brezkončen dež, brezmiselni dež !...«

Svetla prikazen.

Ruski spisal I. N. Potapenko.

Preložil Podravski.

Živel je ter bival na svetu vele-
važen človek. Ni pa bil ne knez, ne
grof, niti general, marveč skratka —
človek. Odlikoval se je z neizmernim
bogastvom.

To je bil kaj srečen človek. V
vsakem pogledu se mu je godilo dobro.
Na stotine služabnikov se je kretalo
okrog njega, ki so zasledovali vsako
najmanjšo njegovo željo ter jo hiteli
tako izpolniti.

Poznal ga je vsakdo, star in mlad,
odličnjak in prostak, in kadar se je pri-
kazal na ulici, so se takoj vsi odkrivali
pred njim in se mu klanjali. Toda
čemu? Rekel bi človek, da je bil on
darežljiv ter je s svojim neizmernim
bogastvom pomagal revežem? Toda ne,
on ni niti pomislil na to.

Nemara ni on niti vedel, da so na
svetu reveži. In kje naj bi on izvedel
to? On jih ni videl. Bival je zmerom
v visokih sobah, od koder ni bilo mōči
videti, kako živé reveži. A kadar se
je prikazal na ulici, ga je obkoljila

tolpa služabnikov in spremljevalcev nalik gosti steni ter zakrivala pred njegovimi očmi vse to, kar se je godilo na svetu.

Vsekako pa so ga vsi visoko cenili ter mu v vsakem slučaju skazovali spoštovanje. To je bilo očitno radi tega, ker je on bil velika moč ter bi vsaki hip, ako bi hotel, mogel učiniti mnogo dobrega. Ljudje cené tudi take dobrote, katerih nihče ne skazuje.

On je bil srečen v vsem, tudi v svojem rodbinskem življenju je bil tako oblagodarjen, da drugega tako srečnega človeka niti ni bilo na svetu. Žena njegova je bila pravi angelj; udana mu je bila kakor zvesta sužnja in njena jedina hči se je odlikovala z nepopisljivo krasoto, pri tem pa je bila razumna in plemenita, in on sam jo je smatral za svetnico. Pa so tudi on sam in vsi, ki so jo obkoljevali, hiteli izpolniti vsako njeno željo, katero je izrekla.

Zato pa je tudi on ljubil svojo hčer tako, da ni videl in priznaval nikogar razun nje na vsem svetu. Mislil je samo na njo, vse svoje skrbi obračal samo na njo ter zaželel samo jedno — da bi se ji uklanjal ves svet.

In radi tega jo je učil vseh umetnostij in znanostij ter ji kazal svet. Dokaj let sta potovala po svetu in povsod so tega človeka sprejemali s

poklonom, povsod je bil ljudem drag in zaželen gost.

Potoval je po svetu ter kazal svoji ljubljeni hčerki, kako živé ljudje in kaj vse je že iznašla bistra človeška pamet. Kazal ji je čudeže novjših iznajdb, bistril njene zmožnosti, in ona je dosegla naposled takšno izobrazbo, da se je mogla kosati z vsemi modrijani in umetniki tega sveta.

In mislil si je : evo, sedaj sem jaz zares najsrečnejši človek na svetu, ker imam poleg vsega, kar imam, še takšno hčer.

In prigodilo se je, ko je on s svojo rodbino in celim krdelom služabnikov bival v nekem bogatem mestu ter nemara samo čakal, da dospe nekakšen kralj ter ponudi njegovi hčerki svojo roko in srce, da je v tem mestu in v vsem tem kraju zavladata nalezljiva bolezen. Tega se je on močno vstrašil ter že zapovedal svojim služabnikom : pripraviti vse potrebno za pot, da bi zbežali v drugo deželo. Služabniki so jeli že vlagati v škrinje dragocenejšje reči — kar nakrat njegova oboževana hči zbolí prav na tej bolezni.

Srečen človek je zapovedal služabnikom, opustiti vse priprave k odhodu ; na to je poklical vse znamenite zdravnike te dežele, da mu ohranijo bolno hčer pri življenju. In jeli so se kretati okrog nje ter dajati ji zdravila.

Toda njej le ni hotelo biti bolje. Takšna je bila ta bolezen, da nihče obolelih ni več vstal iz postelje.

In videl je to nesrečni oče ter hodil po svojih visokih sobanah nalik senci, pulil si lase iz svoje glave, dvigal roke proti nebu ter obljuboval izkušnim zdravnikom polovico svojega bogastva, toda s hčerko je bilo čimdalje slabše.

»Tri četrtnine svojega premoženja dam onemu, ki mi reši hči!« je dejal.

Toda hčerki ni bilo bolje.

»Vse, vse, kar imam, dam za njeno življenje!« je kričal on obupno, skoro že znorel, toda nič ni pomagalo.

Zdravniki so čimdalje niže in niže pobešali svoje glave. Minil je dan, drugi in tretji. Oboževana hči je naposled izročila svojo dušo Bogu.

Takrat je najsrečnejši človek postal nakrat najnesrečnejši vseh ljudij na vsem svetu. V jedni sami noči so osiveli njegovi lasje, med katerimi ni bilo poprej nobenega sivega. V jedni sami noči se mu je pokrilo lice z brazgotinami, in on, doslej še krepak, zdrav in mladosten človek, je postal nakrat bolehav in slab starec.

Pokopali so hčerko. Njegovi tovariši in drugi prišleci so si zaman izmišljevali zanj zabave in veselice. Zaman so napenjali svoj razum radi tega, da bi mu pokazali nekaj takšnega, česar

on doslej še ni videl in kar je bilo mōči dobiti samo za drag denar. On ni hotel tega niti gledati.

»Ničesar od tega ne potrebujem,« je dejal. »Jaz vidim, da sreče ni na svetu.«

Na to je postal zamišljen. Z nikomur se ni hotel razgovarjati in nekaj važnega je zorelo v njegovi duši. Toda nihče ni vedel kaj?

Preteklo je nekaj časa. Enkrat je zapovedal svojim služabnikom, pripraviti potrebno za pot, in ko je bilo vse gotovo, je odrinil, toda ne v nekako novo, nepoznano deželo, da bi našel v njej nove čudeže v razvedrilo, marveč je odšel v svoj rojstni kraj, v Rusijo, v prestolnico Petrograd. Dospel je tje-kaj, nastanil se v svojih bogatih in visokih sobah, pozval k sebi svojega tajnika ter mu dejal:

»Duša me boli. Hočem ji prinesiti olajšavo z nekakim dobrim delom. Jaz še doslej nisem učinil nobenega dobrega dela. Spoznal sem to pred kratkim, še le takrat, ko me je doletelo ono strašno gorjé. Moje bogastvo je velikansko. In evo, jaz odločim od tega sto tisoč na dobro delo. Toda jaz še nikdar nisem živel z ljudmi ter ne vem, kakšna je revščina na svetu in kakšno je pravcato dobro delo. Jaz hočem žrtvovati sto tisoč za takšno dobro delo, od katerega ni nobenega boljšega na svetu.«

Tajnik se zamisli, kajti na to vprašanje ni bilo lahko odgovoriti, toda odgovor je moral biti dober, kajti človek, stoječ pred njim, je bil imeniten. In jela so mu prihajati v glavo vsakovrstna dobra dela.

»Evo,« je dejal, »v našem mestu se nahaja dom, kjer za nizko ceno dobé prenočišče različni postopači in berači, toda ta hram je majhen in neugoden in revežem je tam tesno. Premnogo jih je, prostora pa je v hiši malo. Za sto tisoč bi bilo mogoče pozidati nekoliko takšnih hiš, in na ta način bi se polajšala usoda teh brezdomnih postopačev in beračev.«

»Ne,« odvrne bogatin, »jaz nočem pomagati postopačem in beračem. To so lenuhi, ki nočejo delati. Jaz hočem izvršiti pravcato dobro delo, najboljše izmed vseh, kar se jih je storilo na svetu.«

Tajnik se zopet zamisli.

»V mestu je mnogo starcev in starih žensk, kateri ne morejo delati in se sami preživeti,« je dejal; »mogoče bi bilo, postaviti jim hiralnico. V njej preživé svoja stara leta ter bodo blagoslavljali vaše ime.«

»Ne,« odvrne bogatin, »starci in starke naj rajše mislijo na smrt. Treba je pomagati ljudem, ki še niso preživeli svojega življenja, ki imajo pred seboj

še mnogo truda in borbe. Ne, to še ni najboljše dobro delo.«

Tajnik se zopet zamisli.

»Dokaj raztrganih, zmrzujočih in gladujočih otrok se klati po ulicah. Njih stariši, slabi ljudje, so jih izročili samovolji usode, in sedaj se klatijo onemogli po ulicah, ne imajoči svojega zavetišča, niti ljubečega srca, katero bi jih pomilovalo. Dobro bi bilo, pobirati te otroke, nakrmiti, ogreti in naučiti jih nekakšnega rokodelstva, — z besedo, napraviti iz njih vrle ljudi.«

»Ne, ne,« odvrne bogatin, »tudi to ni povsem prilično. Ako poberemo te otroke, takrat tudi oni stariši, ki še niso popolnoma zavrgli svojih otrok, videvši, da se otrokom godi dobro in da oni ne propadejo, pohité odstraniti svoje in namesto dobrote mi učinimo zlô. Ne, to ni najboljše dobro delo na svetu.«

In tajnik se znovič zamisli. Mislil je dolgo in različne misli so mu rojile po glavi, katere je po vrsti predlagal bogatinu, toda bogatin je razvidel, da to še ni najboljše dobro delo.

Tako je konečno tajnik odšel od njega, ne da bi mogel najti zanj dobrega dela. In bogatin je ostal sam ter vso dolgo noč hodil po svojih visokih sobah, mislil in mislil, toda ničesar ni mogel izmisliti, kajti on še nikdar ni videl drugih ljudij nego srečnih in ni-

kakšnega drugega življenja, razun one-
ga, v katerem biva samo zadovoljnost
in veselje. Minila je že polnoč; v hiši
je že vse potihnilo, z ulice tudi ni bilo
slišati več odmeva, samo burja je še
žvižgala po ulicah in sneg, nešen od
vetra, je dosegel celo do oken visokih
soban ter trkal ob nje.

Nakrat pa obstane on na sredi
sobe. Zdelo se mu je, kakor bi se bil
skozi špranjo v vratih (kajti vse duri
so bile zaprte) pojavil nekak nepoznan
človek — visok, šibek, v dolgi, beli
obleki, s svetlim licem, nalik angelu, ter
ga jel gledati z velikimi, jasnimi očmi.

»Kaj potrebuješ in kdo si ti?«
vpraša bogatin.

»Kdo sem jaz? Poglej me, in ti
spoznaš, kdo sem jaz,« odvrne svetla
prikazen s tihim, laskavim glasom.

»Toda čemu si prišel?«

»Prišel sem radi tega, da ti po-
kažem najboljše dobro delo. Ali hočeš
iti z menoj?«

»O, ničesar rajše nego to.«

»Pojdi z menoj.«

In šla sta. Nihče njima ni odpiral
vrat, nihče mu ni podal obleke. Slu-
žabniki so vsi spali. Toda ona sta šla
na ulico in sredi groznega mraza in
burje mu je bilo tako toplo kakor po
letu.

»Pojdi za menoj, kamorkoli te po-
peljem ter glej na vse, kar ti pokažem.«

In on je šel. Evo široko mestno ulico. Korakala sta po njej. Evo visoke, krasne hiše z velikimi okni, v katerih gorí na stotine lučij in kjer se prazniško opravljeni ljudje gosté in veselé. Šla sta mimo teh hiš.

Tu pa je že konec mesta. Mračno goré svetilnice, obsevajoče borne koč, v katerih ni oknic niti šip; veter piha v velike luknje, ki so služile namesto oken. Vnideta v jedno teh koč. Pred njunimi očmi se razprostre slika grozne revščine; ljudje se zavijajo v cape, da bi se ubranili mrazu in vlagi, katera je prepregla z zlokobnimi barvami mračne stene in strop. Raz obraz si bral glad in pomanjkanje.

»Ali vidiš te ljudi?« vpraša ga svetla prikazen.

»Dà, vidim jih.«

»Kaj se godí v tvojem srcu?«

»Ono se mi trga od bolečine.«

»Ali pa hočeš vedeti, kdo so oni in kako so padli v takšno strašno revščino?«

»Ne, nočem. Oni trpé, a mene srce boli radi tega.«

»Torej pomagaj jim.«

Iz vlekel je zlato ter ga oddal tem ljudem. Šla sta dalje. Na temnem prostranstvu, prevevanem od hladnega vetra, zasipanem s snegom, so se klátili premrli od mraza na pol goli otroci, stiskajoči se za vogle, kjer ni tako rezko

pihal veter. Iz njih ust se vsipavajo porogljive besede in kletev. Razcapani postopači in berači se skrivajo po vezah, okoristivši se z ugodno priliko, da stražniki spé. Na licih jim je napisana pripravljenost na vse — na tatvino, na grabež, na uboj, samo da s tem dosežejo topel kotiček, ali toplo obleko, ali svež kos kruh, s katerim si potolažijo glad.

»Ali vidiš te ljudi?« ga vpraša svetla prikazen.

»Vidim jih.«

»Kaj se godí v tvojem srcu?«

»Ono se trga od bolečin.«

»Ali hočeš vedeti, kako so oni prišli do tega? Ali se res bojiš, da bi tvoja pomoč še povečala zlô in da bi ti, skazavši jim pomoč, ne doprinesel dobrega dela?«

»O, ne! Meni nikakor ni prilično ugibati o tem. Jaz niti ne morem soditi, ko vidim njih brezkraino gorjé.«

»Pomagaj jim!«

Izvlekel je perišče zlata ter ga dal tem nesrečnim ljudem.

Šla sta dalje. Svetla prikazen mu je pokazala temne in vlažne kleti, kjer so se stiskali gladni starci in starke, že nesposobni za delo. Preživeli so že dolgo, trudapolno življenje. Dà, le malo življenja jim je bilo še odločenega in to, kar so že preživeli, ni bilo veselo. One kratke trenutke sreče, katere so

doživeli, so si priborili le v hudi borbi.

Zdelo se je, da jih življenje že ni več mikalo. Zdelo se je, da so bili primorani prositi nebesa samo smrti, kakor da bi jih rešila turobnega življenja.

Toda ne, oni zró ná-te z upanjem, z nadejo; njih pogledi te prosijo, dati jim možnost: preživeti še jeden dan, vsaj še jedno uro. Oni stegajo roke ter otožno prosijo toplote in kruha.

»Ali vidiš te ljudi?« ga vpraša svetla prikazen.

»O, vidim jih.«

»Kaj se godi v tvojem srcu?«

»Ono se zaliva s krvjo.«

»Ali ne misliš več, da tem preživelim bitjem ostane brez koristi tvoja pomoč radi tega, ker so že preživeli svoje življenje in ker jim je treba misliti na smrt?«

»Ne, ne, oni hočejo živeti in tega je dovolj.«

»Pomagaj jim!«

On jim z darežljivo roko podari zlata.

»Sedaj pa seštej, koliko si oddal vsem tem nesrečnežem?«

»Jaz sem dokaj prekoračil mero one podpore, katero sem jim namenil. Že sem jim razdal tretjino svojega premoženja.

Nù, ako bi ti hotel pomagati vsem onim, ki to zaslužijo, pa bi ti ne zadoščevalo niti sto tisoč takšnih blagostanj,

kakor je tvoje. Idi in naj se ti pomiri duša. Sedaj veš, katero dobro delo je najboljše dobro delo in kako ga je najti?«

»O, dà, jaz vem. Najboljše dobro delo je — pomagati onemu, ki trpi, ne da bi ga povpraševali, čemu in kako je zagazil v trpljenje. Jaz vem, kako ga je najti. Radi tega je treba stopiti s te visočine nevednosti, na katero me je dvignila sreča, ter videti samo življenje. Ko mi je moj tajnik predlagal dobra dela, smatral sem jih v duhu za prazne fraze in sodil sem o njih tako, kakor bi se to ne tikalo ljudij, takšnih, kakoršen sem jaz, marveč bivalcev nekega drugega planeta. Nù, ko sem pa videl življenje samo vseh teh trpinov, brez kruha in toplote, je zastokalo moje srce in jaz nisem mogel dalje presojudati. Hvala ti, svetla prikazen! Sedaj jaz vem, kaj je najboljše dobro delo in kako ga najti. Sedaj ga bom zmerom iskal in doprinašal.«

Od tega časa je nesrečni bogatin, ki je bil iz početka najsrečnejši človek na svetu, posvetil svoje življenje dobrim delom. Proti koncu življenja je od njegovega neizmerne bogastva ostalo samo toliko, kolikor je bilo treba za pogreb.

8.

Pripovedka

o ošabnem Ageju.

Ruski spisal

Vsevolod Garšin.

[Miklošević]

Živel je v neki deželi poglavar; imenovali so ga Ageja. Bil je slaven in močan, kajti cesar mu je dal polno oblast nad deželo, sovražniki so se ga bali, tovarišev ni imel, a narod je po vsej pokrajini živel mirno, poznaváje moč svojega poglavarja. In napuhnjen je postal poglavar ter začel si domišljati, da ni nikogar na svetu, ki bi bil močnejši in modrejši od njega. Živel je ošabno; imel je mnogo bogastva in slug, s katerimi ni nikdar govoril, smatrajoč jih za nevredne. Z ženo svojo je živel oddaljen; imel jo je strogo tako, da ni smela sama z njim niti spregovoriti ter je le čakala, da jo mož sam pokliče in ji kaj naroči.

Tako je živel Agej samcat, kakor bi stal na visokem stolpu. Od spodaj so gledale nanj tolpe naroda, a on noče nikogar poznati in stoji na svojem pomostju, misleč si, da je jedino to mesto primerno zanj; samotno sicer — pa visoko.

Na praznik je šel Agej v cerkev. Prišel je tjekaj s svojo ženo v ošabni

opravi; njiju plašča sta bila pretkana z zlatom, v pasove sta imela vdelano drago kamenje in nad njima so nesli služabniki dragoceno nebo. A spredaj in zadaj je šla vojska z meči in sekirami ter spremila ju na cesarsko mesto, kjer sta imela slušati službo božjo. Okolo njiju so stali glavarji in uradniki. In slušal je Agej službo božjo ter si mislil po svoje, kakor se mu je zdelo, ali je prav ali ne to, kar se govori v svetem pismu.

Protopop je začel čitati knjigo ter prišel do mesta, kjer je napisano: »bogati ubožajo, a ubogi obogaté.« Agej, zaslišavši te besede, se je razsrdil.

»Čemu si ti, pop,« je dejal, »namil čitati takšno laž? Mar ne veš, kako sem jaz slaven in bogat? Kako mi je ubožati in ubogemu obogateti proti meni?«

Protopop ga ni poslušal, marveč čital dalje knjigo in opravil službo božjo do konca, ne odgovorivši Ageju.

In razsrdil se je poglavar: protopopa je velel ukovati v verige ter posaditi ga v temnico, a list, na katerem so bile napisane te besede, je ukazal iztrgati iz knjige.

Odvedli so protopopa v temnico in iztrgali list, a poglavar Agej je šel v svojo palačo na veselico, kjer je pil, jedel in se veselil.

Mimo mesta je šel mladenič ter ugledal jelena, tako vzraslega in krasnega, kakoršnega še dosihmal ni videl. In hoteč se prikupiti poglavarju, je po hitel v mesto, prišel v njegovo palačo ter povedal slugam o jelenu. Povedali so o tem Ageju in ta je na mah ukazal iti na lov.

Lovci so odšli na polje, ugledali jelena in poskakali proti njemu. Stal je tu jelen, dvignil glavo ter gledal lovce, kakor bi nečesa pričakoval. Takšne živali še sam Agej ni videl; lepo vzrastel, gladek, tankega nosa; rogovje je imel razraščeno kot veje drevesa, od jednega konca do drugega celi seženj. Dlaka mu je siva, ki se blesti na njem kakor konju; bedra so mu bela kakor sneg. Agej skače proti njemu ter se čudi, da jelen ne beží, marveč ga gleda z velikimi očmi, kakor bi se čudil. Agej, priskakavši, je hotel že kar vreči kopje; v tem hipu se je žival obrnila, zamahnila z rogovilastimi rogovi, poskočila s prvim skokom za tri seznje ter pobegnila po polju. Agejev konj je bil tak, da mu nikjer ni bilo jednakega, a začel je zaostajati. Obrnil se je poglavar proti svojim lovcem, a že jih je komaj bilo možno videti; pogledal je naprej za jelenom ter videl, da žival beži počasneje. »Nù,« je pomislil, »uženem ga!« Pa skače z vso konjsko močjo za njim ter vidi — vse

bliže in bliže pred njim se belijo jelenova bedra. Še le, ko je Agej hotel znovič vreči kopje, zavrtel je jelen glavo — in zopet je bil Agej daleč od njega. Lovcev že davno ni več videti in po polju skačeta samo jelen in Agej na konju.

Drveč za njim ves poldan, je videl naposled, da jelen beží k reki. »Nù,« misli si, »ako pojde na desno, propade, ako na levo, — pa je moj!« Na levo je delala reka ovinek in živali nikamor ni bilo mogoče uiti. Zada j lovec, spredaj široka roka, niti človeku, niti živali ni mogoče preplavati jo. Ko se zaobrne jelen na levo, zatrepeta Ageju srce od radosti. Skače za njim, misleč si: »Kmalu bo reka, nikamor ti ne bo môči niti!« Priskakal je jelen k bregu; ne daleč od brega je majhen otočič, a na otočiču je gosto grmičje in mlad gozd. Jelen, pridrvivši na vso moč k reki, spusti se v vodo, se potopí, pride zopet na površje ter odplava na otočič. Priskakal je tudi Agej ter videl, kako se je žival skrila v goščavo. Pognal je tudi on konja v vodo.

Konj je stopil v vodo, preskočil kake tri krati in že je bil do vratu pod vodo, a dalje se noga tal ni več dotikala. Vrnil se je Agej na breg ter si mislil: »Jelen mi itak ne uide, a v takšni vodi znal bi si celo konja utopiti.« Stopil je raz konja, privezal ga

h grmu, odložil s sebe drago obleko ter pošel v vodo. Plaval je in plaval, toliko da ga ni odneslo. Naposled je otipal z nogo — dno. »Nù,« je pomislil — »sedaj ga imam,« ter odšel v grmovje.

Razsrdil se je Gospod na Ageja. Pozval je k sebi angelja in mu zapovedal: vzeti ná-se Agejevo podobo, obleči se v njegovo obleko, vresti se na njegova konja in jezdit v mesto. In izpolnil je angelj voljo Gospodovo po njegovem povelju.

Iskal, iskal je Agej žival po grmovju — ni je bilo nikjer. Obšel je ves otočič naokrog, lezel čez grmovje — a ničesar ni. In ni si mogel domisliti Agej, kam se je dela žival. Spredaj — široka reka, nobena žival je ne preplava, pa tudi videl bi jelena, ako bi nameraval tjekaj plavati. In Ageju je jelo to presedati, toda, ko ni bilo kaj početi, treba se je vrniti. Šel je k vodi, odvrigel kopje, da bi ga potoma ne oviralo ter priplaval k bregu. Gleda — ni konja, niti obleke ni. Poglavar se je razsrdil; pomislil je, da so ga okradli ter sklenil zločinca strogo kaznovati. Stopil je iz vode, pòpel se na breg — prazno polje, nikogar ni. Ker ni drugače, treba golemu oditi. Ide, a trava mu reže noge; ni bil vaje on bos hoditi; solnce peče golo telo in glavo! Šel in šel je Agej, došel na grič ter videl v dolini pase pastir krave

in teleta. Agej se je vstavil ter začel mu migati z roko.

»Hej ti,« pravi mu, — »pojdi sem.«

Pastir ga je gledal ter se mu čudil: »Od kod,« mislil si je, »se je vzel sredi praznega polja gol človek?« Šel je potihoma k njemu, držeč v jedni roko dolg bič, v drugi pa pastirsko piščalko; sam v capah in bornem obuvalu; čez ramo je imel obešeno vrečo za kruh.

Agej zakriči nanj: »Zakaj ne greš, kadar te kličem?« — »A kdo si ti?« ga vpraša pastir. »Kaj hočeš?«

»Nisi li videl, kdo je vzel mojo obleko in konja odpeljal?«

»Kdo pa si ti?« ga vpraša zopet pastir.

»Kaj, ti me mar ne poznaš? Jaz sem vaš poglavar Agej.« Pastir ga pogleda in se nasmeje.

»Kaj ti, bedak, govoriš? Naš poglavar je ravnokar odjezdil mimo mene z lovci v mesto. Dolgo so ga lovci tu iskali in našli; na to so odšli ž njim.«

»Kako, ti se mi smeješ, nečimni suženj!« zakriči poglavar.

»Poberi se!« zavpije pastir, »ako ne, pa bo govoril bič.«

Od srda ni spoznal poglavar svojega položaja. Pozabil je, da je nag in brez orožja, ko se je spustil v pastirja. Zagrabil ga je za pleča in hotel udariti; toda pastir je bil močnejši, pa je

povalil Ageja na tla in ga začel neusmiljeno tepsti. Bil ga je in bil, dokler se bičnik ni popolnoma ogulil in ostal zgolj otržen.

»To imaš,« pravi mu, »za svoje besede. Stopaj!«

Pobravši se Agej, ves pobit, je potihoma odšel. A pastir se je zamislil in začelo mu je biti žal. »Zaman,« misli si, »sem ga nemara premikastil; nemara je nekakšen bedak, ali celo blazen.«

Komaj se je oddaljil Agej nekoliko od pastirja, kar začuje, da ga ta kliče. »Hej ti, vrni se!« Agej se obrne ter vidi, kako pastir v jedni roki nekaj drži, z drugo pa mu miga k sebi.

»Vrni se!« kriči za njim. »Kam hočeš nag iti?... Ná, vzemi vsaj to-le vrečo.«

Stoji Agej, ne gane se. Vroče in sramotno mu je postalo v duši. Pastir vzame izza pasa nož, izreže v vreči tri luknje, jedno za glavo in dve za roki ter stopi k Ageju.

»Vreča mi je nepotrebna, ves kruh sem že pojedel. Ni dobro človeku nagemu hoditi; navleci jo ná-se, namesto obleke.«

Po teh besedah pastir natakne vrečo nanj. Agej, ne rekši niti besedice, se je napotil proti mestu. Gre in vso pot premišljuje o svoji nezgodi, ni vedel, odkod je prišla nanj. Nekakšen slepar,

očividno, njemu po licu podoben, je vzel njegovo obleko in mu konja odpeljal. In čim dalje gre Agej, tem bolj mu je kipelo srce. »Pokažem mu, da sem jaz — Agej — sedanji grozni poglavar. Ukažem ga privedi na trg in mu odsekati glavo. Tudi pastirja kar tako ne pustim,« pomisli si Agej, a ko se ob enem spomni vreče, jame ga biti sram.

Šel je do večera, a v mesto je bilo še daleč. Bil je primoran prenočiti na polju; zaril se je v suhljad in prespal vso noč. Ob jutranji zori se je dvignil in zopet šel; ne daleč od mesta je došel na veliko cesto. Po cesti je šlo mnogo ljudij v mesto na somenj. Kmalo jih je stalo dovolj okrog njega; začeli so ga povpraševati, kdo in od kod je in zakaj ima samo vrečo na sebi.

Agej se je spomnil pastirjevih udarcev — ter se bal izpovedati resnico.

»Jaz,« pravi jim, »nisem iz tega kraja; napotil sem se po opravkih v vaše mesto, a potoma so me napadli razbojniki, me pretepli in oropali mi konja in obleko ter denar odvzeli. Nataknilo so na-me vrečo in me izpustili.«

Dobrim ljudem se je revež zasmilil in takoj so začeli zbirati: jeden je dal srajco, drugi hlače, tretji stare čevlje, četrti kaftan in peti kučmo. Agej jih je zahvalil in prosil, povedati mu, kako

se zovejo in kje jih najti, ter šel že dokaj veselejši v mesto.

»Skoro bo,« mislil si, »moji muki konec. Zločinca hočem kaznovati, a one, ki so mi pomagli, nagraditi.«

Šel je naravnost na veliki trg, ondi so stale njegove palače. Hotel je kar skozi vrata, a straža, ki ga ni poznala, ga ni pustila. Bal se je, da bi ga ne začeli zopet biti ter odšel, pre-mišljajoč, kaj mu je početi. Iti naravnost v svojo hišo, nikakor ni možno; »predno dospeš k sleparju, te pretepó, v ječo podadé in celo umoré. Treba je potrpeti,« mislil si je. Šel je na trg, kjer so najemali nosače ter stopil v tolpo. Najeli so ga za majhen denar, da naj bi donášal opeko zidarjem. Težavno je bilo njegovo delo; pleča so mu bila skoro odrta do krvi in ves je bil razbit. Sprejevši zvečer denar, razdelil ga je na tri dele: za jednega je kupil kruha ter ga pojedel, drugega je hranil za prenočišče, a s tretjim je kupil papirja, da napiše ženi/pismo. Bila je med njima velika tajnost: za njo sta vedela samo on in njegova žena in da bo torej verjela njegovemu pismu, pisal ji je o tej tajnosti. Prišedši k svoji hiši, je videl ondi žensko, jedno od sopruginih služabnic ter oddal ji pismo, da ga izroči njegovi ženi. Služabnica ga v njegovi borni obleki ni spoznala.

Agej je vstopil nekoliko od vrat, pričakujoč odgovora.

A žena njegova videča, da je njen mož pri njej, ni mogla verjeti temu pismu. Mislila si je, da je nemara njen mož razodel komu to tajnost in da se hoče sedaj ta vmešati med nju. Ker pa se je bala groznega svojega moža, ni odgovorila, znajoča, da ko bi zvedel, da se tu prenašajo takšna pisma, pa bi jo dal kar ugonobiti, predno bi premislil stvar do dobrega. In da bi odgnala človeka, ki je pisal to pismo, da bi si ne drznil več kaj takega, je ukazala služabnikom prijeti ga, odpeljati na dvor in ga čvrsto preteptsti. Služabniki so to izpolnili ter izpustili Ageja komaj še nekoliko živega. S težavo se je privlekel v svoje stanovanje in vso noč prestokal; proti jutru je še le zaspal. In telo mu je bilo bolno, a v duši tem huje.

Drugi dan je bil praznik, in gospodarja, kjer je prenočeval, jela sta se odpravljati v cerkev. Gospodinja, čedno opravljena, je šla skozi vrata, a mož se je na dvorišču nekoliko zakasnil. Žena ga je začela klicati:

»Idi,« pravi, »naš poglavar pojde v cerkev in ne boš ga videl.«

Agej, to slišati, jame povpraševati:

»A kdo je pri vas poglavar?«

»Ali nisi domačin, da tega ne veš.

Poglavar pri nas je Agej. Oblastno

vlada on v mestu že dvajset let. Grozen je naš poglavar; včeraj sem ga videla na ulici in od strahu toliko da nisem padla.«

Gospodarja sta odšla v cerkev in Agej ni vedel, kaj si ima misliti. Mahnil je z roko. »Bôdi, kakor bodi,« misli si, »hujšega kaj, nego sedaj, me gotovo ne doleti; dasi tudi me kaznujejo, pojdem vendar, da bom vsaj videl zločinca.« In šel je za gospodarjema k zbrani tolpi ter se vmešal med ljudi, koder bi imel poglavar iti mimo.

In Agej vidi, kako se bliža njegova telesna straža s sekirami in meči, z glavarji in uradniki v prazniški obleki. A pod dragocenim baldahinom gre poglavar s soprugo; obleka na njima je zlatotkana, pasovi so ozaljšani z dragimi kamni. In ozrl se je Agej poglavarju v lice ter ostrmel. Gospod mu je odprl oči in spoznal je angelja. In Agej je zbežal od groze iz mesta.

* * *

Bežal je dolgo, sam ni vedel kod in kam. Zašel je v tihi gozd ter padel upehan pod drevo in dolgo ležal brez moči in brez spomina, kakor bi ga bila duša zapustila za nekaj časa.

Sprebudil se je v noči in pusto mu je postalo. Pozabil je, kaj se je zgodilo poslednje tri dni, ne vedoč, zakaj zvezde

iznad vej gledajo na njega, zakaj drevesa nad njim šumé, zakaj ga zebe, ko leží na svoji mehki postelji, na vlažni travi. Jel se je spominjati in vsega se je domislil. In bridko se je zjokal Agej. Spomnil se je vsega svojega življenja ter spoznal, da ga je za iztrgani list Gospod kaznoval, kaznoval za vse življenje. »Razsrdil sem Gospoda,« misli si, »in ali mi bo te še kedaj odpuščeno?«

Dolgo je tu ležal in jokal, kesal se svojih grehov ter prosil Boga sile in pomoči. In Bog mu je poslal pomoč. Svitalo je. Agej je vstal, šel iz gozda na beli dan ter se napotil k ljudem.

* * *

Minilo je leto, prišlo drugo, in Agejeva žena je čimdalje bolj premišljevala, zakaj njen mož, namesto pri njej, le v palači živí. In čudila se je temu zlasti radi tega, ker je njen mož postal tako miroljuben in dober. Ne kaznuje, niti ne ukaže koga kaznovati, ne hodi na lov, samo v cerkev zahaja, da zaslišuje prepire in tožbe ter pomirja prepirajoče se. Le redko se vidi ona ž njim; on jo gleda krotko, ne kakor poprej, pove prijazno besedo, na to pa odide v svoje visoko se nahajajoče sobane in ondi sedi sam.

Naposled je pristopila k njemu. »Gospod moj, povej mi, s čim sem

te tako razžalila, da tako oddaljaš od sebe svojo ženo? Ne vem za nikako krivico, zakaj mi že drugo leto ostajaš tuj.« Angelj jo prijazno pogleda, se tiho nasmehe ter reče :

»Z ničemur me nisi razžalila, ljubezniva žena; a jaz sem dal Bogu obljubo: tri leta te ne poznati. Evo, tretje leto že nastopa, in skoro bodeš kakor poprej živela s svojim možem.«

To rekši gre v svojo sobo in se ondi zapre.

Žena se je zjokala ter takisto odšla v svoje stanovanje. Tako sta preživela tri leta. Teden poprej, ko bi se imelo začeti četrto leto, je ukazal poglavar sklicati iz vse dežele berače in reveže. V poglavarjevi hiši bodo vsi uljudno sprejeti in od poglavarja obdarovani.

Služabniki so pohiteli na vse strani v razna mesta, od koder je bil zopet poslan ukaz po selih in vaseh, in iz vseh končin so se jeli shajati ubožci. In dotlej nihče ni znal, da je toliko beračev v deželi; na vseh cestah jih je bilo polno: hromi, breznogi, brezroki in slepi in slabi in blazni in ubogi na umu, stari in mladi. Zbrali so se v mestu in prišlo jih je toliko, da se niso mogli vsi nastaniti na poglavarjevem dvoru, marveč jih je bil poln ves glavni trg. Poglavar je šel v cerkev, pa so šli tudi berači v cerkev, a mnogo jih je moralo ostati zunaj pred cerkvijo na trgu. Med

tem so razpostavili služabniki zunaj na prostem mize, jih pokrili in razložili na nje paštete in juho, meso, med in vino. In vsi berači so zasedli svoje prostore.

Poglavar, prišedši iz cerkve, se je vstavil v preddvorju, dal znamenje z roko in vsa tolpa je utihnila. »Vesel sem, da vas vidim vse, dobri ljudje: prosim vas milosti, pokušati kruh in sol. Vsedite se in jejte in ko poobedujete, pridem še k vam.« Po teh besedah odide v svojo palačo. Okolo miz je postalo kaj živahno, tolpa slepcev je zasedla celo mizo. Ti slepci so prišli od daleč; hodili so tiho in dolgo; bilo jih je devetnajst mož, katere je vodil jeden spremljevalec. Ta je šel naprej, dva sta se držala njega in teh dveh ostali, paroma. Razposadil jih je za mizo in jel jim streči: razdajal jim je juho, paštete, meso razrezoval in delil žlice v roke. Ko so slepci pojedali hrano, je hodil spremljevalec od jednega do drugega ter jim stregel.

Evo proti koncu obeda je prišel poglavar iz svoje palače ter hodil okrog miz. Jednemu je kaj naročil, z drugim spregovoril prijazno besedo, a za njim so šli služabniki z denarji in obleko ter vsakega obdarili. Obhodivši okrog vseh, je prišel k poslednji mizi, kjer so sedeli slepci. Zagledavši poglavarja, je vodnik zadregetal in ves obledel.

Poglavar stopi k njemu in ga vpraša :

»Ali si tudi ti berač?« — »Ne, veliki poglavar, jaz nisem berač, samo sluga beračev sem.«

»Dobro si povedal, človek. Kako se zoveš?«

Vodnik je uprl oči v tla.

»Imenujem se Ljuti Aleksej.«

Angelj mu pogleda v oči, se nasmehne ter reče :

»Ni vsako laž smatrati za laž. Pojdi z menoj!«

Zapustil je vodnik svoje slepce in šel za poglavarjem v palačo. Šla sta mimo množice in čudijo se njima ljudje; ideta, rekel bi, kakor dva rodna brata. Oba visoka in krepka, oba črnolasa in oba enakega obraza; samo v vodnikovih gostih laseh je bilo opaziti že dokaj srebrnih nitij; lice mu je očrnelo od vetra, poglavarjevo lice pa je bilo belo in svetlo.

Množica se je razstopila in pustila ju mimo; odšla sta v palačo. Angelj je odpeljal vodnika v oddaljeno sobano ter se zaprl ž njim.

»Jaz sem te spoznal, Agej,« reče mu angelj, »me li poznaš tudi ti?« »Poznam te, gospod, ter vem, da si bil poslan, da me kaznuješ. Kesam se svojega greha in vsega svojega življenja...«

In zaplakal je Agej, plakal glasno. Angelj stoji pred njim; lice mu je razsvetljeno in smehljaje se je Agej dvignil glavo ter nehal jokati; ni še videl takšnega smeha.

»Končana je tvoja pokora,« mu reče angelj. »Vzemi poglavarjev plašč, vzemi meč in žezlo in poglavarjevo kapo. Pômní, radi česa si bil kaznovan, vladaj narod krotko in modro ter bodi odslej brat svojemu narodu.«

»Ne, moj gospod, ne slušam te in tvojega povelja, ne vzamem na-se ni meča, ni žezla, ni kučme, niti plašča. Ne zapustim jaz svojih slepih bratov; jaz sem jim svet in hrana, tovariš in brat. Tri leta sem živel ž njimi in delal za nje ter se navezal z vso dušo k beračem in revežem. Odpusti mi to ter spusti me nazaj k ljudem. Dolgo sem bil sam sredi ljudij, kajti na visokem pomostju, kjer sem bil osamljen, je postalo moje srce grozovito in ljubezen k ljudem je zibnila iz njega. Izpusti me.«

»Dobro si povedal, Agej,« odvrne angelj. — »Pojdi v miru!«

In odšel je vodnik Aleksej s svojimi devetnajstimi slepci ter delal vse življenje za nje in za druge reveže in betežne, in preživel je tako mnogo let do svoje smrti.

A angelj je čez dva dni zapustil telo poglavarjevo. Truplo so pokopali in narod je objokaval svojega poglavarja, ki je bil iz početka hud, pozneje pa krotek in dober.

Angelj pa je šel pred obličje Gospodovo.

Stari oče Zahar.

Ruski spisala

N. Luhmanova.

[aidožola]

Od t-skega mestnega sadnika, dolgočasnega in zapuščenega, kakoršno je bilo tudi samo društveno življenje mesta, se je razprostiralo ogromno zeleno polje. Tam daleč, kjer se je zahajajoče solnce slednjič kakor s prsi pritisnilo k zemlji, je bil videti goreč plaz, rdeč kakor plamen. Zlate iskre prahu so nalik mirijadam ognjenih mušic migljale v ozračju. Na desno in na levo so tolpoma, podobno uticam na sejmišču, bili razstavljeni čveterooglasti šotori, zbiti iz desek, pokriti z ragozo ali klobučino. Na prvi pogled je raznobarvnost, glasen razgovor in čilo gibanje vleklo ná-se oči. Dogorevajoči žarki solnca so tu pa tam rezko zasvetili ter kakor po umetnikovem čopiču zaznamovani očitvidno oddelili, od jednobarvne zelenjave na polju bodisi rdečo srajco mužikovo, bodisi žolti sarafan žene, svetli robec na glavi dirjajočega dekleta, jasno-rudaste biserje na zago-relem vratu neveste, ali novo streho iz ragozovine na šotoru žefranove barve. Zelenjava, plavo nebo, čarobno gibanje dogorevajočih solnčnih žarkov ter mehki mrak, bližajoč se izpod sadnika, so bili

oni čarodejniki, ki so iz nevesele tolpe izselnikov različnega značaja ustvarili prižasto poetično sliko. Izselniki so prenašali kakor nekaj tabor svoje šotore po gubernijah in vaseh; v nekaterih prostornih šotorih, dobro pokritih pred dežjem, so stali okovani kovčki, zavoji z različnim premičnim blagom in kosovi platna. V drugih brlogih, zaphanih z blatno slamo, pokritih z luknjičasto ragozo, so stali le tako za silo skupaj zbiti zaboji in orjaške vreče iz debelega platna, naphane z različno prtljago. Takšna razlika se je opazala tudi med izselniki; nekateri so imeli močne, namazane škornje, nekateri opanke, nekateri celo bose noge nekoliko povite z nekakšnimi jermenastimi obrezki, prevezane z ličjem. Tu si videl rdečo srajco s svetlim pasom, ondi pa konopljeno, prevezano z žimo, ki je služila namesto pasu. Tam so se podili brezskrbno zdravi otroci, veselo kričeči s koscem belega kruha v rokah, tu pa so ležali bolni, onemogli otroci, zaviti v umazane, raztrgane cape. A vendar je bila to jedna človeška rodbina, združena z neizogibno žalostjo in revščino, katera jih je prisilila: zapustiti rodne poljane ter iti v daljavo, v temno, tujo, strašno daljavo iskat zavetja in koščka kruha.

V tem času, ko je vsa ta množica mrgolela pod milim nebom v bornih šotorih, je nastala koncu polja prazna,

orjaška koliba, katero je postavilo mesto za izselnike — nagon je pošepetal tem ljudem, da prostranstvo in čisti zrak poprej ozdravijo njih nalezljive bolezni, nego lesene beznice brez peči, s prepihom in od vlage mokrimi stenami, kamor so jih zaganjali kakor ovce. Majhna hišica s tremi okni iz zelenkastega stekla, ki je stala v kotu obširnega dvorišča, je bila krepko zvezana z življenjem in trpljenjem te množice; tam so ležali bolniki, ki niso mogli vztrajati na težavnem potovanju ter so se še bolj mučili vsled strahu nego od bolezni, da odtrgani od svojcev zaostanejo.

Pri sami hišici na stopnjicah je sedel brkast podčastnik ter stisnivši med kolena svoje kosmate roke apatično zrl po prižasti tolpi.

Izpod skrajne kolibe, narejene iz nekakih dolgih žrdij, pokritih s staro rogovino, je stopila mlada deklica v temno-plavkasti obleki, z belim robcem, nalik šotorčku privezanim nad licem. Njeno gibčno, zalo postavo je bilo lahko mogoče razločno opaziti v večernem mraku; z urnimi koraki je šla lahno in svobodno naravnost k sedečemu podčastniku.

»Gospod vojak, gospod vojak!« je pričela nežno, zavezuje si vozal robca, zvezanega pod brado.

Podčastnik obrne k njej svoje dobrosrčno lice, se nasmeje, vstane, pri

čemur se mu njegove dolge brke pobesijo navzdol.

»Kaj hočeš, zala moja? Ako hočeš videti bolnika, si prišla prepozno, sedaj je pristop končan, jutri se vkreate na parnik. Kdor se more gibati, tega izpusté, nù, kdor ne, njega odpravijo v mestno bolnišnico.«

Dekle je stalo ter gledalo vojaka. Njene velike, sive oči so bile tako otožne, da je vojak, nehoté ganjen od mladosti in otožnosti, ki so bile kakor žive v deklici, stopil s stopnjic.

»Nù, kaj? Kaj iščeš? Imaš tu bolnika? Ali si žena ali dekle?«

»Deklica sem od izselnikov, a nimam tu nikogar, razun očeta, nikogar... dekle je razprostrlo roke — a oče je zbolel, pa so ga tù sem zanesli in sedaj se ne morem nikamor ganiti — gorjé!«

»Kako je ime tvojemu očetu?«

»Nefedijev Prokop, smo iz Kostroma, od daleč...«

»Tako« Torej kaj hočeš, moja zala? Mar poizvedeti, ali se ojači oče na dolgo pot?«

»Kajpak, ali na pot, ali... samo ko bi že enkrat...« in deklica odvrne strani svoje solzne oči.

»Nù, ker je tako, pa sedi! Kako ti je ime?«

»Nasta. Nastasija Prokopovna,«

»Sedi, sedi, ker je tako, Nastasija Prokopovna. Pojdem k zdravniku, še je tam, ter ga vprašam. Sedi!«

Podčastnik odide v hišico, deklica pa se opre ob steno ter se ozira po daljnem polju.

V bližini je stala skupina revnih, nesnažnih šotorov; naokrog so hodili možakarji, nekako zaprašeni, s sivimi obrazi in sivimi očmi. Nekaj ponižanega, izgubljenega, neprostovoljnega je bilo opaziti v teh neuglajenih postavah, v bedni prtljagi, neumetno in neugodno pospravljeni v dolgih vrečah. To so bili najrevnejši izselniki iz Bele Rusije. Tam dalje je bil tabor premožnih Jaroslavcev in Nižnih-Novgorodcev, k njim so se pridružili Kostromci, v čijih enem šotoru je živel tudi Nasta. Tam so ljudje vsi visoki, širokoplečnati, s temno-plavo okroglo brado, s plavimi, pogostoma kodrastimi lasmi. Vsaka rodbina je imela po dva, tri okovane kovčke, tam so tudi otroci bili zdravi in močni. Dalje so šli ž njimi Vjatiči in Kazanci — mišičasti, temnolasi ljudje, s širokim nizkim čelom, spominjajoči te Tatarjev in drugih tujcev, ljudje takisto močni in delavni; a ondi na koncu polja se vrté v okroglih, lahkkih šotorih veseli in zgovorni Malorusi — imajoči navadno tanki nos, tanke obrvi pa globoke, temne oči; mehak razgovor in pogostoma zvoneče petje ni delalo dokaj

toplejši in veselejši njih bedni kôtič. A tam, brez lastnih šotorov, stiskajoči se sedaj k jednim, pa zopet k drugim, se potičejo tesarji, čevljarji, tkalci, katerim je bilo tudi pretesno doma in katere je strast po klatenju in nadeja na boljši zaslužek v drugih krajih, kjer ni tekmovalcev, pridružila k splošnemu prôdu izselnikov.

»Ivan Petrovič, ej Ivan Petrovič!« govori podčastnik zdravniku, ki je sedel v mali čumnat, pregrajeni s tanko steno od začasne bolnišnice za izselnike.

»Nù?«

Zdravnik postavi na okno še nedopito čašo čaja ter žvečeč žemljico, obrne oduren obraz k podčastniku.

»Ivan Petrovič, pravim, deklica izselnikov je prišla.«

»Kaj? Naj si zlomi vrat — mora poznati uro!« po teh besedah vzame zdravnik znovič v roke čašo.

»Ne, ne tako... kako si lomiti vrat... še je povsem mlada.«

»Ah, mlada! Torej bi je bilo škoda« in zdravnik se nasmeje ter pomežika z očmi.

»Ne, Ivan Petrovič, ne tako... Ne! Vi mi samo povejte: Prokop, Kostromič, postaran človek, je tu pri vas; ali se popravlja?«

»Starec Prokop? Nefedijev, ali ta?«

»Ta, dà, ta.«

»Nù, bil je tukaj, toda odšel je, pozdravlja vas in jutri ga odnesó na pokopališče!«

»A kaj pa vi?« s tem vprašanjem krene vojak proti vratom.

»I čemu naj bi lagal? Imel je vročnico, še sinoči so ga odpeljali v bolnišnico, sedaj pa so ga gotovo že zabili v krsto in zarano, še v tej noči, ga z drugimi vred pokopljejo. Pri nas vlada namreč strogi red, spuščati k takšnim mrličem ljudi ni dovoljeno, ker bi utegnili raznesti bolezen. Ta — ta — ta — ta! Saj sem tudi njegovo hčer, Nastenko videl, — deklica je kakor labud. Vi ste nemara njen varuh? Z Bogom!«

Toda vrli vojak ni slišal več njegovih besed; pred seboj je videl otožne, temne oči, blede ličice z ozko brado in kodrasto šapelj črnih las, ki je kukala izpod robca.

»Oh, to je slučaj, to je slučaj!« zamomlja, držeč pred seboj roke, kakor bi se še branil zdravniku, in odide na stopnjice. Deklica je še stala ondi kakor poprej ter se s takšnim vprašajočim pogledom obrnila k njemu, da je vojak nekekrati obstal, delal se malomarnega, pogledal v nebo ter si vihal brke.

»Gotovo, gotovo,« je šepetal, »jutri bo lepo vreme. Ugoden čas za odhod! Gotovo!«

Nastasija, sklonjena naprej, ga je prestrašena poslušala.

»Gospod podčastnik, gospod, ali ste izvedeli kaj o mojem očetu?«

»O kakem očetu?!« zakriči na njo podčastnik, položivši si roko na prsi in pomežikajoč z očmi, »mar imam jaz čas govoriti o vašem očetu? Odšel sem, popušil smodko in tukaj sem... Ne moreš stati tukaj, to ni dovoljeno, čuj me, deklica. Stopaj! stopaj!« jo je pri-ganjal, nerazločno mahaje z rokami.

Čuteče dekličje srce je vlovilo napačno struno v njegovem strogem glasu ter skrito žalost na njegovem dobro-srčnem licu. Zaploskala je z rokama ter skočila proti njemu.

»Stric, stric! gospod vojak! Povejte, povejte radi Kristusa, ali mi je umrl oče? Hej? hej?« in glas ji je odpovedal službo, uneta prošnja se je izražala v vseh njenih črtah, v vsej postavi, otrpneli vsled čakanja na odgovor.

»Čemu bi umrl? Kdo je umrl?« in glas mu je odpovedal službo. — »Ako imam le povedati resnico — je potihoma nadaljeval — ako le hočeš vedeti, pa je res tako... Pozval je Bog k sebi tvojega očeta, poklical ga k Sebi...«

Deklica je pritisnila roko k prsim, ne spregovorivši besedico ter odšla h kolibi.

»Kam greš, nespametnica? Ni več tukaj tvojega očeta, po noči so ga odpeljali v mestno bolnišnico ter ga gotovo že pokopali; imel je nalezljivo bolezen...«

Zavrtela se je naokrog, zakrila si oči ter odšla tiho čez polje, vojak pa je zrl za njo.

»Resnica, krepka deklica,« si je mislil, »ne dela trušča, še zastokala ni!... toda v duši ji gorí, gorí. Oh, ti revica!« in znovič obrne glavo proti nebu, kjer so že zamigotale nekatere zvezde... »Evo,« misli si, »umrl je človek, toda kam je odšla duša? Odletela je iz telesa, sedaj, a kam? Med zvezde? ali naravnost pred sodbo? Ker se je že tukaj namučila, ali pa je poklicana v raj? A kje je raj? Oj, greh, greh — razkladati takšne misli! A vendar bi ne škodovalo to vedeti, kajti tudi jaz imam dušo, tudi jaz, tako se mi zdi, nisem njen gospodar.« In zavrtivši glavo ter globoko vzdihnivši, odide podčastnik k zdravniku, s katerim se je hotel napiti, ker mu je bilo na srcu »težko.«

Nastasija je šla po polju tiho, komaj prestavlja noge.

Mrak je razgrnil svojo odejo ter zakril revne šotore. Zaplapolali so ognji; okrog njih so se zavrtale ženske in iz loncev se je jela širiti prijetna vonjava. Jasen ogenj je osvetljeval široko odprte, poželjive oči otrok, prerivajočih se okrog kotliča. Toda takšnih srečnih ni

bilo mnogo: večina izselnikov je sedela v tihih, temnih skupinah pri mrzli juhi iz kvasu, s česnom in hrenom, kjer so zvečeč skorjice črnega kruha, posipane s soljo, v redu, v vrsti drug za drugim zajemali iz skupne lesene sklede.

Nastasija še zmerom ni mogla jokati: tuga ji je stiskala srce. Brezvestno je korakala k onemu šotoru, kjer je imela kovček, kateri ji je bil sedaj vse, kar jo je še vezalo k življenju.

Na koncu, pri Malorusih, je še posebno jasno gorel ogenj; od ondot se je čul glasen razgovor in včasih tudi smeh.

»Evo!« Nastasija je obstala in se vsa stresla.

Otožen napev se je ozval iz nečijih prsij. Ne močan, toda mehak, prožen glas mladeničev je izražal besedo za besedo, vlivajoč v duše poslušalcev pesem:

»Zapihaj, vetrič, v Ukrajino,
zapustil sem tam deklino,
zapustil sem sive oči,
zapihaj vetrič o polnoči.«

Takoj se je glasu pevca pridružil visok, zvočni, ženski glas:

»Zapihaj, vetrič...«

Mladostno in radostno sta zvenela glasova; zdelo se je, da sta klicala nekam ter si obljubovala široko, prosto življenje. To je še spodbadalo pevce in

pesem je rastla, se širila ter zagrnila celo polje. V skupinah je umolknil razgovor, vse je utihnilo. /

Koprnenje po zapuščenem rojstnem kraju, temne gore, koča, v kateri se je kdo rodil, prijatelji, sovražniki, kateri so tam daleč ostali, vse se je sprebudilo človeku v duši.

Sedaj pa je v pesmi odmevala žalost, trpka ostudna žalost, katera je odgnala te ljudi iz one zemlje, katero so očetje zalivali s svojim znojem, prisilila jih zapustiti križe na rojstnih grobeh, da se sedaj brez podpore zavalé po tleh. Oj, močno, močno trga pesem srce! Bridko se je jokala Nasta ter pritiskala si roko na srce; s trdimi rokavi si otirajo robati starci oči, stiska se žena k možu, stiskajo se otroci k materi na krilo. Vsem je tesno pri srcu, vsem je tuj ta tuji kraj...

Umolknila je pesem, tišina se je vlegla na polje, ozračje je bilo polno toplote, razlite po nedogledni nebeški modrini, od koder jasno in strogo gledajo leskeče se zvezde na revnega, semtertje se metajočega človeka.

Nasta se približa k svojemu šotoru; pri vhodu je bila rogozovina odgrnjena in na pragu je sedel vdovec Andrej ter mehanično gladil z roko lase triletnega sinčka, spavajočega mu na kolenih.

Nekoliko na desno, pokriti s pavolnatim ogrtačem, sta ležali skupaj dve drobni deklici. Pri njima je sedel stari oče Zahar ter, objemši z rokami suha kolena, gledal v nebo.

»Nù, Nastasija Prokopovna?« ogori potihoma vstopivšo Andrej. »Kaj je z očetom?«

Deklica je sedla k njemu na prag ter molčala. Andrej, visok, suh človek, je imel še le 35 let, pa že se mu je belilo mnogo las nad ušesi in v brkah. Pozorno je zrl deklico.

»Umrl je...« je dejala.

Andrej dvigne roko, ki je božala fanta, se prekriža in moli. Stari oče krene k njima glavo.

»Umrl, ali res? Evo, prejel je plačilo!...« in poslednje besede starčeve so izražale veselje nad človekom, ki je že končal pozemeljsko trpljenje.

»Ti grlica pa se nemara jočeš? Ni se zgodila nesreča niti poškodba, gotovo; dospel je človek do meje in Bog je poklical njegovo dušo, kajti udarila je njegova ura... Pride čas — pa pojdem tudi jaz in ti in dete, ki ga ima mati na prsih... A žena Andrejeva, ki je odšla, zapustivši svoje drobne otroke — mar si misliš, da je bilo to lahko? Ali se jokaš nad svojim sirotstvom?«

»Stric Zahar, mi jutri odidemo od tod in jaz tu pustim očetov grob, niti

ne bom vedela, kje bode ležal?« se zjoka Nasta.

»Oh ti revica! hočeš mar ostati tu? Ali se moreš odtrgati od kr dela? Ne moreš! A čakati jednega človeka? to tudi ne gre, dete. Dnevi so sešteti, parnik ne bo čakal.«

»Stric, ali me je za to redil in oskrboval oče, da mu jaz, njegova hči, ne zatisnem očij? Oj, stric, zarano stečem k mestni bolnišnici, padem zdravniku k nogam ter ga poprosim, naj mi pokaže grob, da dam vsaj križ postaviti nanj!«

Nastasija se je zavrtela, tiho zjokala in zastokala.

Stari oče se dvigne ter položi Nasti roko na ramo.

»Čuj, dete, kaj ti jaz povem. Klical je enkrat Odrešenik človeka za seboj, ta pa mu je dejal: »Jaz pojdem, Gospod, za teboj, toda poprej naj še pokopljem svojega očeta, ki je ravnokar umrl.« Toda Gospod mu reče: »Pustite živim pokopati svoje mrlič.« Ali razumeš? Živemu je zapovedal, misliti na svoje življenje in na svoje izveličanje. Andrejeva žena mi je bila hči; ni se ji ljubilo zapustiti svoj rojstni kraj, toda ubogala je moža, — gotovo jo je srce svarilo — ni vstrajala na poti in pokopali smo jo v tujem mestu, niti križa ji nismo utegnili postaviti — duhovniku smo pustili denar v ta namen. Poglej sedaj

Andreja, saj je to izgubljen človek. Katera deva bi ga neki vzela, vdovca s tremi otroci? Namučil se je že dovolj čez dan, po noči pa še oskrbuje male otroke, a vendar ne godrnja, ker je na svetu in svet je božje delo. Mi smo tu — svet.«

Pa teh besedah pokaže starec z roko na izselnike, pogreznjene v sén.

»Mrtvega je treba prepustiti volji božji. Za žalost in solze, moja draga, je treba imeti dokaj prostega časa, a niti ti, niti jaz, niti Andrej, niti nihče izmed nas nismo sami zá-se, vsi smo celota a nobeden drobtina. Ni to lahka reč, izseliti se iz svojega rojstnega kraja, od zibeljke in od groba v tujo, daljno pokrajino, a radi tega, kdor se je za to odločil, mora korakati po potih Gospodovih, biti v srcu čist, z razumom pokoren, kajti ti — sedaj nisi več ti, marveč si — celota ter moraš ná-se in na svojo žalost pozabiti in le jedno misel smeš imeti, kako se najbolje prilagoditi tej celoti. Delaj, moja draga, muči se, ne privošči rokam duška, in vsako tvoje dobro delo bo za očeta kakor najboljša molitev. Poglej, moje dete, to široko polje, ki je tako posuto z ljudmi; kolikor pa je ljudij, toliko je tudi trpljenja, in ko bi vsi ti kričali skupno od bolesti, prodril bi nebo ta krič; — toda vsi le molčé, vse je pokorno volji božji. Tako tudi ti ne misli ná-se ter vtopi

svojo žalost v splošni človeški žalosti. Kaj ne, da je tako, Andrej?»

»Dà, oče,« odvrne Andrej ter si otare solze.

Starec umolkne. Molči tuči Andrej in zopet boža fantkovo glavo; molči tudi polje, toda z neba zvezde jasno gledajo na zadremajočo človeško žalost.

Nasta sedi tiho, ne gane se; solze so se ji posušile. Še je hotela misliti na očeta, ná-se in na svojo zapuščenost, toda besede starega Zaharja so zaobrile drugam njene misli; sram jo je bilo jokati in stokati, ko je sedel pri njej Andrej s tremi otroki. Domislila si je, kako jih je ljubila pokojna njihova mati Marija, kako prijazni in veseli sta bili deklici, kako zgovoren in popevajoč sam Andrej... Ogledala si ga je od strani. — Oh, kako je shujšan in zapuščen; srajca mu je na laktu raztrgana, ne smeje se več, dà, niti glasú ne dá več od sebe.

»Mati, mati!...« zakliče nakrat jedna na tleh ležečih deklic.

Na ta klic se zbudi tudi druga, ki pa ne odpre očíj, marveč pritisne na nje svoje pesti ter jame žalostno ponavljati: »Mati, mati!...«

Na Andrejevih rokah spavajoč deček se jame gibati.

»Tiho, tiho,« prigovarja Andrej šepetaje deklicama, »nimata matere, kaj hočeta? Ali si žejen?« vpraša pozorno

odklada je z rok fantka, toda ta se je že zbudil in njegov presunljiv jok se je združil z jekom deklic.

»Oh, moj Bog, moj Bog!« zastoka Andrej in vzame znovič na roke sinčka. Nasta pa stopi k deklicama, ju napoji, položi in pomiri in pri njenem laskavem šepetu, na njenih gibčnih rokah sta pomirjeni deklici kmalo zaspali. Na to, ne rekši niti besedice, vzame Andreju dečka, pritisne si ga na prsi, zaguga na rokah ter potihoma zavije v svoj kožušek, na kar ga položi k sestrama ter zopet prisede k Andreju. Andrej je sedel nepremično, položil si lice v dlan ter težko dihal.

»Andrej Ilič!« prične Nasta.

»Kaj je?« vpraša potihoma Andrej.

Nasto jame biti sram; kri ji šine v lice.

»Žal mi je tvojih otrok.«

»Hvala za dobro besedo, Nastasija Prokopovna.«

»Ne tako, Andrej Ilič, ne besedo, marveč jaz hočem biti tvojim otrokom mati...«

Andrej dvigne glavo.

»Andrej Ilič!« — in dekle se stisne še tesneje k njemu — »vzemi me za ženo in jaz jih oskrbim...«

Andrej poskoči.

»Za ženo? Nastasija Prokopovna, ali se šališ, ali kaj? — Greh imaš!... Toda ne, ne šališ se!«

Sede zopet na prag, zakrije si lice z rokami ter se zjoče.

Nastasija je tudi jokala.

»Sirote smo, Andrej Ilič, s teboj, pa tudi tvoji otroci so sirote, toda skupno...«

»Torej se ne šališ? Mož — beseda — vzameš me?! Mojim otrokom hočeš biti mati? Gospod Bog! Presveta, prečista Devica! torej so vendar-le dospele solze sirot pred Gospoda; gotovo je pokojna žena prosila za nas. Nasta! Nastenka! Moj zlatokrilst tiček, moja nebeška cvetka!« Po teh besedah objame deklico ter jo pritisne k sebi. »Dospeva na novo mesto, poročiva se, skupno si postaviva koč, delala bova po dnevu in po noči, revščina se ne sme dotakniti najinega praga, toda tebe — pri teh besedah se skloni devi k ušesu — hočem ljubiti kakor nebeškega angelja. Oh, Nastenka, Nastenka, kamen si odvalila od mojih prs, naj te za to Gospod blagoslovi! Skupaj bova molila za večni mir duše tvojega očeta, pa tudi otroci bodo molili.«

In do samega jutra, ko je že zarja jasno zasvetila, sta sedela na pragu objemajoča se Nasta in Andrej ter se nista bala, da ju vidijo ljudje. Čisti sta bili njuni srci, čiste misli; v jedno radost sta se zlili dve žalosti, svojo ljubezen pa, nalik majhni celici, sta razpela nad glavami otrok.

Ko je o svitu začul Zahar o zaroki, se je veselo in preširno nasmejal. Sam človek v trpljenju je kakor biljka na polju; veter jo s korenino vred izruje, toda celota (družba), to je kakor skala, ob kateri se razbije vsaka žalost.

»Kam greš sedaj, Nastasija?« jo vpraša, videč, da si deva skrbno zavezuje robec na glavo.

»V mesto, deček. Vsaj tej zemlji se še poklonim, v katero mi pokopljejo očeta.«

»Ne muči se preveč, ne jokaj, Nasta.«

Deva se je le smehljala.

»Oče ve, da nimam časa žalovati; čez tri ure se jamemo seliti na ladijo, jaz pa moram še obleko oprati sirotam.«

3
Gorolomov.

Portret

naslikal ga bolgarski Ivan Vazov.

Poslovenil Anonym.

Ko je Kurudimov prečital svoj roman, se je zelo razburil. Kri mu je šinila v glavo in lice gorelo; v očeh mu je švigal nemiren, strasten ogenj; kakor svila mehki lasje so se mu usipavali neredno po belem čelu, pokritem z vraskami, kakor od prevelikega nakopičenja tvorilnih mislij.

»Dobro,« reče njegov tovariš, mladenič kakor Kurudimov, s tihim, flegmatiškim licem.

»In to ni nikaka izmišljotina, brate, niti kako posnemanje. Vse je zajeto iz življenja, plod mojega treznega opazovanja. Jaz poznam junake. Nu? prekrasno! In vrhu tega, to je moje prvo delo. Tudi naslov se popolnoma prilega: „Skala ali nesrečni žrtvi ljubezni.“ Nu?« In Kurudimov ves navdušen gleda svojega tovariša.

»Dà, dobro,« ponovi Spasov, vzemši v rokó debeli snopič. »Kakó? Zamenil si svoje ime z izmišljenim?«

»Dà, nekoliko: Gorolomov. Kurudimov je ime jako vsakdanje, a ime ni brez pomena... Dà, celó Voltaire se je imenoval s početka Aroué, razumeš?

Jaz se hočem podpisovati odslej — Gorolomov.«

Spasov se nasmehne.

»In kaj?«

»Čuj, Spasov, poskusil bi tudi ti?«

»Kaj?«

»Kakor jaz: bodi pisatelj!«

Spasov se glasno nasmeje.

»Pisatelj? Nù, brat, to ni žlica za moja usta.«

»Nù, čemu taka skromnost? Poskusi tudi ti svoj talent. Hočeš, kakor čujem, postati učitelj, da postaneš top pri glupih nalogah, postaneš stroj, ki dvajset let blebeta eno in isto, dokler ne pride penzija, dokler ne splesniš in ne postaneš tak gumpec, kakor naš učitelj matematike! Odkod to veselje?«

»Čuj, Panajot, jaz nekoliko resnobnejše zrem na učiteljski poklic. Resnica, za častiželjnega človeka on ne odpira širokega polja, toda, jaz ne koprnim po slavi... Po mojem nazoru, naloga...«

Gorolomov, takó ga hočemo odslej imenovati, mu seže v besedo:

»Vem, vem, kaj mi hočeš povedati! Toda zagotavljam te, da s takimi razlogi ne prideš daleč. Kdor se sramuje postati velik, ostane ničla. Bolgarska ima brez tebe na tisoče učiteljev, nima pa velikih pisateljev. Ali se mar malo nadarjenih ljudi klati med prostaki in se poti ter životari po beznicah? Po-

misli, kakošno budalost sem menil napraviti tudi jaz. Stopil sem najpoprej v poljedelsko šolo in hotel se poprijeti »rala« (pluga), ko je vendar moj poklic povsem kaj drugega: però! Sramota, ali ne?»

»I čemu? Tudi za plugom lahko hodi poštenjak. S plugom si vsaj gotov, da si kaj pridelaš.«

»Črno delo, brate, ki je le za prostake, kakor tudi učiteljstvo le za topoglavce. Jaz imam blagodarnejšo nalogo, razumeš? Skusi tudi ti, poskusi, pravim ti, vzemi n. pr. mene za vzgled.«

»Mene ne mika postati velik človek, raje hočem biti dober učitelj — drugega kaj si niti ne želim, odgovori Spasov.

»Slab idealist, resnica, žal mi je za-te, da se takó ponižuješ. Poglej mene: ali bi si bil kedaj mislil, da je ta glava sposobna ustvariti kaj takega?« odvrne Gorolomov, ponosno mahaje s svojim rokopisom.

»Kedaj odpošlješ svoj roman?« vpraša Spasov, da bi se izognil odgovoru.

»Brez odloga!«

In Gorolomov začne vneto zavijati svoj rokopis v zavoj. Nato napiše še naslov na uredništvo nekega perijodičnega časopisa.

Ta dva mladeniča sta bila prijatelja in dijaka v 7 gimnazijskem razredu. Končala sta učenje še v tem letu.*) Toda, kakor je razvidno iz gorenjega razgovora, bila sta si po duševnih svojstvih in po značaju popolnoma nasprotna. Goromolov je bil bujne, smeje in sam v sebe zaupljive naravi, z živo domišljijo, dasi ne preveč bistrega uma, ter se je rezko razlikoval od svojega tihega, skromnega tovariša, s prezgodnjo resnobo, ki se mu je izražala na licu. V začetku je Goromolov po želji svojega očeta vstopil v gospodarsko šolo v Sadovi. Njegov nemirni duh pa je kmalu našel ta nauk zelo suhoparen. Jelo mu je biti žal, da je stopil v to šolo, pa je jel ščuvati k uporabi tovariše, nabil jednega učitelja, za kar je bil izgnan iz šole. Na to je stopil v gimnazijo, pa tudi tu ni bil še ugnan. Tudi tu je našel, da je sistem predavanja naravnost zoprn, red barbarski, učitelji pa da so — tepci. Slabo je izdeloval naloge ter dobival slabe rede, radi česar je postajal čedalje zlobnejši proti učiteljem, na katerih ime je jel pisati rezke satire. Njegovo zbadanje je bilo vseč tovarišem, kateri so ga jeli kmalo smatrati za »literatora«. Ta uspeh je vzbudil v njegovi duši prvo težnjo po pisa-

*) V Bolgarski imajo gimnazije le po 7 razredov.

teljski slavi... Sedaj se mu je zdelo, da jo najlože doseže. Ta roman imel bi mu pripraviti do nje pot. In trudil se je, proslaviti sčasoma svoje ime.

Strastno čitanje životopisov velikih pisateljev in pristransko razumevanje njihovih del je zbudilo v njegovi duši vroče hrepenenje: postati pisatelj. To je uplivalo skoro tako nanj kakor čitanje vitežkih romanov na Don Kišota. V glavi Gorolomova so neprestano rojila imena velikih literatorov, in navadil se je bil misliti, da je tudi sam jeden izmed njih. Njih slabosti, pomanjkljivosti in napake je smatral za glavne elemente njihovega veleuma, in domišljeval si je, da postane sam tak genij, kakor hitro jame posnemati te njihove slabe lastnosti. Ker tudi mnogi pisatelji niso bili najpridnejši učenci, tudi on ni maral mnogo za náloge. Kaj je vse napisal Musset, tega on ni vedel; spomnil pa se je, da Musset ni bil mojster v stilu in da se je često napil; Skakespeare pa je bil cinik. Vedel je, da je Byron živel kakor norec, Dumas pa samopašno; Mollier da je kradel imetje tujih pisateljev, in Roussau isto tako v svoji mladosti, da Marlot je bil vlačugar, Voltaire pa špekulant itd. S tako znamenito zalogo znanja v glavi in le z razdraženo slavohlepnostjo namesto talenta je jel Gorolomov izvrševati svoj pisateljski poklic.

Častiželjnost Gorolomova ni si ga izbrala kar po naključbi. Vsaka druga stroka je zahtevala velike vednosti, naporni trud, neupogljivo voljo in zasluge, da se je dala pridobiti slava. Pisateljstvo pa mu je nudilo to slavo brez vseh teh težav... Poeta nascitur!

Ko bi bil on takrat previdnejši, poprijel bi se bil — politike.

Njegov roman je obsegal zgodovino zapeljanega dekleta, katero je zavrzel zapeljivec. V obupu vrže se ona s skale in se usmrti v trenutku, ko njen skesani ljubček prihiti, da bi jo velikodušno rešil in ji podal svojo roko in srce. Toda prišel je prepozno. In takó je tudi on junaški planil s skale v propast ter umrl poleg svoje oboževane...

Gorolomov, posnemaje Byrona, je slikal v junaku samega sebe, v junakinji pa — deklico po njem zapeljano in zavrženo, katero je on, na skrivnem se srečavši ž njo, napojil nalašč s kloroformom. Na srečo je le prva polovica romana imela resnično osnovo ter bila zares vzeta iz življenja. Tragiški konec pa je bil samo plod njegove domišljije. Marica Nedeljkova se še ni bila usmrtila in junak sam ni mislil na kaj podobnega, marveč nasprotno želel postati velik in slaven človek.

Njegov roman je bil napačno zajet in odurno napisan. Odposlavši ga ured-

ništvu, Gorolomov več nočij ni mogel zaspati. Toda odgovora le ni bilo. Močno se je jel vznemirjati radi tega. Pa se je jezil na samega sebe, češ, čemu se je ponižal toliko, da je prosil milosti pri takih zavidnih tepcih (takó je imenoval uredništvo), na kar se mu je zopet zdelo, da vidi svoj roman priobčen v mesečniku na prvem mestu, z debelo natisnenim svojim imenom in laskavim pozdravom od uredništva. In srce mu je močno zatripalo od ponosa : videl je, da mu slava odpira svoja vrata na stežaj in ime »Gorolomov« se je dvigalo sredi blestečega venca... Tako je vztrajal v takem mrzliškem položaju tri tedne. Naposled donese Spasov najnovejši snopič mesečnika.

»Ali je tam?« zakričí ali bolje zarjove Gorolomov.

Gorolomov s tresočimi rokami in komaj diha je odpre snopič, toda ne najde ničesar. Le na zadnji strani rdečih platnic je čital ves osupel naslednji odgovor uredništva: »Gospodu G.....vu v P. Vaš roman ne bo natisnen. Vse v njem je odurno, celo ime pisateljevo. Ne žurite se preveč, rajše se še kaj učite poprej.«

»Spake! podleži! bebeci!« je kričal Gorolomov ves razvnet. Bedak sem bil, da sem se obrnil na take praznoglavneže in slavohlepce. Saj tudi nisem smel pričakovati drugega odgovora. Vsi

genijalni pisatelji so imeli s početka takšno borbo z breztalentnimi obskuranti. Schiller je potrkal na stotera vrata, predno je izprosil, da so mu natisnili njegove »Razbojnike« na papirju, s kakoršnim zalepljajo okna... In lord Byron? Kako so sprejeli ti zavidljivci njegovo prvo delo? Se mar niso posmehovali njemu in njegovemu imenu? Nù in kaj? Zavistniki vendar niso ubili njegovega duha, marveč še živejše spodbudili njegov veleum... On pa jih je uničil s svojo satiro! Dà! Tudi jaz ne pustim brez kazni svojih podlih proganjalcev. Dà, Gorolomov ostane njim na kljub še dalje Gorolomov! In pokažem jim! Maščujem se za to posmeho nad mojim romanom, čegar glavna hiba je, da ni prišel izpod njihovega nečimnega peresa... No, le počakajte, precej vam zasolim...«

Na to je sedel in napisal uredništvu naslednje pismo:

»Gospodje modrijani z dolgimi ušesi! Hotel sem poskusiti, kaki nečimniki ste, in sedaj sem se tega prepričal... Vi si nemara domišljujete, da veleum ima svoje gnezdo samo v vaših puhlih glavah, zato, ker imate brade?... Ali mar jemljete mojo starost za merilo talenta? Vediti, gospodje tepci, da Schiller je bil tri leta mlajši od mene, ko je napisal svoje najslavnejše delo. Tudi takrat so se našli vam podobni osli, toda

vsi so pocepali v brezdnu svoje nečimnosti... Vi si mar domišljujete, da sama izobrazba ustvarja darovite pisatelje? Večina njih ni končala svojih šol. Ali je mar božanstveni Homer imel diplomo? Diploma je potrebna samo takim tepcem, kakor ste vi! Inu tepci ste, gospodje, če si domišljujete, da zadušite in ubijete moj talent. Hvala Bogu, v Bolgariji je mnogo tiskaren in ne samo vaš suhoparen časopis. Mene le veseli, da ste se pokazali tako tope. Vaše odklonjenje je za-me slava. To je prvi venec, kojega mi nehoté polagate na glavo. Oj, kako zelo vas preziram!

Gorolomov.«

Te vrste so bile navzlic oštevkam in detinskemu samohvalstvu napisane duhovito. Razžaljeno slavohlepje je čestokrat zgovorno v svoji razburjenosti. Sam Spasov mu je nehote ploskal, ko mu je prečital svoj list.

»Svetujem ti, Panajot, da priložiš tudi to pismo k romanu, kadar ga daš tiskat!... Prepričan smeš biti, da ga vsakdo prečita; ono ti zagotovi vspeh romana,« mu reče živo, ne domišljevaje si, da je njegova hvala božkala in dražila samoljublje Gorolomova, kateremu je bil Spasov zelo naklonjen ter je iskreno verjel v njegov pisateljski talent.

Od tega dne je Gorolomov napovedal boj uredništvu, in treba je priznati, da ne brez uspeha. Zakotni humoristiški listek je z veseljem sprejel in natisnil njegove napade na mesečnik in njegovo uredništvo. To je bilo vseč tudi mnogim nemirnežem, ki z mesečnikom niso bili zadovoljni. Rekli so mu, da »kritike« Gorolomova so izvrstne, in jeden njegovih učiteljev (ki so se ga že bali) je slučajno dejal, da postane Bolgarom to, kar je Rusom Belinskij. Od takega uspeha v tem kratkem času se je Gorolomovu zavrtelo v glavi; takoj je postal avtoriteta v kritiki in prvi odličnjaki, dasi je napisal le nekoliko člankov! Kaj še le bo, ko izide njegov roman? Kaka leskeča prihodnost!

Toda pripetilo se je nekaj, kar je prekratilo njegove leskeče uspehe v literaturi ter popolnoma premenilo njegovo usodo. Brez ozira na to, da je Gorolomov vrgel v svojem romanu Marico Nedeljko v propad in skoro popolnoma pozabil na njo, je Marica vendar-le živela ter nosila pod srcem plod njegove zapeljivosti. Ko je revna deklica spoznala svoj položaj, je tajno sporočila Gorolomovu, katerega je še vedno ljubila, če se ne požuri in je ne vzame v zakon, da si, omadeževana po njem za vse življenje, konča svoje življenje s samomorom ter si zavda. To pismo je neprijetno osupnilo Gorolo-

movca, toda od druge strani zopet pomirilo. Če si deklica res zavda, pa bo imel od njene strani mir. Ta napoved je še celó ugajala njegovemu slavo-hlepju, češ: deklica si zavda iz same ljubezni do njega! Nekaj podobnega je učinila tudi neka Italijanka za Byrona v Benetkah!... Marici ni niti odgovoril, da bi jo še bolj izmučil in vtrdil v njenem sklepu... Toda drugo pismo je uničilo njegovo nado. Marica mu je pisala, da če ji takoj ne odgovori, pa razodene vse svojemu očetu. Položaj Gorolomova je bil strašen. Izvlekel je zakonik ter se zgrozil pred kaznijo. Poleg tega pa je poznal njenega očeta, ki je bil grozovit in odločen »opolčenec«.*) Če ga ne požene pred sodišče, bil bi zmožen celo s smrtjo izmiti sramoto z lica svoje hčerke. Poslednje je bilo najzanesljivejše. Čutil se je v škripcih ter odgovoril Marici z jako prijaznim pismom, da jo še vedno vneta ljubi, zagotavlja jo, da jo vzame v zakon precej ko prestane skušnjo. Zapeljana deklica se je v tej nadi nekoliko pomirila ter nestrpljivo pričakovala konca skušnje.

Toda skušnja je bila končana, a po Gorolomovu ni bilo ne duha ne sluha. Tedaj mu je Marica pisala znova, opo-

*) Opolčenje = domobramba, beseda rabljena v Bolgarski od časa poslednje rusko-turške vojne.

minjaje ga na obljubo, toda njeno pismo ga že več ni našlo.

Bil je že na poti v Rusijo.

* * *

*

Uren odhod Gorolomova takoj po skušnji je bil podoben begu. Zanjka je bila odprta in on svoboden. Okoristivši se z odlogom, ki si ga je bil izprosil od Marice, je padel pred očetom na kolena ter ga prosil, naj ga pošlje v Rusijo, in to nemudoma, da se more pripraviti za sprejem na vseučilišče. Izobraziti se popolnoma, to je baje najunetejša njegova želja. Omamljeni oče se je čutil v zadregi. Ker pa ni vedel pravega vzroka, radi katerega hoče sin oditi, in ker sam ni bil dovolj bogat, se je obrnil z vneto prošnjo do vlade za podporo za svojega sina. Na njegovo srečo je bila prošnja uslišana; sin je dobil štipendijo, ki je bila še prosta za slušatelja zdravilstva.

Ko je Gorolomov čul, da mu je podeljena štipendija in da se ima poprijeti zdravniške vede, je postal zelo nevoljen.

»Jaz nisem rojen za zdravnika, ne morem niti postati mesar človeškega telesa,« je dejal. »Moj pravi poklic je literatura, toda... vsejedno... ta fakulteta me še ne odvrne s sedanje poti. Ali je mar malo velikih pisateljev, ki

so se zmotili v svojem poklicu? Saj se je tudi Goethe učil zdravilstva, potem pa se proslavil v poeziji, isto tako Schiller, katerega so zapodili...«

In tako se je Gorolomov navzlic svoji želji poprijel zdravilstva. Toda zdravilstvo mu je bilo zoprno in ni njegov um, niti njegov značaj nista bila pripravna za tak resnobni trud. In res ni šel poslušat predavanj, marveč se je rajše zaprl v svojo sobico ter jel pisati verze, drame in povesti. Tovariši njegovi, Bolgari, so ga često obiskovali ter našli ga vsikdar zaglobljenega v pisateljsko delo sredi kupa snopičev in rokopisov. Na njih začudenje je odgovarjal ošabno:

»Ne morem iti proti svoji naravi.«

»Nù, če je tako, čemu se nisi vpisal v modroslovski fakultet?«

»Zmotil sem se! Še le sedaj vidim, da kot zdravnik bil bi ničla, kot literator pa nemara pridem daleč.«

»Nù, naj le piše,« je rekel Kiterov, pravnik; »za Bolgarsko ne bo velika škoda, če bo imela manj jednega slabega zdravnika. Saj vsakdo nas ima kak rokopisič na dnu škrinje, toda Gorolomov ne skriva svoje naklonjenosti in zaupa v samega sebe. To je dobro. Nemara ima zares talent.«

Gorolomov je pisal naprej z neugaslim navdušenjem in nevtrudljivo.

Nič ga ni oviralo. Poslovil se je od zdravilstva in ono od njega. Samo enkrat je pisal očetu. Odgovor je prišel poprej nego je pričakoval. Oče ga je strogo karal radi novega imena, katero si je bil prisvojil, kakor bi bil Bog ve kak baron. To je razdražilo Gorolomova. Zmečkal je list mrmraje :

»Videl boš, kdo sem jaz.«

Na to se mu je zbudilo hrepenenje : seznaniti s svojim talentom tovariše, ki so mu bili kaj naklonjeni. Nekega zimskega večera je poklical nekatere k sebi, da jim prečita roman : »Skala, ali nesrečni žrtvi ljubezni,« o katerem jim je često govoril ves razvnet. Poprej pa jim je razčiljeno pripovedoval, kako je uredništvo onega mesečnika njegov umotvor zavrglo, katero je znovič obisipal z oštevkami. Čitanje romana se je začelo sredi nočne tišine. Dijaki so ga s početka pazljivo poslušali ; potem so v nespোরazumljenju jeli gledati drug drugega in mnogim se je jelo zdehati. O polnoči je Gorolomov končal čitanje. Lice mu je gorelo. Radovedno in ponosno je zrl po navzočih.

Splošno molčanje je pretrgalo le nekoliko »dà, dà.« Nekateri so samo pokašljevali.

»Dà, dobro, dobro!« so dostavili ostali, da bi vsaj nekaj rekli. Kiterov pa reče okritosrčno in naravnost :

»Gospod Gorolomov, odpustite mi, da vam nepristranski povem svoje mnenje. Vaš roman se vam ni posrečil: v njem ni nič resničnega, niti sence umetnosti. Iz tega sledi, da vam je uredništvo storilo veliko uslugo, ker ga ni sprejelo...«

Gorolomov ga začudeno pogleda.

»Baj*) Kiterov, oprostite, toda vi niste dobro razumeli. To je resnična dogodba...« dostavi Gorolomov s trepetajočim glasom. Grlo mu je postalo suho, kakor bi ga kdo stisnil za vrat. Na čelo mu stopi obilni pot.

Kiterov jame govoriti še bolj rezko :

»Kaka dogodba je to, to ni še takó važno, toda roman je napačno izdelan od početka do konca... V dogodkih, ki se tu razvijajo, ni nikake logike, v značajih nikake resnice, in duševni pojavi junakov nasprotujejo zakonom psihologije... Kar se tiče Geroldova, vašega junaka, ni to nikako človeško bitje, marveč nekako strašilo, pravi spaček... Vi se zaman trudite, napraviti ga simpatičnega. Lopovstvo že za sto korakov smrdi od njega... in dasi vi zatrjujete, da je dogodba resnična, vendar vam nihče tega ne verjame, da bi bil on skočil s skale v propast. — Nezmožen je tudi tak npravstveni prestop, katerega vi z ničemur ne opra-

*) V družbinskih odnošajih »gospod«.

vičujete pri takem vetrnjaku. Take nesmiselne melodrame se ne dogajajo v življenju... Kar se tiče formalne strani, dokazuje nam on veliko neizkušnost ter ne vzdrži nobene kritike. O drugem niti ne govorim. Ne žurite se, gospod Gorolomov! Seznanite se bližje z ruskimi klasičnimi pisatelji. V njih najdete zaklade dičnih vzorov in umetniške dovršenosti... To vam bo služilo v razvoj vašega literaturnega ukusa... V sočasnih literaturnih korifejah vi najdete krasen nauk za strogo realno predstavljanje pojavov življenja. Oprostite mi te opomnje, katere vam govorim iz samega sočutja k vašim blagorodnim naporom.«

Ko je Kiterov končal, so mu izrazili tovariši s pogledi svoje odobrovanje. V njem so našli zgovornega tolmača svojih mislij. Nastalo je molčanje.

Gorolomov je bil uničen. Ves omračen je poslušal trpko resnico, kateri ni mogel ugovarjati. Ni bil zmožen izreči nikake besede. Ta Kiterov ga je nastrašil. Ko je govoril o junaku romana, se je on nehoté izogibal strogemu njegovemu pogledu, da bi mu ne prodril na dno njegove gnusne duše. Dà, prevzel ga je strah, če nemara kritik ni uganil njegove tajnosti, in vsaka beseda o Geroldu mu je bila kakor pljunec v lice.

Odpravivši goste, se je vrgel Gorolomov obupno na povaljeno zofo. To odkritosrčno, dasi kaj nežno izpovedano mnenje o njegovem romanu, na katerega je on stavil velike svoje nade, je naneslo smrtni udarec njegovemu/samoljubju. Ono mu je izražalo s priprostim besedami: »Gorolomov, bos si se podal na literarno polje, kjer pogineš. Daj slovo temu poslu, dokler je še čas. Bila je to strašna obsodba, katere ni mogel smatrati za pristransko. Vedel je, da mu je Kiterov naklonjen, pa tudi pogledi ostalih dijakov niso dopuščali nikake sumnje. Toda najstrašnejše je bilo, da je tudi njemu samemu padla mrena z očíj. Kiterov pa se je smel nadejati njegove zlobe.

V tej noči so se vse njegove sanje o pisateljski velikosti popolnoma razkadile. Drugo jutro zarano je vrgel vse svoje rokopise pod postelj.

Vrata pisateljskega poslopja so se zaprla za njim.

* * *

Poznanstvo z nekim dijakom, porusenim židom, je dalo kmalu nov opravek Gorolomovi glavi. Slastno je začel čitati anarhiške knjige, s katerimi ga je oskrboval novi prijatelj. V kratkem času je prečital Gorolomov dela Bakunina, Hercena, proklamacijo kneza Krapotkina in razna ženevska izdanja, od

katerih je nekatere prevel celó na bolgarski jezik. Ti spisi so potresli njegove bolne možgane in ga popolnoma omračili. Sklenil je, da postane boritelj za človeško svobodo. Z židovo pomočjo se je seznanil s tajnim nihilističnim društvom ter jel misliti na to, kako bi na posled prenesel svojo novo vero na Bolgarsko. Navduševala ga je misel, da postane bolgarski Bakunin ali Krapotkin. Nova krila mu zrastejo v njegovi slavohlepni duši. Ves se je prerodil v novi atmosferi zanikanja, v katero se je ves pogreznil. Pisarov ga je lahko potolažil na razvalinah njegove pisateljske slave. Sedaj vsi Byroni, Puškini, Schilleri niso bili v njegovih očeh toliko vredni, kolikor jedna brošurica, natisnena v kaki skrivni tiskarni. Le jedini nihilizem se mu je zdel vse, vse ostalo pa je bilo glupost in neumnost....

Tovariši njegovi, poslušajoči ga, so bili kar očarani.

»Toda Bolgarska ni pripravna za to, da bi sprejela tak nauk,« odgovarjali so mu.

»Vi se motite, gospodje! Dokler se v Bolgarski nahajajo še cerkve in duhovščina, oblast in Bog, dokler so tam še bogatini in reveži in drugi predsodki, najde si sekira nihilizma tudi tam opravka!«

»Torej ti prerokuješ prevrat!«

»Nihilizem je prevrat, gospodje, toda iz razvalin, katere napravi, dvigne se idealna resnica, novi svet!«

Gorolomov je govoril o vsem tem z ognjenim navdušenjem. Dasi se njegovi tovariši niso strinjali s takimi skrajnimi nazeri, toda zveneče in meglene fraze so jih vendar očarovale. V njihovih očéh je bil on za glavo višji od njih, postal je junak... Navdušenje omamlja človeka celó na gledališčnih predstavah.

Vedel pa je, da radi tega, da doseže svoj veliki namen v domovini, mora ostati neomadeževan in zavarovan proti vsakemu sumničanju. Z neznatnimi denuncijacijami svojih tovarišev, kateri niso skrivali pred njim svojih nazorov, si je pridobil naklonjenost svojih višjih. Sicer pa je trpel največ radi njih le Kiterov. Veliki namen je opravičeval to njegovo postopanje. Saj je naletel na kaj takega tudi v življenju velikih ljudij. Vrhutega mu je jako dobro došlo pokroviteljstvo ravnateljstva, da mu ni bilo treba obiskovati zdravniških predavanj, katera so vsakega dné postajala zanj bolj in bolj temna.

Novi slučaj pa je obrnil njegov načrt na drugo stran. Slučajno je bil predstavljen neki aristokratični rodbini, na kar mu ni bil zabranjen pristop v hišo. Njegov živahni razum, ognjevitost in idealizem so obrnili nanj pozornost

gospodarjeve hčerke, navdušene deklice, z romantično nastrojenim razumom. Domišljevala si je, da vidi v Gorolomovu drugega Pisarova. Da bi zadobil še več veljave v njenih očéh, se je izdal Gorolomov za člena bogate aristokratske rodbine v Bolgarski, čije rod je izviral od bolgarskih carov. Ta nedolžna go-ljufija se mu je res posrečila in sedaj je bil primoran nadaljevati svojo ulogo. Iskal je priložnosti, da bi ji to dokazal in jo očaral s kakim znamenitim darom. K njenemu godu ji je prinesel drago-ceno brilantno peró, ozaljšano s safiri in velikimi topazi. Deklica je bila vsa razvneta in tudi on se je vrnil ves očaran od nje. Svetli načrti so mu rojili po glavi. Že je nameraval pisati očetu o svojih náдах, ki jih je gojil, toda premagal se je. Zadovoljil se je s tem, da je naznanil nekaterim svojim tovarišem svoje razmere z blagorodno deklico. Ni mogel skrivati radostnih občutkov, ki so napolnovali njegovo dušo. Razume se, da jim je zamolčal laž o carskem svojem rodu, s katerim si je pridobil v največji meri dekličje zaupa-nje. Tovariši njegovi niso znali, s čim si morejo pojasniti promeno v njegovem življenju in njegovih nazorih. Iz mračnega skeptika in samotarja se je spremenil v posvetnega gizdalina. Nihče ni več slišal od njega poprejšnjih razgo-vorov o principih, o človeški svobodi,

o borbi, idejah itd. Onkrat so ga videli celó v gledišču v loži znanega mu aristokratičnega društva s cvikerjem na očéh. Na pozdrav tovarišev iz partera ni niti odgovoril, marveč se delal, kakor da jih ne vidi.

Naravno, ta nova strast, plod njegove grandomanije (veličja), je popolnoma ohladila njegovo navdušenje za nihilizem in je bila vzrok, da je popolnoma zanemarjal predavanja. Nekega dné, ko je takó zarad lepšega prišel na vseučilišče, ga pozovejo k ravnatelju v kabinet... Tam je sedel neki gospod, ki je pri vhodu Gorolomova zašepetal: »To je on!«

V ravnateljskem kabinetu je Panajot Gorolomov priznal, da je ukradel ono briljantno peró iz skladišča onega trgovca, v času, ko mu je bilo več stvari razpoloženih na ogled. Peró je bilo na kaj nježen način pridobljeno nazaj, toda deklico in njene stariše je ta dogodek ošinil kakor strela.

Gorolomov je presedel dva meseca v zaporu. Vseučiliščno ravnateljstvo, po dobrohotnih napotljajih k njegovi národnosti in da ohrani neomadeževano čast zavoda, je stvar kolikor le mogoče potlačevalo. Gorolomov je samo izključen in prognan za mejo.

Ko je dospel v Ungheno, neznatno mestece v Moldavski, oddahnil se je svobodnejše. Premišljeval je, kam se

ima napotiti. Zločinstvo s kloroformom je stalo, kakor nekak zlobni Cerber, pri vходу na Bolgarsko. Pokazal ji je torej hrbet ter se napotil v Švico.

* * *

Curih leži v prekrasni švicarski dolini. Mično in čedno stoji to mestece na bregu kristalnega jezera. Velikanske goré, pokrite z večnim snegom, obkoljujejo naokrog ta čarobni kotič planske prirode. V poletnem času Curih s svojo razkošno zelenjavo, s svojim hladom, tišino in veličanstveno krasoto gorâ vabi k sebi goste iz vseh pokrajin Evrope.

Toda Curih, mesto svobodne ljudovlade, daje zavetje tudi drugim gostom: tujim dijakom, prišedšim semkaj na visoke šole, političnim ubežnikom, klatežem brez podstrešja, členom revolucije in drugim capinom. Jeden teh poslednjih bil je tudi naš znanec: Gorolomov.

Že leto dnij je živel v Curihi. Pozdravili so ga sočutno ruski emigrantje kot mučenca velikih idej, kot novo žrtev ruskega tiranstva. Vsi so vedeli, da so ga zgrabili, ko je v neki ruski vasi oznanoval nihilističen nauk, in da je le po čudežu ušel iz ječe ter se rešil v tem hipu, ko so menili po-

slati ga v prisilno delavnico sahalinsko. Anarhični organi so znovič zarohneli proti ruskemu barbarstvu ter povznašali do nebes žrtvovanje Gorolomova. Sprejel je dokaj sočutnih pisem od novih tovarišev po ideji in usodi. To nedrago kadilo je popolnoma porazilo Gorolomova. Sedaj je prvič vzbujal ná-se splošno pozornost. Misel, postati glavni apostol nihilizma na Bolgarskem, se je poprijela z novo močjo njegove duše. Zdelo se mu je, da je šele sedaj došel na svoj pravi pot, ki ga pripelje k slavi... In kaj redko je obiskoval predavanja práva: ves svoj prosti čas pa je uporabil na izučenje socijalistične literature. Njegova tesna, zakajena izbica je bila takó rekoč zaphana z anarhičnimi časopisi, z vsake vrste prepovedanimi spisi, revolucionarskimi brošurami, pismi in rokopisi podobne vsebine, in vse to je on čital z največjo slastjo. Njegova knjižnica je vsakega dné naraščala. Na stenah je imel obešene podobe novih svojih božanstev — anarhistov in nihilistov različnih stanov in narodnosti.

Gorolomov je živel sedaj iz sredstev svojega očeta, kajti bolgarske vlade ni smel prositi več za štipendijo. To bi utegnilo spraviti na dan njegovo krađe dragocenega peresa z briljanti. Na ta način je propala ta štipendija, kakor tudi druga »Slavjanskega blagotvori-

teljnega društva«, katero je dobil po zvijači. Njegov nepremožen, skoro ubožen oče je moral z lastnimi močmi vzdrževati Panajota. Pisma s prošnjo za denar so dohajala vedno pogostejše. Panajot je trošil neizmerno mnogo denarja, kupuje si vsakovrstne socijalistične knjige in obiskuje razne svoje tovariše v Švici; sicer pa je tudi razmetaval denar, kakor more to le človek, ki ga ima polne žepe... Prihranilo očetovo se je kmalo spraznilo, toda sinova sreča mu je bila mar nad vse drugo, toliko več, ker mu je bil jedino upanje na stare dni... Začel je delati dolgove, zastavljal in prodajal je svoje imetje, samo da pokrije vedno rastoče stroške Panajota. Na očetovo pritožbo, češ, da ga spravi popolnoma na beraško palico in na prošnje, naj poskuša živeti zmernejše, je Gorolomov odgovarjal z novimi, še bolj vnetimi prošnjami za denar, ki so bile že skoro podobne poveljem. In da bi ta pisma bolje prepričala očeta, prilagal jim je iz časopisov izrezane članke o socializmu, pod katerimi je bil uvrščen njegov podpis. Pritožbe in prošnje očetove ga niso ganile; take malenkosti niso našle prostora v njegovem umu, napolnenim s širokimi, občečloveškimi načrti. Celó srdil se je na očeta in njegovo bedasto skopost, ki mu ovira pot k velikanskim namenom.

»Resnica, ta človek hoče na veke ostati Kurudimov in nič drugega!«... je mrmral v svoji jezi na očeta.

* * *

Nekega dne je stopil oče nepričakovano v njegovo nihilistično gnezdo.

Gorolomov je osupnil kakor bi treščilo vanj.

»Sinko,« reče oče, in glas se mu je od razburjenosti tresel, »ti pišeš v časopise in hočeš osvoboditi narode od tiranstva. Osvobodi torej najpoprej mene svojega tiranstva!... Ti pomiluješ človeštvo, nù pomiluj najpoprej svojega očeta!... Spravil si me na beraško palico in sedaj me na stara kolena pustiš na ulici. Ali ni to greh? Čemu si zapustil Rusijo? Ali so te izgnali od tam?«

Gorolomov, ki se je s početka zelo prestrašil, misleč, da njegov oče vé za vzrok, čemu je odšel v Švico, se je pri poslednjem vprašanju nekoliko obodril ter odgovoril:

»Nù, saj sem vam pisal o tem! Zdravilstvo mi ni ugajalo... Zato sem prišel sem učit se pravo. Kot pravnik bom imel boljšo prihodnost.«

»Ali mar tega nisi vedel poprej? Čemu si mi takrat padel k nogam ter me omamil? Čemu se nisi obrnil na bolgarsko vlado za podporo?«

»Preponosen sem, da bi prosil še česa te osle.«

Oče ga začudeno pogleda.

»Ko bi bil vsaj ostal v Rusiji ter se tam učil prava... tam bi utegnil dobiti podporo od slovanskega društva.«

»Pustite to, jaz ne morem trpeti teh barbarov. Tam me je despotizem kar dušil,« odgovori srdito Gorolomov.

»Kako? Rusi barbarji?!« zakriči nanj jezo oče. »Od katerega časa pa tako nazivamo Ruse?... Bili so dobri, ko so nas osvobojevali, sedaj pa so — barbarji, ki te dušé, da jih ne moreš trpeti! Brž ko ne pa si le sam katero naredil? Jedni barbarji, drugi pa osli... S čim pa si se ti proslavil? Le jedna reč je: odrekel si se imenu svojega očeta ter ga na stara leta spravljaš na beraško palico!«

»Oče, pusti me!« zakliče Gorolomov ter zacepeta z nogami. »Ne pošiljaj mi ničesar več. Ne potrebujem več tvoje beraške miloščine.«

»Beraške miloščine? Kako pa se preživiš? Pa se vrni na Bolgarsko.«

»Na Bolgarsko se ne vrnem.«

»Nù?«

»Pojdem nekam, da me nihče več ne bo videl! Samo da bom kolikor najdalje od tebe?«

»Kam?«

»Pojdem v Tonkin! Dam se vpi-
sati med francoske prostovoljce; naj
me tam ubijejo!«

Dasi zelo razjarjen, ipak je oče
močno ljubil Panajóta. Ta obupni sklep
je omehčal njegovo jezo in bil je že
pripravljen, pomiriti se s sinom.

V tem trenutku pa se odpró vrata
v stransko sobo in h Gorolomovu stopi
brez vsake zadrege neka deklica. Bila
je malomarno oblečena, imela ostrižene
lase in očale. Bila je prijetnega obraza
ter se živahno kretala. Navzočnost tujca
je ni spravila v zadrego in smehljaje
se je rekla Panajotu:

»Zdravstvujte, Panajot Petrovič,
dajte mi, golobček, aprilski snopič
»Kolokola.«

»Zinajda Matvejevna, predstavljam
vam svojega očeta,« ji reče Gorolomov
zmedeno.

Deklica se lahno prikloni, nekoliko
zarudi ter smukne v svojo sobo.

»Kdo je ta ostrižena ženska?«
vpraša začuden starec.

»Madmoazel Berendejeva, Rusinja,
kursistka (učenka višjih šol).«

»Kako da ona tako prosto zahaja
k tebi?«

Še le sedaj je zapazil oče veliko
gromado knjig, neredno razmetanih po
sobi, slike na stenah in neko žensko
obleko, visečo poleg njih.

»Čemu ti je toliko knjig? Kaj je lepega v njih, in kdo je ta deklica?« ponavlja oče ter vpira svoj pogled v zbegano in zardelo sinovo lice.

»To je moja soseda, ki me uči angleški...«

»Dà, kaj še; povej rajše, čemu života skupaj« reče oče ter pogleda na polu odprta vrata, za katerimi je zginila kursistka. Potem pa doda žalostno, kimaje z glavo:

»Sedaj razumem, čemu si me skoro vsaki dan prosil denarja... Jaz in tvoja mati sva si pritrgovala od ust, samo da sva oskrbela tebi vse potrebno, ti pa si kar tako razmetaval denar!... Glej, kako se ti učiš...«

»Oče, Zinajda Matvejevna je poštena deklica!« zakriči vneto Gorolomov.

Oče vstane.

»Z Bogom, delaj kar hočeš, jaz ti ne pošljem ničesar več. Pojdi, če hočeš, v Tonkin ali celo v Indijo.«

Gorolomov zbledi, se nekoliko zamisli, kakor bi se pripravljaj na nekak skrajni sklep, na to pa vpraša zlobno:

»Torej mi res ne pošlješ denarja?«

»Niti groša!« odvrne oče ter se napoti k vratom.

»Ker je tako, pa vsaj počakaj, da vidiš, da tvoj sin ne umre od glada!« zakriči, pograbi revolver, nastavi si ga na prsi ter vstreli poprej nego se je utegnil oče obrniti.

.....Ko se je dim nekoliko razkadal, stal je Gorolomov oprt ob steno, nepremično kakor kip. Zinajda Matvejevna je prestrašena zavrisknila v svoji sobi, oče pa je skočil k sinu.

»Sin, kaj si učinil, sinko?«

In vzel mu je revolver.

»Ne maram za tako življenje!«

Po starčevem licu pritekó vroče solze. Objel je sina. Roditeljsko njegovo srcé se je topilo žalosti... Čez pol ure je Panajot spremil očeta na ulico.

* * *

Hihotaje je pritekel h kursistki. Začudeno ga je gledala.

»Prestrašila si se, Zinajda Matvejevna?« je dejal ter se začel zopet glasno smejati. Bil je to svetokradežni smeh Mollierovega Don Juana za očetovim hrbtom.

»Nisi li razumela komedije? Kaj sem hotel?« nadaljuje. Treba je bilo nekoliko nastrašiti tega skopuha. Revež, on si je zares mislil, da si sežem po življenju. Ljudje, kakor sem jaz, umirajo le za idejale. Sedaj sva preskrbljena, Zinajda Matvejevna; dobivala bo deva po 400 frankov na mesec redno in brez moledovanja... Če ne, tukaj je revolver... In znovič se spusti v glasen smeh.

Deklica ga očitaje pogleda.

»To ni bilo lepo od tebe, Panajot Petrovič!«

»Kakoršna klada, takšen klin.«

»Vsejedno, on je tvoj oče.«

»Za-me ne obstoje več taki pred-sodki, Zinajda Matvejevna; pred menoj so vsi ljudje enaki: ni roda, spola, niti starosti. Čudim se, kako še obstoje med nama nekateri preživeli nazori.«

»Če že ne kot očeta toda kot red-nika moral bi ga spoštovati. On te je vzredil in odgojil,« reče deva strogo.

»Bravo, bravo, Zinajda Matve-jevna! Ti me učiš morale!... Merci (hvala), nisem pričakoval... Tebi je znan moj princip; jaz se klanjam samo ide-jam in ne priznavam nikake sentimen-talnosti... Ta se ne prilega resnobnemu umu. Glas občutkov, da celo sama npravstvenost, kot postranska stvar, mora molčati, kadar se stvar tiče naših svetih principov. In vedi, s prekrate-njem daljše podpore mi je postavil oče oviro na pot. Nemogoče bi mi bilo, izvršiti svojo misijo na Bolgarskem, ker bi ne bil dobro pripravljen na njo.«

»Nù, ti si torej bitje brez srcá,« reče šaljivo in z veselim smehom na licu kursistka.

»Moje srcé tiče samo tebi, moja Zinočka,« ji odvrne on nežno. Ti si nerazločljiva tovarišica mojega življenja, moj angelj pokrovitelj... Ali veš, napra-vila si kaj ugoden vtis na očeta.«

»Ali res?« vsklikne deklica urno ter zardi.

»Hotel sem ga prositi blagoslova, toda ti umazani denarji so to zabranili.«

»Za Boga, ne povej mu ničesar, dokler ne prideva na Bolgarsko.«

»Ugodim ti, Zinajda Matvejevna!«

Gorolomov je lagal in laž ni izvabljala ni najmanjše rdečice na njegovo lice. Lagal je tako lahko, kakor lahko je pozabljal na svoje odurne in mrzke prestopke. Bil je popolnoma brez vesti. Vsaka blaga čustva, prirojena mladini, so bila tuja njegovi duši. V njej je vladalo samo slavohlepje. Njegovo srcé, pokvarjeno v rani mladosti, ni bilo sposobno za kako dobro ganutje, zlasti če ono ni bilo spojeno z njegovo osebnostjo. Priroda ga je kaznovala, ker mu je odvzela sveto čutilo ljubezni, ki bi bilo sposobno, preroditi in oblagoroditi njegovega duha. Toda še dokaj groznejše je bilo to, da je doprinašal vsakovrstne prestopke s prepričanjem, da ima prav, in s polno zavestjo lastne dostojnosti. Dà, še več, sposoben je bil, privabiti na-se največjo nevoljo razžaljene nedolžnosti ter se še delati pri tem nedolžnega. Ta maska mu je posebno ugajala; dobro je poznal njeno ceno.

Zinajda Matvejevna ga je poznala le po njej ter bila po njem zapeljana. Predstavil se ji je bil kot trpin za svo-

bodo. Z ganljivimi besedami ji je opisal dve leti svojega mučeništva v ječi... Ognjeno ji je govoril o tej veliki ideji, kateri je baje posvetil vse svoje življenje... Oči so mu kar gorele... Ona je videla v njem svoj ideal in zabredla v njegovo mrežo, kakor tudi ona prva blagorodna deklica. Zinajda Matvejevna je sprejela njegov predlog in že skoro leto dni sta živela skupaj. Verjela je njegovi obljubi, da pojde ž njo kot s svojo zakonsko ženc na Bolgarsko, dasi brez poroke; da bosta tam izdajala socijalističen časopis »U r a g a n«, okrog katerega se zberó vse mlade moči v deželi. Bila je zaslepljena. Pa še današnja burna komedija z očetom je dvignila Gorolomova v njenih očeh. Te sofizme, s katerimi je Gorolomov opravičeval svojo brezsrčnost, bila bi smatrala pri vsakem drugem za sofizme, toda pri njem so se ji oni kazali kot pravcato ogledalo idealne njegove duše.

»Panaša!« mu je rekla zavzeta, »meni so všeč tvoje skrajnosti, ki te povznašajo nad druge prostake. S tvojimi rezkimi, čarobnimi črtami si zares interesanten, ko bi bil še Bog ve kak podlež!« je dostavila ter ga nežno božala po licu.

»Pred vsem so ideali, Zinajda Matvejevna!«

»Ali je potlačevan vaš narod?«

»Da, z groznim despotizmom...«

»Povej mi, prosim te, ali imate pri vas agrarno gibanje? delavsko vprašanje?« vpraša kursistka.

»Nimamo jih, toda treba jih je zbuditi... Naš narod je suženj čakojev (malih posestnikov), popov, žandarjev.«

»In kaj, Panajot Petrovič, kaj učiš, kadar prideva na Bolgarsko in ti ponudijo službo?« je vprašala kursistka.

Gorolomov jo razžaljen pogleda.

»Kako mi moreš staviti, Zina, podobna vprašanja? Ali morem jaz postati uš na telesu svojega naroda? Nisem bedak, da bi hodil na Bolgarsko iskat službe in blaženosti! Dà, jaz povzdignem svoj glas za poteptano pravico naroda, zbudim zaspane njegove moči in eneržijo ter proizvem novo, veliko revolucijo, katera mu prinese resnično svobodo. Lažejo namreč oni, kateri govoré, da je on svoboden: suženj je, kakor poprej, in jaz ga vzdramim k novemu življenju. To, kar je doprinesel vaš Aleksander II. z milijoni svojih bajonetov, to isto doprinese Gorolomov z močjo svobodne besede, z nenasprotljivim čarom svojega »Uragana«!

Pri teh besedah, s katerimi je Gorolomov ponosno postavil svoje ime v vrsto z imenom Cara-Osvoboditelja, se je lice domišljevalca nekako zasvetilo, kar ga je še bolj prikupilo Zinajdi Matvejevni. In stal je pred njo raven, z

ošabnim pogledom ter te nehoté spominjal Napoleona I.

* *
*

Napočil je dan 6. septembra.

Mnogim se je izbruh v Bolgarski zdel podoben dinamitni bombi, katero je kdo položil pod njeno bodočnost.

Toda proglas zjedinjenja Bolgarske je bil sprejet povsod z navdušjem. Samo Gorolomov ga je sprejel z grozo. On ni imel niti slutnje pred to revolucijo, ki bi ga bila utegnila dvigniti kaj visoko v očeh naroda. Z zavistjo je prečital imena odličnjakov, ki so se proslavili na ta znameniti dan. Pa še poročali mu niso o tem! Podleži! Mislijo nemara, da je postala revolucija njihov monopol!

Ni mogel dalje ostati v Cürihu. Ne vsled ljubezni do roditeljev, marveč vsled zavisti in častiželjnosti je sklenil oditi tjekaj, kjer se more proslaviti tudi on. Toda... jedna stvar mu je napravljala sitnobo: strah pred opolčencem Nedělkovim, očetom Marice. Njemu na srečo so prinašali časopisi same prijetne novice. Revolucijo je proizvela opozicija; stranka, ki je imela v rokah oblast, je bila skoro popolnoma potlačena in uničena. K poslednji je pripadal tudi njegov oče in Nedělkov, pa tudi on sam, dokler se ni sprl z uredništvom.

Torej je sklenil, oditi nemudoma. Čemu tudi odlašati. Odposlal je svojo fotografijo v neki ilustrovan časopis, predstavil se kot član plovdivskega revolucionarnega komiteta, na to pa se poslovil z osuplo in jokajočo se Zinajdo Matvejevo ter, vzemši s seboj zgodovino francoske revolucije, odpeljal se proti Bolgarski.

Zločin mu je bil zaprl va-njo vrata, revolucija pa mu jih je odprla.

* *
*

V Plovdivu v prvih dnevih revolucije so bila tla zanj zares kaj ugodna, ugodnejša nego je pričakoval. Anarhija je kar cvetela. Sodišča so bila prazna, polnile pa so se ječe; stranka, ki je prišla na površje, je na vrhuncu svoje slave padla ter bila razpeta na križ. Ni bilo več »zjedinjencev« in »zjedinjenih«, marveč tlačitelji in potlačevani. V Gorolomovi glavi je oživela v spominu francoska revolucija in njeni junaki. Po njegovem mnenju mogla bi bila plovdivska revolucija lahko postati podobna francoski ter proslaviti se z bolgarskimi Robespierrovc in Dantonovci.

Gorolomov se je vrgel v naročje patriotski tolpi, katero je preustrojil ter jo imenoval »jakobinsko legijo«. Bila je sestavljena iz krčemskih in jetniških junakov, iz capinov brez podstrešja in

brez imena, prišedših semkaj Bog vé odkod, iz prognanih gimnazijalcev, skratka : iz človeških plev. Bili so med njimi tudi idealisti. Vsa ta raznobarvna sodrga se je spremenila v rešitelje domovine, oblekla se v rdeče srajce, prepasala sablje, dela si na glavo velike klobuke z rdečim dnom in debelim levom *) od spredaj. Bili so tudi taki, ki so nosili nekako gledališko opravo, drugi pa so bili oboroženi s »sopami«.**) Gorolomov sam, kot voditelj te legije, se je odičil z velikim belim peresom, ki si ga je pripel na visoki volneni klobuk.

»Jakobinska legija«, posnemajoča francoske jakobince, si ni postavila za smoter svojega delovanja, braniti domovino pred unanjim sovražnikom, marveč izkoreniniti notranje. Ker pa takih ni bilo, nadomeščala je rojaliste in žirondiste ona padla stranka, ki se je jednoglasno strinjala z zjedinjenjem. V shajališče jakobinske legije je služila krčma »Markovo Koleno« blizu mestnega vrta. Tam so se vršila vriščeča posvetovanja »jakobincev«, glasili se ognjeni govori proti »izdajalcem«. »Markovo Koleno« je postalo nekak »Comité de salut publique«, kjer so sklepali, čegavo štacuno imajo po noči oropati in komu polomiti kosti. Razume se, prva

*) Ovenčani lev je bolgarski državni grb.

**) Palicami.

kazen je nadomeščala konfiskacije francoske revolucije, druga pa — guilotino.

Da je zares živela ta »jakobinska legija«, to je zgodovinski fakt, kakor tudi naslednji dogodki. Toda zgodovina ne napiše o njih ni besedice, kakor ona ne zapisuje diarijev vojsk na pohodu, niti tolpo vranov, letečih na gostijo na bojno polje. V revoluciji, ki je enaka plovdivski, so podobne prikazni nekaj navadnega. Revolucija je podobna razburkanemu morju, izbruhajočemu iz sebe na obrežje bisere in gnile ostanke razbitih bark iz svojega dna... Ona spravlja na beli dan in na svetlo vse ponočne ptiče, vso nravno gnusobo občinstva, ki je bila skrita dotlej. Vsak npravstveni bankerot se skriva pod kak blagorodni prapor, pod katerim stoji tudi poštenjak ter mu postane enak... Drzni zločinec, sramotno zaznamovan z roko zakona, podjetni bahač, opljuvan od občinstva, navesi na-se znamenja nekega narodnega idejala ter drzno stopi naprej, spleza se drugim na rame, vspenja se vedno više in više ter postavi svojo nogo na najvišji klin družabne lestvice, sredi ploskanja tolpe, ki je vsikdar pripravljena, pokloniti se malikom, narejenim iz blata, po katerem se valja. Pri takih groznih prevratih, v katerih poginjajo cela društva in se rušijo države, dvigajo se na prva mesta oni, ki nimajo ničesar zgubiti, ter

se jih polasté. Na tak način skačejo narodi slepo v propast, pridobivajo se slavna imena, katera danes venčajo z lovorikami, jutri že po njih pljuvajo, pojutršnjim pa so že popolnoma pozabljeni... Zgodovina je polna takih slučajev.

* *
*

Na večer jednega poslednjih septembrovih dnij so imeli »jakobinci« kaj važno sejo v »Markovem Kolenu«.

Krčma, le slabo osvetljena z mračnimi svetilnicami, je bila polna naroda. Težavno je bilo razločiti lica navzočih v dušljivi atmosferi, prenapolnjeni s tobačnim dimom, vinskim duhom in podobnimi dišavami. Po klopeh poleg sten so sedeli tesno drug poleg drugega rdečesrajčniki, med katerimi je bilo môči zapaziti nekoliko oboroženih kmetov v narodni obleki. Med njimi se je nahajal mladi pop, oborožen s sabljo, obešeno z belim jermenom preko ramen, in z vrsto patron okrog pasu, ter dve deklici, jedna kmetica, druga meščanka, tesno obkoljeni od tolpe možakarjev. Tam zadi blizo mize, na kateri je imel krčmar steklenice in čaše, je stal Gorolomov, raven z odkrito glavo iz z razgaljenimi prsi, ter nekaj govoril. Često je obračal svoj pogled na stran proti peči, kjer sta stala osamljena dva tujca, Poljaka, dopisnika

evropejskih časopisov. Zdelo se je, da jeden piše za ilustrovan časopis, ker je v naglici risal v svojo knjižico navdušeno postavo govornika. Gorolomov, dospevši med svoj živelj, je postal v kratkem času znamenit; njegovo ime je zbujalo grozo!

Gorolomov je skončal svoj govor in sedel. To je bilo znamenje h groznemu hrupu, ki so ga napravili navzoči, kakih tri sto mož po številu, ki so vstali ter se jeli riniti semtertje. Govor Gorolomova, kakor je bilo videti, je nalil olja na ogenj... Deklici sta skočili na naslonjač, da ju niso pomandrali.

»Sprejme se!« »Ura!« »Bravo!« so kričali hripavi glasovi naokrog.

»Dovolite mi govoriti! Prosim za besedo! Govoriti hočem!« so kričali drugi.

»Ne! Jaz hočem govoriti!« je kričal s hripavim glasom pop, mahaje s sabljo nad glavami navzočih. S tem drznim gibanjem je obrnil na-se pozornost.

»Dragi moji, jaz vidim tukaj škan-dal! Kdo more to trpeti?« Pri teh besedah pokaže na dve sliki venčanih glav, ki sta viseli na steni.

»Proč z barbarji!« zakriči nekoliko glasov.

»Raztrgajmo jih na kosce.«

»Ne, vrzimo ju v ogenj, naj se zgodí autodafé!« je kričal neki gimnazijalec.

autodafé

Gorolomov dene klobuk na glavo ter vstane.

»Državljeni! Del sem si klobuk na glavo, ker nameravam govoriti o venčanih glavah, — naj si nihče ne misli, da jim skazujem čast. Državljeni, jaz sem sovražnik monarhov in tiranov! Monarhi so sovražniki človečanstva in kot take jih sovraži vse človeštvo! »Tam, kjer padajo krone, dvigajo se narodi,« je dejal veliki Danton. Žal, da je francoska revolucija odsekala glavo samo jednemu Ljudoviku XVI. ter ni uničila vseh evropskih tiranov. Proč z venčanimi glavami!«

Glasno ploskanje je bil odgovor. Kmalu je bila jedna slika obrnena z glavo navzdol in potem razkosana, pri drugi so se uzadovaljili s tem, da so ji izkopali oči.

Komaj je bila ta eksekucija končana, predloži gimnazijalec drugo, blagoslovljeno sliko, obešeno v nekem kotu v krčmi. Toda krčmar se jim postavi po robu. Gorolomov mahne z roko, na kar nastane molčanje.

»Državljeni! ni potrebno razdirati slik in s tem žaliti poštenega našega gospodarja. Njihov Kristus je že davno izgnan iz naših duš. Mi se ne poklanjamo bogovom, katerim se uklanjajo carji in ta sodrga... Naše božanstvo je drugo...«

»Dà, dà! Jaz priznavam samo Gospoda Sabaota!« se oglasi pop.

»Molči, tepec! Ti tega ne razumeš!« zakriči nekdo.

»Državljeni!« nadaljuje Gorolomov, »velika francoska revolucija je prevrgla oltarje in malike in na njih mesto je Robespierre postavil krasno žensko, predstavljajočo boginjo razuma, ter se ji prvi poklonil... Naš Bog je — svoboda; njej se klanjam jaz v osebi te krasne junakinje...«

In, pustivši klobuk na mizi, je stopil Gorolomov k deklici v liljevi obleki ter padel pred njo na kolena.

Deklica se niti ni ganila. Bila je opojena z zgodovinsko svojo slavo ter se ni čudila, da so ji skazovali božjo čast. —

Vsi so ploskali, dasi niso razumeli pomena tega obreda, s katerim se je posnemala francoska revolucija.

Med ploskanjem se je začul nekak posebni plosk, popolnoma podoben temu, če kdo da komu zaušnico. Visoki popov klobuk se je valjal po tleh.

Vsi so obrnili svoje oči proti onej strani, kjer je stal pop v zadregi. Druga deklica s kmetov, vsa zardela, ga je srpo gledala.

Gorolomov si je mislil, da je uganil vzrok, čemu se jezi nanj kmetica.

»Državljanka!« je dejal, »pravična je tvoja jeza. Njegova dolžnost je bila,

sneti klobuk, ko je skazoval čast boginji svobode.«

»Toda ta »državljanka« ni razumela pomena Gorolomovih besed in si je mislila, da jo graja, zato je razjarjena pojasnila, da je bila k temu prisiljena z nespodobnostjo od strani popa, stoječega blizu nje.

Splošen glasen smeh je napolnil krčmo. Nekateri pa so se rogali popu ter hvalili hrabro »državljanko«.

»Državljani! dovolj je smeha, domovina je v nevarnosti!« zakliče glasno Gorolomov. On je hotel še nekaj dostaviti, toda v tem trenutku je stopil k njemu žandar in salutovaje mu zašepetal nekaj na uho. Gorolomov se na to namuzne in lice mu zažari veselja. Na to pa nekaj zašepeta žandarju.

»Čujem!« odvrne žandar ter odide.

* * *

Nov šum obrne na-se pozornost.

Dva jakobinca sta držala drug drugega za vrat ter se zmerjala s takimi besedami, kakoršnih ne najdeš v nobenem slovarju na svetu. Gorolomov skoči med nju ter ju raztrga. Pulila sta se za neko zlato verižico.

»Hanibal je pred vratmi, vidva pa se tu prepirata! Čegava je ta verižica?« vpraša Gorolomov ter jo jima izpuli iz rok.

»Moja, jaz sem jo vzel neki »črni duši«.*)

»Ne, jaz sem mu jo vzel, ti ne-čimnik!« seže mu drugi v besedo.

»Ne, ti lažeš kakor cigan!« se oglasi zopet prvi.

»Prav, Lepavčev, ti si odtrgal verižico, čemu pa si pustil uro!« vpraša Gorolomov.

Lepavčev zmeden nekaj zamomlja.

»Ti se nisi odlikoval... Ta verižica tudi ne bo nikogar. Ona ostane kot glavnica za kommuno.«

»Za kako kommuno?« so kričali od več strani; »toliko da še ne umiramo gladu!«

»Kdo vam pravi, bedaki, da naj gladujete? Ali mar ni gostilnic?«

»Spočetka so nam še dajali, sedaj pa so se nam uprli.«

»Kako si usojajo to delati s patrijoti? Dajte jim torej pobotnice.«

»Niti pobotnic ne sprejemajo več!«

»Mestni zbor jih tudi ne priznava.«

»Kako? Mestni zbor je dolžan oskrbeti sredstva za preživljenje patriotov. Če se on osmeli in se nam bo ustavljal, dam vam besedo, da zberem ves narod in razrušim zbor, kakor se je zgodilo z Bastillo.«

»Izvrstno! Izvrstno!«

*) Črna duša ali »rubladžija« = privrženec opozicije; ime, ki se rabi še dandanašnji.

»In kateri krčmar ne sprejme vašega podpisa, on je izdajalec, ogleduh, dajte mu po čeljusti, prav dobro mu jo zasolite! Naj vas gre tožit, če hoče k zlodju — tudi ta je z nami!«

»Tako je!« se oglasi več glasov. »Kako naj bo drugače? Jedni hočejo žrtvovati življenje za domovino, drugi pa krmiti se z narodnimi žulji. Proč ž njimi!«

»Trgovci kradejo celo po dnevu!«

»Treba jim je pobrati imetje in razdeliti med druge, da bo vsakdo imel nekaj!«

»Kaj vendar počenjate, vi bedaki, ki ste padli na glavo. Imam-li vam to naznaniti z bobnom?«

»K zlodju z obskuranti! Proč ž njimi!«

»Naj živé reveži!«

In vsi skupaj zapoje Botevo molitev. *) Pri besedah: »Ne ti, kateremu se poklanjajo menihi in popje«, vrže razčiljen pop klobuk na tla, kričeč, da ne priznava več Sabaota. Glasovi pesmi so se razlegali daleč naokrog. Navdušje je postalo splošno. Gorolomov je zahteval vina. Kozarci zažvenkljajo zadoné zdravice. Krič, smeh in roganje se je vrstilo drugo za drugim. Nastala je »patrijotična« orgija, ki je trajala vso noč.

*) Ta pesem, nazvana »Boteva molitev«, obsega zanikanje Bogá in poklanjanje razumu.

Če je nastala za trenutek tišina, bilo je moči slišati v krčmo ubrane glasove vojaške godbe.

Ti glasovi so doletavali sem iz nasprotnega konca vrta, iz poslopja Mestnega zbora, kjer se je tega večera vršil ples v čast knezu Aleksandru Battenbergu.

»Pošljimo deputacijo od naroda k njegovemu visočanstvu,« reče nekdo.

»Urrá!« zakričí tolpa.

Predlog je bil takoj sprejet enoglasno. Izvoljen je bil Gorolomov in dva jakobinca. Prvega so kot zmagovalca nesli na rokah iz krčme. Deputacija je zapustila tovariše ter se napotila v mestno hišo. Potoma je Gorolomov koval govor, ki ga je hotel govoriti. Prehodivši kakih dve sto korakov, zapazijo človeka v rdeči srajci, ki je navdušeno nekaj govoril ter pri tem močno mahal z rokami.

»To je Kardašev,« reče jeden deputatov; sklical je miting (tabor) na vrtu ... Govorniška šegetljivost mu ne da miru.«

Na vrtu je bilo temno in tiho. Samo pri bufetu je gorela svetilnica, obešena na stolp. Govornik je bil obrnen proti temu stolpu, kajti občinstva ni bilo. Samó točaj, Grk, je stal pri vratih ter se potuhneno smejal, gledaje govornika.

»Oj pobratim, na zdar! Ali ti nič ne ploskajo? ...« zakliče Lepavčev.

Kardašev mu pokaže z roko, naj molči, ter nadaljuje svoj govor. Med tem časom prideta iz bufeta nekako skrivoma dva jakobinca s šampanjcem in bordó. Pri deputaciji se nahajajoči pop se pri pogledu na vino ni mogel premagati, ter reče: »Oj vi zlodjevi hlapci, dajte tudi popu, da vam poblagoslovi zjedinjenje...« Na to je korakal dalje, prepevaje novo patrijotično pesem:

* *
*

»Hitimo tje v Rumelijo,
Da jej pomagamo,
Od krutega tiranstva
Okove ji poberemo.«

Pri vходу v mestno hišo so se stražniki spoštljivo umaknili pred rdečimi srajcami. V plesni, zelo razsvetljeni dvorani, so ravno plesali valček. Gorolomov se vstavi pri vratih ter išče z očmi kneza.

»Zdravstvuj, Gorolomov!« zakliče leskeče oblečen častnik, prijateljski mu stiskaje roko. »Koga iščeš?«

»Njegovo Visočanstvo — poslanci smo!«

Častnik je začuden ogledoval neprilичno vnanjost deputatov, ki so ravnokar zapustili gostijo. Rdeča srajca Gorolomova, razdrapana na prsih, je

nosila na sebi sledove vina, ki mu je kapalo z brade. - Visoka, zaprašena čapka mu je stala po strani, tako, da mu je levji grb prišel nad uho. Belo njegovo peró je drzno štrlelo kvišku ter se dotikalo viseče svetilnice. Pop in Lepavčev tudi nista bila bolja od njega. Iz ust se jim je širil smrad žganjice ter dušil nežno vonjavo damskih robcev.

Častnik ni utegnil opozoriti deputacijo na nedostojno opravo, ko je začela godba svirati kadrilijo. Zdirjal je v plesno dvorano, da poišče svojo plesalko. Gorolomov in tovariša pa se napolé k bufetu, kjer najdejo kneza, kakor so mu bili povedali. Šel je s čapko na glavi, šireč naokrog omamljivi smrad.

Knez je bil prišel semkaj, da se poživi s čašo šampanjca. Bil je jako živahen in vesel. Njegova visoka postava je ponosno nadkriljevala zbrane častnike v bliščeči opravi. Zagledavši Gorolomova, se z gnusom obrne na stran ter vpraša šepetaje adjutanta:

»Qui me l'a fait entrer cette canaille là (Kdo je dovolil vstopiti ti kanalji)? Toda razsrdil se je le kot aristokrat, ne pa kot vladar. Posiloma se je nasmehnil ter krepko stisnil roko Gorolomovu.

Gorolomov je snel čapko ter začel govor z besedami, ki so bile takrat kaj navadne: »Hanibal je pred vratmi« (v posnemanje francoske revolucije); svoj

govor je končal z apostrofo na kneza z besedami narodne pesmi: Šumi Marica.«

»Marš, mars: Carigrad je naš!«

Knez Aleksander, ki ni bil bedast, se je samo zasmel pod brkami, nemara za to, da po usodepolni neobhodnosti, namesto da bi razširil bolgarsko mejo do Carigrada, je menil le turško spraviti bliže Plovdivu.

* * *

Bila je tiha in zvezdnata noč. Ulice so bile popolnoma prazne. Zmagovite, pijane tolpe so se razšle. Le poredkoma so se razlegali po ulicah veseli, oddaljeni glasovi vojaške godbe. Gorolomov je zginil v nočni temi. Čez nekaj časa je potrkal na vrata neke hiše. Bil je to tretji policijski oddelek, katerega Plovdivci nikdar ne pozabijo.

»Nu, kaj, ali ga dobro stražite?« je vprašal neko temno postavo.

»Oni tiči v posebni ječi,« odgovori temna postava.

»A oni „izdajalci“?«

»Pripeljali smo jih.«

Ti »izdajalci« so bili člani uredništva, ki niso hoteli tiskati njegovega romana.

Gorolomov stopi v ječo. Svetilnica je le medlo osvetljevala postavo člo-

veka, privezanega k stolpu. Bil je to opolčenec Nedělkov.

Gorolomov je nehoté strepetal, kakor bi bil izgubil pogum pred strašnim tožnikom. On se je zares bal opolčenca. Od onega časa, ko je došel v Plovdiv, je hodil neprestano oborožen in vsikdar v spremstvu nekoliko členov »Markovega Kolena«. Ne glede na vedno naraščajočo popularnost, mu vendar maščevalno lice Nedělkova ni dalo miru ter je kalilo njegovo slavo. Danes pa je zaukazal policiji, zapreti ga pod kakoršnim si boDI povodom.

Zagledavši in spoznavši Gorolomova, ni mogel premagovati svoje jeze.

»Čemu si prišel semkaj, prokleti sin?«

Gorolomov se je komaj zavel. Ustavil se je v prilični daljavi od jetnika ter rekel:

»Nedělko! Pomiriva se in pozabiva na vse.«

»S teboj? Zaradi tega si me torej privlekel semkaj in me tu privezal?« Glas se mu je tresel.

»Premisli si, brate, kaj govoriš. Ti veš, kdo je Gorolomov. In ta Gorolomov te — prosi odpuščanja, ti pa se mu upiraš?« Po teh besedah stopi k jetniku.

»Pojdi mi izpred očíj, gnusoba!«

»Poglej, jaz te takoj osvobodim, toda pod enim pogojem. Glej, pod-

piši mi tu, da nimaš proti meni nikake pritožbe radi Marice. Jaz bi jo celo vzel, toda sam vidiš, revolucija mi je zvezala roke. Sedaj nisem več sam svoj ... Nu, poljubiva se po bratovski.«

V odgovor na to mu Nedeljko pljune v lice.

Gorolomov se molčé obriše ter zbeži iz ječe.

Na dvorišču so stali štirje možakarji s sajami pomazanimi obrazi v dolgih suknjah. Vsi so imeli v rokah velike gorjače.

»Nu kaj? Ali je priznal svoje izdajalstvo?« vprašajo potihoma jakobinci.

»Ne, še vedno se roga njegovemu visočanstvu ...«

(»In rublji?«)

»Nameraval je tudi mene podkupiti ž njimi, češ, naj mu pomagam iz ječe ... Nù, vstopite,« jim ukaže Gorolomov, »potem pa obiščite še te-le ...«

Na to pa doda z nizkim glasom:

»Pa le prav čvrsto po prsih, ali čujete? ...«

Prišedši k vratom, je poslušal. Kmalu se začuje nekako zamolklo človeško rjojenje ... Sedaj se Gorolomov napoti domu. Na ulici je bila črna noč, toda na ušesa so mu doletavale iz »Markovega Kolena« poslednje besede pesmi: »Hitimo tje v Rumelijo«.

Toda predno se je vlegel v postelj, je napisal in odposlal naslednjo brzojavko v neki evropejski časopis:

»Danes je knez sprejel jako ljubeznivo národno poslanstvo, na čelu katere se je nahajal znamenit revolucionar Gorolomov. Zamenjala sta politične napitnice. Splošno navdušje. V deželi je vse mirno.«

Brzojavke Gorolomova je sprejemal brzojavni urad brezplačno.

Drugega dne, v jutro ob zori, ko so ljudje še spali, so pripeljali skozi vrata tretjega policijskega oddelka voziček, namenjen na pokopališče. Na njem je ležalo krvavo telo, ki je še dihlo. Bil je to opolčenec Neděljko.

Gorolomov si je svobodnejše oddahnil.

*
* *
*

Srbska vojna je bila napovedana. Neumna in prokleta vojna!

Toda ona je bila magnet za Rumelijo, katero je rešila turške vojske in opustošenja, in deloma tudi za Plovdiv, iz katerega je izvabila ono legijo. Poslednja je bila prisiljena, bodisi tudi na videz, pokazati svojo hrabrost v borbi ne le z neoboroženimi državljani, marveč tudi z zunanjim sovražnikom. Toda tu so se legijonisti razpršili: nekateri so se vdinjali za vojaške pisarje, drugi so se zbrali v trope

prostovoljcev, ki so jako hrumeče in zmagoslavno odrinili iz Plovdiva, toda na poti proti Slivnici so se topili kakor kafra; večina njih pa je ostala v Sofiji kot politiki in novinarji. Gorolomov se je dal vpisati za prostovoljca pri konjici z nekaterimi bivšimi tovariši iz gimnazije. Med njimi je bil tudi Spasov, sedaj že učitelj. Dirjajoči oddelek, v katerem je bil, se je nahajal na srbski meji nekje blizu reke Timoka. Njegov namen je bil: neprestano vznemirjati Lješanina in ugonabljeni njegove moči. Toda zaresno se oddelek s sovražnikom še ni srečal doslej.

Povišan že v častnika v nagrado za svoje politične zasluge, se je Gorolomov zelo hudoval na usodo :

»Resnica, mi nimamo sreče! Vojna bo skoraj končana, mi pa bomo prisiljeni, sramotno vrniti se domú, ne da bi bili zamenjali svoje kroglice s sovražnikovimi... Najhuje pa to preseda meni, ki sem na vrat na nos pritekel semkaj iz Curiha... Ali je mar to vojna? Pravcati škandal!«

»Škandal ne tiči v tem, Gorolomov,« omeni mu Spasov, prijezdilvi do njega, »marveč v sami vojni med dvema bratskima národoma. To-le je, kar me žali.«

Gorolomov ga ošabno pogleda.

»Ti evangelijski razsodki dišijo nekoliko po strahu,« omeni on ter se namuzne.

»Ne, to ni strah; jaz mislim le kot človek na brezvspešno prelivanje krvi, toda kot zvest sin domovine sem pripravljen izvršiti svojo dolžnost ter braniti domovino. Ko bi šli Srbi prostovoljno z naše zemlje, bi bil jako vesel tega, da mi niso dali priložnosti, vstreliti proti njim niti jedne patrone; toda če jih srečam, pa se bom boril z njimi kot s svojimi sovražniki.«

»To so same fraze... Povej rajše resnico: ne ljubi se mi umreti, saj razumeva drug drugega,« odvrne Gorolomov.

Spasov se je čutil razžaljenega. »Ko bi bilo takó,« reče, »ne hodil bi sedaj tukaj s teboj, Gorolomov. Vrh tega tudi jaz morem reči, da je tvoja hrabrost dovolj...«

»Ne draži me... dejanja sama pokažejo... Ti še očitvidno ne poznaš mene in mojega značaja. Jaz govorim: *à la guerre comme à la guerre*... Kdor gre na vojno, pa zraven misli na mir, on ni vojak. Brenčanje in žvižganje krogelj mi je prijetnejše od Bethovenove godbe.«

Na večer je dospel oddelek k vznožju nekega skalnatega hriba. Kraj je bil divji in pust. Vrh tega ni bilo nikakih znamenj, da je sovražnik blizu.

»Nù, ali je to vojna? To je le sprehod! Škandal!« zakliče glasno Gorolomov.

Poveljnik oddelka je najavil, da hoče prenočevati v bližnji prazni pristavi. Razsedlali so konje, privezali jih, postavili straže ter šli k počitku na pristavo.

Gorolomov se je delal kakor obupnež; to koprnjenje po borbi in nevarnosti je vzbujalo k njemu spoštovanje tovarišev ter jih obodrovalo.

Nakrat pa priskače poveljnik, ki je razstavljal straže ter ogledoval pokrajino, in najavi, da je poizvedel od kmetov, da je mali oddelek srbskih pešcev došel v vas na drugi strani griča in da namerava tam prenočiti.

»Bratje,« nadaljuje, »sedaj se vam nudi priložnost, pokazati svojo hrabrost... Do polnoči si počijemo, potem pa napademo vas.«

Vojaki so se razveselili in oživali. Samó Gorolomov je zbledel, ne vedé, kaj se godi okrog njega. Novica o bližnji bitki ga je popolnoma poparila. Šel je iskat poveljnika ter stopil k njemu.

»Kaj želiš, Gorolomov?« vpraša ga zaupljivo poveljnik, ki je bil odločen človek, toda naklonjen Gorolomovu.

»Gospod Radinov, ali ste zares sklenili, napasti po noči vas?«

»Ali res nisi slišal? Si-li pripravil, kar je treba?«

»Toda to je nevarno za naš oddelek.«

Kapitan ga nemirno pogleda.

»Gospod Radinov, naš oddelek je sestavljen večinoma iz gimnazijcev, in sicer prostovoljcev... Mislim, da nam ni treba jih izpostavljati.«

»Kaj vse mi to godeš, Gorolomov?«

»To niso navadni prostaki.«

»Mar imajo prostaki po dve duši?«

»Toda to je bolgarska inteligencija!«

»Tim bolje. Inteligencija se bo borila še z večjim navdušjem. Zato smo tudi prišli semkaj.«

»Toda inteligencija...« jame uporno nadaljevati Gorolomov.

»Gospod poročnik! Tukaj se ne presojuje, marveč uboga,« seže mu poveljnik v besedo. »Kaj za to, če je to inteligencija?... Vpraša se le, ali res predstavljate vi inteligencijo Bolgarske? V vrstah naše vojske je še na tisoče inteligentnih ljudi, h katerim je treba prišteti stotino častnikov z višjo izobrazbo. Vsi ti gredo v boj brez mrmanja. Sramota!«

»Radinov! Pomislite, kako veliko odgovornost si nakladate!...« reče Gorolomov z grozečim glasom.

»Gospod poročnik! Ukazujem vam, izvršiti dolžnost, sicer pa vas ukažem

vstreliti, če boste demoralizovali vojake,« zakliče poveljnik ter se oddalji.

Gorolomov je stal kakor zadet od strele.

* * *

Po polnoči je oddelek tiho odrinil iz prenočišča. Brez šuma je prišel iz doline, zabil okrog griča ter dospel na raván, presekano s suhimi jarki in rovi. Na vshodu je že nekoliko svitalo, toda zemljo je še pokrivala črna tema. Jezdecí so bili podobni sencam; noben glas se ni ozval. Samo konjski topot po mokri zemlji je dramil gluho tišino.

Vas, katero so hoteli napasti, bila je že jako blizu. Začelo je svitati. V Gorolomovu je umiralo srce. Še nekoliko minut, mislil si je, in prekobalim se s konja, zadet od sovražnikove kroglje... Vsak korak naprej je smatral za korak k smrti... Čutil je, da mu je lice obledelo kakor mrliču, da čez kratko časa ne bo zmožen skrivati več svojega strahu, niti rešiti iz nevarnosti svoje življenje!... Na beg ni bilo skoro mogoče misliti. Vsaka minuta mu je bila draga in nenadomestljiva. Oddelek je že korakal v novi jarek, za katerim se je imel pripraviti k napadu. Jarek je še zakrivala gosta megla. Gorolomov ni premišljeval dalje: ustavil je konja, počakal, dokler se jezdecí niso skrili v

jarku, na to pa na vso moč zdirjal nazaj po dolini. Pobegnil je!

Bil je podoben človeku, ki hodi naokrog v spanju, ne vedé, kaj hoče in kam gre. Že je prijezdil precej daleč, ne da bi vedel, kam in po kaj. Nebo se je vedno bolj jasnilo; vrhovi grmičja in mladih drevesc so se kazali vedno bolj razločno iz mraka. Gorolomov je čutil, da se bliža propasti: oddaljil se je od tovarišev, ne sluteč, kaj ga doleti tam spredaj. Danilo se je. Pred ubežnikom se je razprostirala košata, črna gora. Napoti se k njej. Dospevši v goščavo, si oddahne svobodnejše, stopi s konja, ga priveže, na to pa sede in jame premišljevati, kaj hoče začeti sedaj. Oj, kakó mu je bilo žal za »Markovim Kolenom!...« Toda, ono je daleč, jako daleč!... Še le sedaj je spoznal, kako bedasto je postopal, ko je izpostavljal življenje v nevarnost... Med tem je zaslišal iz daljave strel... Njegov oddelek je bržkone pričel napad. Začela se je borba. Gorolomov je komaj dihal. Streljanje je postajalo časih močnejše, časih pa je oslabevalo. To je trajalo kake pol ure in naposled vse utihnilo. Gorolomovu je odleglo. Čutil je sladko pomirjenje, da se je nahajal daleč proč od nevarnosti. Ničesar drugega ni čutil v tem trenutku.

Kaj urno se je jelo daniti tudi

pod drevjem v goščavi. Gorolomov se je nemirno oziral okrog. Nič še ni vznemirjalo gluhe tišine. Splezal je nekoliko naprej ter se oziral naokrog skozi brezlistnato vejevje dreves in opazil, da spodaj se razprostira dolina, na čije koncu je ležala neka vas. Stal je dolgo ter premišljeval, kaj mu je početi. V tej goščavi ni mogel ostati; danes ali jutri jo bo treba zapustiti! Vrhu tega se je jel oglašati še glad. Dospeti k bolgarski meji je bilo zelo težavno. Dobro bi pa bilo, ko bi se mu posrečilo priti na Bolgarsko; tam bi se mu gotovo nič ne zgodilo. Kaj pa, če se sreča s kakim srbskim oddelkom?! Poslednje je bilo še najverjetnejše! Vedel je, če pride v roke Srbom, da ga ti kot ogleduha brez vseh ovir vstrelé, ker oni naših prostovoljcev niso smatrali za vojake. Toda nakrat se mu zablišči lice; sklenil je, da se prostovoljno uda srbskemu načelniku one vasi. Kot jetnik ohrani si življenje in svojo čast. On je že vedel, kako naj opraviči svoje postopanje pred začetkom bitke. Urno strga s sebe vsa vnansa znamenja bolgarskega prostovoljca, odvrže orožje in prekrižavši se (sedaj je veroval v Boga) zleze iz goščave. Na ravani ni bilo žive duše. Pogumno se napoti proti vasi, držeč v rokah beli robec.

Vojna se je pretrgala s Pirotskim premirjem.

Zmagovita naša armada se je vračala v ozaljšano prestolnico, ukajoča in popevajoča.

Toda najbolj je triumfoval kapitan Gorolomov. Ko je prijezdil na parado mimo kneževe palače na črnem konju v leskeči opravi, ozaljšan z redovi in zlatimi epoletami, s ponosnim ponosom ovenčanega junaka, so se oči vseh navzočih obrnile vanj. Knez pa mu je prijazno pokimal z glavo.

Toda kaj se je zgodilo z ubežnikom? Evo kaj:

Ko je prišel v srbsko vas Živanovac z visoko dvignjenim belim robcem, je našel tam veliko zmešnjavo. Novica, da je bolgarska vojna blizu, je povzročila v vasi grozen strah. To je bilo tudi vzrok, da so se trije vojaki, prišedši iz krčme, udali Gorolomovu z orožjem vred, misleč, da je sovražnik že v vasi. Gorolomovu je bilo, kakor bi padel z drevesa. Takoj je uganil, kaj to pomeni.... Urno je priskakal k svojemu oddelku ter najavil, da je sam zajel vas z vojaki in orožjem. Kmalu na to so zasedli prostovoljci vas Živanovac. Tovariši so obsipali Gorolomova s pozdravi in pohvalami. Ves razvnet jim je pripovedoval, kakó je zablodil v jarku, kako dolgo je zaman iskal oddelka ter v obupu mislil, da si

bodo mislili, da je pobegnil, na kar je sklenil, umreti junaške smrti ter z golo sabljo planil na Srbe in s tem povzročil splošni strah itd. In tu glej, nagrada, povišanje, slava... To pot se mu je res zasmejala sreča, podpirana z njegovo zvijačnostjo, spremenila je njegov sramotni beg v zmagoslavni triumf!

V tem času pa si na Slivniških gričih opazil še sveže mogile drugih junakov, ki so šli na sovražnika, ne z belimi robci v rokah, marveč z bodali in kriki »urrá!«

Vsa čast njim; oni se niso borili za slavo, marveč da izpolnijo svojo dolžnost do domovine. Zavest tega vzvišenega čustva je jedini svetli in blagodarni žarek vojn, sicer dostikrat ogavnih in gnusnih, ker so one največkrat le plod hudičeve častiželjnosti onih, ki jih naredé neizogibne ter se okoriščujejo ž njimi.

Neprenehljivi krik »urrá« je pretresal ozračje.

V tem samem trenutku pa so se na drugih mestih prestolnice oglašali vzdihleji in stokanje. Bolnišnice so odgovarjale ukajočim na ulici. Bilo je to podobno protestu.

Spasov je ležal v bolnišnici, prirejeni v prostorih narodnega sobranja. Okrog njega so na petdeseterih posteljah stokali ranjeni vojaki. Zrak

v njej je duhtel po jodu in drugih močnih zdravilih. Čestokrat je rezko stokanje ranjenih dramilo gluho tišino. Krdelo zdravnikov, ranocelnikov in usmiljenih sester je molčé pristopalo k bolnikom ter jim prevezovalo rane. Ničesar zmagoslavnega ni bilo zapaziti v tem bivališču smrti, kjer so se molče vršile vzvišene človeške dolžnosti, z junaško potrpežljivostjo prenašale se mučne bolečine, kjer so se čistile duše v ognju muk in trpljenja in kjer je kapal krvavi pot s čela Bolgarske, dasi na videz ovenčan z lovorjevim vencem.

Spasov je bil ranjen od kroglice v levo roko v boju s sovražnikom, v katerem je kazal veliko hladnokrvnost in pogum. Že dvakrat so mu brskali z inštrumenti po rani za kroglo, da bi jo našli, toda on pri tem ni niti jeknil. A sedaj so nanj popolnoma pozabili; ležal je pozabljen brez vsakega vladarstvenega obodrenja, brez npravstvene pomoči, dasi si je to vse zaslužil kot vrl vojak. Nagrade in milosti je strankarski veter odnašal na drugo stran... Spasov se ni pritoževal radi tega. Saj je itak vedno tako: pravo junaštvo ne računa na nagrado.

Nekega mračnega dne vidi Spasov naenkrat Gorolomova, bližajočega se mu z jasnim licem in leskečimi redi na prsih. Prišel je obiskat prijatelja, ne

zaradi tega, da bi mu izrazil svoje sočutje — marveč da mu pokaže svoje urno napredovanje v vojaški službi. Spasov je nehote nagrbančil čelo. Tu v bolnišnici je bil izvedel, da so ubili Nedeljкова, in Gorolomov mu je bil sedaj neznanski zoprn.

»Dober dan, brate,« reče mu Gorolomov z dobrosrčnim glasom, podaja mu iz daljave roko.

»Oprosti, ne morem se ganiti.«

»Ah, pardon, pozabil sem... Nu, kako se imaš? Hvala Bogu, dobro?«

Spasov mu samo pokima z glavo.

Gorolomov ves zateleban v samega sebe, ni zapazil hladu na Spasovem licu. Vsedši se na postelj, je nadaljeval:

»Naj si je temu kakor hoče, Spasov, toda mi smo oživali. To je glavna stvar. In koliko čudežev se je dogodilo v tem kratkem času! Vojna je, brate!... Nu, čestitaj mi vendar,« reče naposled smeja se ter mu kaže redove na prsih.

»Čestitam,« reče skoro stokaje ranjenec ter malomarno pogleda na pripet križ na prsih.

Začuden nad tako malomarnostjo, ga Gorolomov resnobno pogleda.

»Zdi se mi, da še zelo trpiš. Oh, dragi prijatelj, zadovoljen bi bil tudi s polovico svojih uspehov, le ko bi ti bil zdrav.«

Spasov od silne nejevolje kar

zardi, toda Gorolomov ni razumel tega. Na to si bolnik nekoliko popravi vzglavje, da bi mogel bolje govoriti, in reče:

»Hvala ti za tako velikodušnost, Gorolomov.«

»Da,« nadaljuje Gorolomov, »le pomisli, kaka prevara! Premirje! Komaj se je začela vojna, že se prikaže ta ogavnež Khevenhüller, in knez, kakor kaka baba, podpiše premirje!... Jaz sem mu osebno izrazil svojo nevoljo ter ga pripravil do tega, da sam priznava svojo zmoto... To je sramota!... Naša dolžnost je bila, narekovati Milanu mir v Belemgradu... Dà, dà, sramotno in škandalozno se je končal naš pohod! Toda to še ni glavna reč! Najslabše je le to, da sem se jaz vstavil na polovico — poti: nisem »ni riba, niti meso!« kakor govoré Rusi. Kapitan in basta! In nahajajo se še ljudje, ki me zavidajo. Za Boga, čemu neki?... Skratka: mene proganja usoda. Šele sedaj sem prav za prav spoznal svojo nalogo, svoj poklic. In kaj vse sem izvršil v Živanovci! Sovražniki beže pred teboj kot preplašena čeda: pridejo trije garjevi Srbi, pa ti s solznimi očmi govore: »Udamo se, bračo!« Ha, ha, ha, pa še »bračo«! Glej, podleži!... Vrh tega še nekoliko pušk z bodali... Skratka, to me ni stalo najmanjšega truda... Sedaj pa ti kričé: junak! Dà, toda porečeš: »kjer ni rib, je pa rak

riba»... Tako je to. Toda priznaj, kake velike vojaške nadarjenosti so zakopane s tem bedastim mirom!... Da, velikanska škoda, brate moj, Spasov!«

Spasov je nestrpljivo poslušal to brezsrčno in brezobzirno blebetanje. Nestrpljivo je pričakoval minute, ko pride ranocelnik, da mu polajša bolečine.

Gorolomov nadaljuje:

»Spasov! Ti še nisi videl moje slike v ilustraciji? Če hočeš, pa ti jo prinesem?«

»Ne trudi se,« odvrne tiho Spasov.

»In ti nesramneži! Spodaj so napravili napis: »Gorolomov, junak iz srbske vojne.«

»Veseli me to, ker sicer bi si mislil, da si junak samo plovdivskih policijskih oddelkov,« reče Spasov, premrivši ga s svojim jeznim pogledom.

Gorolomov ga začudeno pogleda.

»Ne razumem te, Spasov.«

»Za to pa te jaz dobro razumevam.«

»Kam meriš s temi besedami?« vpraša Gorolomov s tresočim se glasom in vstane.

Spasovu se je stemnilo pred očmi in nič ni odgovoril. Jeza ga je dušila in rana močno zbolela. On zapre oči. Njegovo blede lice je bilo jako nabuhlo.

Gorolomov je stal kakor štor ter čakal, kedaj Spasov odpre oči, da bi mu z udarcem odbil njegov udarec.

Toda v svoji notranjosti je čutil, da je obsojen. Ta blede trpin je bil njegov strogi sodnik! V tem trenutku pride k njegovi postelji usmiljena sestra. Gorolomov stopi na stran, da ji ne bi delal napotja. Ta pa stopi k postelji ter vpraša nežno: »Spasov, ali spite?«

Na ta prijazni glas Spasov odpre oči. Blažen mir se mu razlije po licu. Gorolomov se koketno skloni, da bi pogledal sestri naravnost v lice. In ves okameni: Videl je Marico Nedeljko. Bila je krasna, črnooka, vitka deklica, z dobrim, detinsko-nežnim in nekoliko otožnim pogledom. Rdeč križ na prsih je spominjal na redovnika. Navzočnost mlade deklice na tem mestu zdihovanja je osvetljevala ta prostor z žarki pomilovanja in nade. Sočutno se je srečavala s pogledi trpinov in blažen nasmeh se ni zgubljal z njenih nežnih ustnic. Prišla je vprašat Spasova, kako se počuti, na to je urno pripravila potrebne reči za prevezovanje rane, ne pogledavši pri tem niti enkrat Gorolomova. Tudi Spasov se je izogibal njegovemu pogledu. Gorolomov, uvidevši, da je tu popolnoma nepotreben, je zardel do ušes ter škripaje z zobmi odšel.

Razjarjen se je vrnil domov. Kar iz kože bi bil skočil, ne zmožen prenesti takega razžaljenja in ponižanja. In kdo ga je tako razžalil in ponižal?

Nečimni Spasov in ona zapeljana deklica. Ko mu je njegov oče pljunil v lice, ni se čutil tako razžaljenega (ker takrat ni bilo poleg priče), kakor po tem preprostem preziranju teh dveh bolniških bitij!... Šele služabnik mu je pregnal njegove trpke misli, ki mu je prinesel vabilo na večerjo v knežjem dvorcu.

* * *

Minilo je nekaj časa in Gorolomov je že zasedal važno mesto v dvorani, kjer se je odločevala usoda države. Pripravljali so mu visoko državno službo. Enkrat v jutro, ko je pred odhodom iz hiše v leskeči opravi in ves duhteč od vonjav, ogledoval se v zrcalu, mu naznani služabnik, da ga čaka neka gospa, ki hoče govoriti ž njim.

Gorolomovu se od veselja zaleskečejo oči.

»To je Marica«, je rekel sam pri sebi. Njena takratna napihnjenost ni bila nič drugega nego priprosto žensko koketstvo. Jaz sem to spoznal... Sedaj mi zopet pride v roke«.

»Reci ji, naj vstopi,« ukaže služabniku.

V sobo stopi Zinajda Matvejevna!

»Ah, dragi Panajot Petrovič!« zakliče vsa ginjena ter skoči k njemu.

Gorolomov je stal kakor štor. Jako hladno ji je vrnil njen pozdrav.

»Zdravstvuj, ljubezniva Zina!« je odvrnil s prisiljeno ljubeznivostjo. Bilo je moči opaziti, da mu njen prihod ni bil prav nič po godu.

Ona ni opazila tega.

»Glej, ti se nisi nadejal, videti me kedaj tukaj? Priznaj, da je tako!« je dejala pristrčno se smeja. »Toda glej, naša dolžnost je, prispeti na pomoč človeškemu trpljenju... Nu, pozdravljam te, golobček, in ti čestitam k tvoji slavi, dostojanstvu in odlikovanju. Oj, moj Panajot je junak! Ne umikaj se mi, dovoli, da te poljubim, in sicer na čelo, ovenčano z lovorjevim vencem.« Po teh besedah ga je poljubila na čelo. Na to je malomarno odložila vrhno obleko ter dodala: »nu pozneje mi opišeš svoje bojne čine, sedaj mi pa reci, ali sem se kaj popravila ta čas, odkar se nisva videla.«

Pri teh besedah mu je zrla zaljubljeno v oči. Mraz na ulici je privabil na njeno lice živo rdečico; njene plave oči pa so se lesketale od sreče.

»Prekrasna si, Zinajda Matvejevna«, odgovori posiloma Gorolomov, med zobmi pa mrmra: »Kak zlod te je prinesel sem?« Pijan od svojih vspehov, je popolnoma pozabil, da živi na svetu neka gospodična Berendejeva, in na svojo obljubo, da jo vzame v zakon, kakor je on sploh pozabljal na vse, kar

se ni strinjalo z njegovim samoljubljem in slavohlepnostjo.

Ni se mogel premagati, da ne bi ji rekel:

»Oh, Zinajda Matvejevna, kaj te je vendar prignalo sem iz Švice sredi zime? To je norost!«

»Človeška dolžnost! Panaša! Glej, kake žrtve, kaka trpljenja slede tem prokletim vojnām...«

»Čemu prokletim?« seže ji Gorolomov v besedo. »Vojna je prirodni zakon.«

»I nu, višji nego prirodni zakon je zakon vesti. Ta nam nalaga, olajševati zlo, kateremu se ni moči izogniti.«

»Oh, te sentimentalnosti!...«

»Kako? Panajot Petrovič? Da naj ne podamo pomožne roke trpečemu človeštvu? Čuden človek!« reče začudeno kursistka.

»Miruj mi, radi Boga, s tem človečanstvom, s temi zvonečimi frazami. Jaz sem se prepričal iz skušenosti, da ti naši principi in ideali so le prazni mehurčki... Življenje je hazardna igra, Zinajda Matvejevna. Kdor ima močno čelo, prebije steno. Srečnež je vedno srečen, nesrečneža pa le pustimo, saj mu itak nič ne pomaga, naj pogine.«

Zinajda ga osuplo gleda.

»Panajot Petrovič, kaj ti vse govoriš? Zopet same skrajnosti, same čudne

reči.« Na to pa dodá malomarno; »Radovedna sem, ali se vrneš sedaj v Curih, nadaljevat študije, ko si že enkrat okusil vabo« (pri teh besedah se dotakne njegovega leskečega križa na prsih).

»Sedaj ne mislim vračati se, Zinajda Matvejevna... Domovina, veliki moment. Potrebne so moči...«

»To pomeni, da si si izbral vojaški stan?«

»O ne; ko bi se bila vojna nadaljevala, takrat bi bilo kaj drugega. Človek bi se lahko popel visoko. Toda ta prokleti mir, ki so ga nam nasilno obesili na vrat... Treba bo izbrati državno službo, ki se kaže jako leskeča.«

»Kaj, nemara ministerski sedež?«

Gorolomov le prikima ter se nasmeje.

Deklica se za trenutek zamisli.

»A najini visoki idejali? „Uragan?“ Kakor vidim, ti daješ vsemu slovó!« reče začudena.

»„Uragan?“ Oh, Zinajda Matvejevna, čemu ne rečeš: „najine detinske neumnosti.“ Jaz sem se že streznil od napoja smešne humanitete in raznih uraganov. Svet je tak, kakoršen je. Nihče ga ne more predrugačiti. Najpametneje je, okoristiti se z okoliščinami. Smešno je, dirjati za zajcem, ko imaš vrabca v pesti.«

»Čudno, zares čudno. Kakó dolgo pa je že od tega časa, ko si se srdil nad narodnimi ušmi ter veroval v blagor in

napredek? Kakošna promena se je zgodila s teboj, Panajot Petrovič? Sramota!« je dejala deklica živo.

»Oj, dolgo je že od tega časa, jako dolgo. Ko je še Bog hodil po svetu, Zinajda Matvejevna! Toda odrastel sem! Sedaj priznavam samó jednega Bogá, jeden napredek: to je osebna sreča in basta!«

Gorolomov je izrekel poslednje cinično priznanje z razdraženim glasom, ker je čutil, da se razgovor nagiba k dokaj neljubemu predmetu. Zeló mučna mu je postajala njegova obljuba. Zinajda Matvejevna pa je bolje ohranila v spominu njegove besede, nego on sam, ter ga spominjala na nje s svojo navzočnostjo. Prišla je, da se mu obesi na vrat ravno sedaj, ko je bila njemu svoboda tako potrebna. Sklenil je torej enkrat za zmeraj, napraviti ž njo konec. Za to je imel na razpolago célo kopico pripomočkov, okrutnih ali podlih; izbral si je poslednje, ki so bolje ugajala njegovemu značaju. Naredil se je žalostnega ter globoko vzdihnil.

»Čemu vzdíšeš, Panajot Petrovič? Kaj ti je? Nasprotno, ti bi moral biti vesel, če ne radi česa družega, pa vsaj radi tega, ker vidiš pred seboj svojo Zino, ki te ljubi kakor poprej.« Pri teh besedah ga nežno pogleda.

»Oh, prav radi tega se želim, draga Zinajda!«

Deklica obledi. Nemirno ga pogleda ter urno vpraša:

»Kaj se je pripetilo, Panajot Petrovič?«

»Zinajda Matvejevna, jaz sem velik grešnik pred teboj. Žrtva sem svoje usode in najnesrečnejši človek na svetu,« dodá on navidezno žalostno.

»Kaj je vendar, za Boga!«

Gorolomov dvigne glavo ter jo prime za roko.

»Čuj mojo izpoved kot izpoved poštenega človeka, potem pa me zavrzi ali pa mi odpusti.«

S trepetajočim glasom ji je pripovedoval svojo historijo z Marico Nedeljko, svojo prisego, ki jo je bil dal, nesrečo, katero je to ljubkovanje deklici prineslo in katerega ji on po svoji neodpustljivi lahkomišljenosti ni odvrnil; breme, ki mu je tlačilo njegovo vest radi te okrutnosti k revni deklici; k temu pa je prišla še nova strast v Švici k Zinajdi, katere še sedaj ni konec, laž, s katero jo je bil omamil, ko je zatajil prej sveto dolžnost do Marice. Potem ji je opisal, kakó se je srečal z Marico, svojo žrtvo, opisal pretresujoč prizor, ki je temu sledil, grozno borbo med dolžnostjo na jedni in med srcem na drugi strani, katera ga je takó pretresla, da prosi Zinajdo za svet in pomoč, kakó hoče pošteno priti iz te borbe.

Lice kursistke se je zamračilo. Ta grenka izpoved, prizadjavša smrtni udarec njenim nádam, jo je popolnoma potrla.

»Panajot Petrovič!« je dejala naпослед, »ti ravnaš kot pošten človek. Jaz se prostovoljno odrečem svoji sreči. Oddaj svojo srcé deklici, ki ima več pravice do tvoje roke!« .

S komaj skrivajočim čustvom zadovoljnosti in veselja jo prime Gorolomov za roko ter jo poljubi.

Po teh besedah je trpljenje kmalo premagalo trdno voljo mlade deklice. Solzé jo polijejo. Urnc navleče ná-se plašč ter se napoti k vratom. Predno pa dospe do njih, se še vstavi ter reče Gorolomovu s slabim in trepetajočim glasom :

»Bodite zagotovljeni, Gorolomov, da se ne jezim na vas.«

* * *

V tem trenutku se vrata nakrat odpró in v sobo stopi Spasov. Bil je po civilno oblečen in jako bled. Levo roko je nosil še na motvozu.

»Zdravstvuj Spasov!« reče nehoté Gorolomov.

»Kuridimov ! Ti si človek brez časti!« zakriči gost, mereč ga s svojim ognjenim pogledom.

»Kakó si drznete ... gospod ?«

»Pravim ti, da si človek brez časti!« ponavlja Spasov razjarjeno. »Ni ti dovolj, da si omadeževal in nravno ubil Marico, ni ti dovolj, da si zverinski ubil njenega očeta v ječi, še sedaj si dovoljuješ zbijati šale s svojo žrtvo; ti brezbožnež!«

»Jaz te ne razumem.«

»Ti me ne razumeš?« rjove Spasov ves razburjen. »Včeraj si bil pri Marici ter si jo sramotno razžalil, predlagaje jej ogavnosti, kakoršnih si zmožen samo ti. V tebi ni kapljice človečanstva!«

»To je moja reč. Kaj imaš z Marico, da takó skrbiš za njo?«

»Marica je moja nevesta, da veš, ti lažnjivi junak!«

Z urno rokó mu strga naplečnik (epolet) ter zamahne, da bi ga udaril ž njim po obrazu.

Gorolomov se zgrozi, skoči na stran ter zakriči:

»Blazen! Blazen!«

Spasov ga prezirljivo pogleda ter počasi odide.

Kursistka je nemo gledala ta prizor. Razumela je skoro vse. Njena ženska bistroumnost je spoznala, da gre tú za Marico, ono Marico, o kateri ji je Gorolomov še pred hipom pripovedoval tako ginljivo. Po njegovi strašni zmedenosti je spoznala, da ga Spasov ni dolžil po krivici, da je bila torej to sama laž, kar je še pred hipom slišala

iz Gorolomovih ust. Da pa na osramotenje, doprinešeno mu z naplečnikom, ni odgovoril, je videla pred seboj podleža in babeža.

Premerala ga je z zaničljivim pogledom ter šla iz sobe.

Gorolomov je dolgo stal kakor poparjen. V zmedenosti ni mogel takój prečitati posetnici dveh dopisnikov, ki sta ga čakala v prednji sobi.

.

Mir je bil že davno sklenjen, toda Bog ni privoščil Bolgarski mirú. Vedno novi prevrati so potresali njene temelje. Črni oblaki so se nakopičili nad Bolgarsko in zakrili pred njo solnce pravice in milosrdja... Gorolomov je plezal vedno višje in višje. V literaturi, v nauku, v idejologiji, v armadi in človečanstvu je prišel popolnoma na nič. Ostalo mu je odprto samó jedno polje — politika. Pa je tudi plaval sedaj v kalnih prodeh svojega življenja. Postal je publicist ter izvabljal na beli dan najnižje živalske nagone. Pisal je krvave članke, posipane s strelnim prahom in petrolejem; ti članki so raznašali po zraku lom človeških kostij in smradljivo vonjavo mesnine... In slava njegovega imena je vedno rastla!

* * *

Preteklo je nekaj časa. V seji pri nekem ministru se je vršilo posveto-

vanje, komu se ima oddati jako važna državna služba. Na njem je bil slučajno navzoč tudi Kiterov, ki se je bil ravnokar vrnil iz Rusije. Imé Gorolomova se je glasilo iz vseh ust.

»Nù, ali pa veste, kdo je ta Gorolomov?« vpraša Kiterov začuden. »To je tisti, ki je bil sramotno izgnan z vseučilišča.«

»Dà, radi svojega prepričanja,« odvrne minister.

»Radi prepričanja? Ne, on je ukradel brilantno peró nekemu trgovcu, za kar so ga izključili.«

Vsi so se zeló začudili ter nezaupljivo gledali Kiterova.

»Jaz ne govorim o tukajšnji njegovi slavi...«

Zbrani na posvetovanju so za trenutek šepetali med seboj.

»Gorolomov je moč, gospodje!« reče odločno jeden minister.

»Resnica! On je moč!« pritrdi drugi.

»Moč, moč!« ponové ostali.

In govorica se zaobrne na drug predmet...

33

Strašna osveta.

M. V. Gogolj.

Šum in krik se razlega konec Ki-
jeva: asável Gorobec praznuje svatbo
svojega sina. -- Došlo je mnogo
ljudstva k asavlu v goste. V starih
časih so se kaj radi gostili, še raje po-
pivali, a še raje so veseljačili. Prijezdil
je na svojem rjavcu tudi Zaporožec Mi-
kita, naravnost od veselega popivanja
s Perešljajega polja, kjer je napajal
sedem dnij in sedem nočij kraljevske
šlahčiče z rujnim vincem. Prišel je tudi
pobratim Danilo Buruljbaš s svojo mlado
ženo Katarino in jednoletnim sinkom z
onkraj Dnjepra, kjer je ležal mej dvema
gorama njegov dom. Čudili so se gostje
belemu licu gospe Katarine, njenim
obrvim, črnim kakor nemški baržun,
njenemu svilenemu oblačilcu in njenim
čevljem s srebrnimi podkvicami; a še
bolj so se čudili, da ni prišel zajedno ž
njo njen stari oče. Živel je na Zadnje-
provju vsega skupaj samo jedno leto,
nato je izginil za jedenindvajset let
brez glasu in se nato zopet vrnil k
svoji hčerki, potem ko se je ta že omo-
žila in porodila sinka. Gotovo bi povedal
on mnogo čudnega. In kako tudi ne,
ko je bil tako dolgo na tujem! Marsikaj

je tam drugače: tudi ljudstvo ni isto, niti cerkev Kristovih ni ... Pa kaj, on ni prišel.

Gostom so prinesli sladke žganjice z rozinami in slivami in na precejšnem krožniku pogačo. Godci so posegli po spodnjem delu pogače, kjer so bili zapечeni novci, utihnili so za malo časa in položili poleg sebe cimbele, gosli in bobniče. Mej tem so znova zapuščale svoje prostore mladenke, otrši se z vezanimi robci; mladeniči so pa vprti v bok zrli ponosno na vse strani, pripravljeni pohiteti jim nasproti — tu prinese stari asavel dvoje svetih podob, da bi blagoslovil ž njima mlada zaročenca. Dobil je ti podobi od častitljivega samotarja, starega Barfolomeja. Nimati bogatih okraskov, saj se niti zlato niti srebro ne blesti na njih — ali nobena nečista sila nima moči do onega, ki ju ima shranjeni v svoji hiši. Kvišku dvigne asavel podobi, hoteč izpregovoriti kratko molitev ..., ko zakričé nakrat prestrašeni otroci, ki so se igrali na tleh, a za njimi se zboji vse ljudstvo in vse je kazalo v strahu s prsti na kozaka, stoječega sredi njih. Nihče ni vedel, kdo da je. Pa glej, že je zaplesal kazačka (kozaški ples) ljudstvu v slavo, in že se mu je tudi posrečilo, spraviti njega obkrožujočo množico v smeh. Ko pa je dvignil asavel podobi, se je hipoma premenilo vse

lice kozakovo: izrasel mu je nos in se nagnil na stran, prej temnorujave oči so zablestele zeleno, ustnice so posinele, podbradek je zadrgetal in se zaostрил kakor kopje, iz ust se mu je izvil krik, izza glave se je pokazala grba in stal je kozak — starec.

— On je! On je! je kričalo vse vprek, in tesno so se stiskali drug k drugemu.

— Čarovnik je zopet tu! so kričale matere in prijemale svoja deteta za ročice.

Ponosno in častitljivo je stopil asável naprej, povzdignil proti njemu podobi in rekel z močnim glasom:

— Poberi se, izrod satanov, tu ni prostora zá-te! in óni je zasiknil in zaškrtnil z zobmi kakor volk in zginil je, čudni starec.

In zašumelo je med ljudstvom od razlaganja in besedovanja, kakor zašumi morje pred viharjem. — Kdo je ta čarovnik? je izpraševala neizkušena mladina.

— Slaba bo, slaba! so govorili stareji in majali z glavami. — In po vsem širnem podvorju asavlovem so se zbirali ljudje v kopice in poslušali pripovedke o čudnem čarodejcu. No, skoro vsak je govoril drugače, kaj resničnega pa ni mogel povedati o njem nikdo. Privalili so na dvor sodček medice in postavili mnogo veder rujnega vina;

vsi so se znova razveselili: godci so zagodli, zavrtele so se mladenke in čili kozaki v svetlih suknjah. Devedesetletni in stoletni starci, opivši se, so se pre-
rajali, spominjajoči se svojih ne zastonj
minulih let. Pirovali so do pozne noči,
a pirovali so tako, kakor zdaj ne več.
Jeli so se razhajati gostje, a malo jih
je prišlo domov: mnogo jih je ostalo
pri asavlu in nočevali so na širokem
dvoru: še več kozakov je zasnulo
hočeš-nočeš pod klopmi, na tleh, zraven
konjev, blizo hleva; kjer se je izpod-
taknil vinjen kozak, tam je obležal in
hreščal, da ga je bilo slišati po vsem
Kijevu.

Tiho je zablestelo po svetu: mesec
se je pokazal izza gore. Kot draga sne-
žnobela damaskina tančica se je razlila
njegova svetla milina po skalovitem
obrežju Dnjeprovem in se izgubljala
daleč tja v goščo temnih smrek. Čoln
plove sredi Dnjepra. Spredaj sedita
dva hlapca: črni kazaški čapki sta po-
maknjeni na čelo in izpod njunih vesel
prši voda na vse strani, kakor iskre
od žarečega železa. Zakaj ne pojeta
kozaka? Ali ne govorita niti o tem,
kako podijo po Ukrajini ksendzi*) in
preobračajo kazaški narod za katolike?
niti o tem ne, Kako se je dva dni bila
bitka pri Slanem jezeru? Kako bi pač

*) duhovnik rimskega obreda.

pela, kako bi govorila o junaških činih: njun gospod Danilo se je zamislil, rokav njegovega rdečega plašča je zdrknil iz čolna in se moči v vodi; njuna gospa Katarina ziblje tiho svoje dete in ne umakne očij od njega, a njeno neprepasano, od prahu sivo krilo moči voda.

Lepo je gledati sredi Dnjepra na visoke gore, na široke poljane in zelene gozde! Te gore niso gore, vznožja nimajo, spodaj in zgoraj so šiljasti vrhovi in pod njimi in nad njimi je visoko nebo. Ti gozdi po holmih niso gozdi: to so lasje, vzrasli na kosmati glavi gozdnega moža. Pod njo se izpira v vodi brada in pod brado in nad lasmi je visoko nebo. Te poljane niso poljane: one so zelen pas, ki prepasuje po sredi okroglo nebo, in po zgornji in spodnji polovini plove mesec.

Gospod Danilo ne zre v daljne strani, on zre na svojo mlado ženo:

— Zakaj, moja mlada žena, moja zlata Katarina, zakaj si tako žalostna?

— Nisem žalostna, gospod moj Danilo! Prestrašile so me čudne pripovedke o čarovniku. Pravijo, da se je porodil tako strašen ... in že z mala se ni hotel ž njim igrati noben otrok. Čuj, gospod Danilo, kako strašne reči govoré ljudje: vedno se mu je baje zdelo, da se mu vse posmehuje. Ako je srečal v temi kakega človeka, se mu

je vedno zazdelo, da je oni zazijal in mu pokazal zobe... In drugi dan so našli tega človeka mrtvega. Čudno, strašno mi je bilo, ko sem poslušala te besede, je govorila Katarina, vzela rutico in obrisala ž njo ličice detetu, spečemu na njenih rokah. Na rutici so bila všita z rdečo svilo peresca in jagode.

Niti besede ni rekel gospod Danilo, a začel se je ozirati v temno stran, kjer je črnel daleč izza gozda nasip, za njim se pa dvigal stari grad. Čelo se mu je hipoma namrščilo v tri gube; z levo roko si je gladil brke.

To še ni tako strašno, izpregovori, — da je čarodejec, pač pa to, da je hudoben gost! Kaj ga je vendar privleklo sem? ... Čul sem, da nameravajo zidati Ljehi trdnjavo, da bi nam preprečili pot k Zaporožcem. Da je to res...! To vražje gnezdo porušim, če le kolikaj izvem, da ima ondi kakšno skrivališče. Starega čarovnika pa sežgem, da še vranam ničesar ne ostane, kar bi mogle razkljuvati. Naj bo že kakor hoče, mislim, da ni baš brez zlata in brez imetja. Tu živi ta hudič! Če ima kaj zlata ... Takoj bomo pluli mimo križev — to je grobišče! tu gnijó njegovi nečisti dedje. Vsi so bili baje pripravljeni prodati se satanu z dušo in svojimi raztrganimi plašči. Ako ima

res kaj zlata, ni odlašati : na vojski se ga itak ne dobi vedno ...

— Vem, vem kaj namerjaš ; slabo znamenje je, da smo se srečali ž njim. Pa ti tako težko dišeš, tako surovo gledaš, tvoje obrvi so se tako čmerno nahmurile nad očmi ! ...

Molči, baba ! je dejal srdito Danilo, — kdor se zveže z vami, se sam pobabi. Hlapec, daj mi ognja v dimko ! Tu se obrne k jednemu veslarju, ki je takoj iztrkal iz svoje pipe žarečega oglja in ga nasul v gospodovo. — S čarovnikom me straši ! nadaljuje gospod Danilo. — Kozak se, slava Bogu, ne boji ne hudičev ne ksendzov. Mnogo koristi bi imeli, če bi ne slušali ženske ; ni li tako, hlapca ? naša žena — dimka (pipa) in ostra sablja ! —

Katarina je umolknila in uprla oči v tiho vodo ; a veter je lahno rezal po nji valjčke in ves Dnjeper se je lesketal v srebrnem svitu, kakor volčja koža po noči.

Čoln je krenil proti gozdnatemu bregu in plul ob njem. Na bregu se je pokazalo grobišče : trhljivi križi so stali blizu skupaj. Niti kalina ne rase med njimi, niti ne zeleni trava, samo mesec seva nanje z nebesnih višav.

— Ali slišita, hlapca, klicanje ? Nekdo nas kliče na pomoč ! reče gospod Danilo, obračaje se k svojima vesljačema.

— Slišiva, in kakor je čuti, prihajajo kriki z one strani, odgovorita oba hlapca hkrati in pokažeta proti grobišču.

No, vse je utihnilo. Ladjica je krenila zopet proti sredini, ter se ogibala brega, ki se je zarival daleč tja v Dnjeper. Naenkrat spustita veslača svoja vesla in srepo izbuljita oči. Tudi gospod Danilo je stal nepremično; kozakom se je ustavila od strahu kri v žilah.

Križ se je zamajal na gomili in tiho se je dvignil iz nje posušen mrtvec. Brada mu je do pasu; na prstih so dolgi nohti, še daljši od samih prstov. Tiho je povzdignil roki kvišku. Zadrhtelo mu je vse lice in se pokrivilo. Očividno je trpel strašno muko. »Duši me, duši!« je zaječal z divjim človeškim glasom. Njegov glas je presunil kozaška srca kakor nož in hipoma je izginil mrtvec pod zemljo.

Zamajal se je drugi križ in prikaže se mrtvec, še strašnejši, še višji od prejšnjega: ves zaraščen, brada do kolen in še daljši so koščeni nohtovi. Še bolj divje je zakričal: »Duši me!« in izginil.

Pomajal se je tretji križ, dvignil se je tretji mrtvec. Videlo se je, kakor da se je kar samo ogrodje vzdignilo visoko nad zemljo. Brada je prav do peta, prsti so se zarili z dolgimi nohtovi v zemljo. Strahovito je stegnil roke

kvišku, kakor da hoče mesec doseči, in zaklical tako, kakor da mu je jel kdo žagati žolte kosti ...

Dete, speče v Katarininem naročju, je vzkliknilo in se prebudilo; gospa sama je zavpila; vesljačema sta padli čapki v Dnjeper; gospod sam se je stresel.

Hipoma je izginilo vse, kot da ni bilo ničesar; vendar nista prišla hlapca še dolgo za vesla. Skrbno je pogledal Bukulj-bad na mlado ženo, ki je strahoma tešila svoje kričeče dete, pritisnil jo na srce in poljubil v čelo.

— Ne boj se, Katarina! Glej, saj ni ničesar, je dejal in pokazal v stran: — ta čarovnik hoče strašiti ljudi, da se ne bi nihče upal do njegovega nečistega gnezda. S tem ostrashi k večjemu babe! Daj mi sinka sem v naročje!

Pri teh besedah je vzdignil gospod Danilo svojega sina kvišku in ga vroče poljubil: Kaj ne, Ivan, ti se ne bojiš čarodejcev? Nič, reci: tata, jaz — kozak! Dosti je že, ne plači več! Kmalu, kmalu pridemo domov — mati ti skuha kašice, položi te spat v zibeljko in zapojčka:

»Ajaj, ljubček, ajaj
Mili sinček spavaj,
Rasti, vzrasti vsem v zabavo,
Vsem kozakom v čast in slavo
In sovragom ljut kozak!«

— Čuj me, Katarina: meni se zdi, da tvoj oče neče z nama v miru živeti.

Prišel je črnogled, surov, kakor da se jezi. — — No, če ni zadovoljen, čemu je pa prišel. Kozaški svobodi ni hotel napiti! Deteta ni ponjčkal na rokah! Sprva sem mu hotel vse poveriti, kar mi teži srce, pa nekaj mi je dejalo, da ne, in beseda mi je zastala v grlu. V njem ne bije kozaško srce! Ne! Kadar se dva kozaka srečeta, se poljubita kakor rodna brata! No, moja ljuba hlapca, ali je že blizu? Čopki dobita novi! Tebi, Stecko, tebi dam ono, ki je obšita z baržunom in zlatom; snel sem jo Tatarinu z glavo vred; vse njegovo orožje sem si priplenil; le njegovo dušo sem pustil svobodno. No, priveži čoln! Glej, Ivan, mi smo že prišli, ti pa še plačeš! Vzemi ga, Katarina!

Izstopili so. Izza gore se je pokazala slamnata streha: dedno posestvo gospoda Danila. Zadej je zopet gora in za njo ravan; tam pa, če greš tudi sto vrst ali še dalje, ne dobiš niti jednega kozaka.

III. 4

Dom gospoda Danila leži med dvema gorama v ozki dolini, ki se vleče do Dnjeptra. Hiša ni visoka; na videz kočica — kakor jih imajo prosti kozaki, z jedno samo izbo; a dosti je prostora zanj, za njegovo ženo, za staro služabnico in deset izbranih dečkov. Zgoraj

naokrog po stenah so police iz hrastovine; tam so poveznjene skledice in lonci in druga namizna posoda; med njo se bleste srebrni kozarci in z zlatom obrobljene čašice, prejete v dar ali pa uplenjene v vojni; nižje doli vise drage muškete, sablje, puške in kopje: vse z lepa ali z grda dobljeno od Tatarjev, Turkov ali Ljehov; zato je pa tudi marsikaj poškodovanega orožja in že pri samem pogledu nanj se je spominjal gospod Danilo svojih bojov; zdolaj/pod steno so hrastove gladko iztesane klopi; pred klopjo ob peči visi zibelka na vrvicah, predejanih skozi obodec, ki je pritrjen v strop; tla so narejena iz dobro uhojene in uglajene gline. Na klopeh spi gospod Danilo, v zibeli pa mirno in lahno malo dete, na tleh po kotih leže dečki. No, kozaku je ljubše spati na goli zemlji pod milim nebom; ni mu treba ni blazine ni pernice; podloži si pod glavo svežega sena in se po polju steguje po travi; veselje mu je, vzbuditi se sredi noči in pogledati na visoko z zvezdicami posejano nebo in zadrhteti od nočnega hladu, ki krepča kozaške kosti: steguje se ti na vse strani in mrmra v sanjah, užiga si pipico in se zavija v svoj topli kožuh.

Dolgo spi Buruljbaš po včerajšnji veselici in vzbudivši se pozno, sede v kot na klop in začne brusiti novo turško sabljo, ki jo je dobil v zameno; a gospa

Katarina je jela vezati svilen robec z zlatom.

Naenkrat pride Katarinin oče, razsrjen, čemerem, z inozemsko pipo med zobmi, pristopi k hčerki in jo začne surovo izpraševati, zakaj je prišla tako pozno domov.

— Veš kaj, tast, te reči nimaš vprašati nje ampak mene! Ne žena, ampak mož odgovarja. Pri nas je že taka navada, ne srdi se! govoril je Danilo, ne da bi prenehal z delom: — mogoče, da v tujih nevernih deželah tega ni — ne vem.

Rudečica je polila surovi obraz tastov in njegove oči so se divje zablesnile.

— Komu bo vendar mar za hčer, ako ne očetu! je zamrmral zá-se. — No, vprašam te, kje si se klatil v pozni noči? — A, to je pa druga stvar, dragi tast! Na to ti pa povem, da je že davno, kar sem se izkopal iz pleníc. Vem, kako je sedeti na konju, umejem tudi vih-teti ostro sabljo in še marsikaj znam. Vem pa tudi, da nisem nikomur odgovoren za to, kar delam.

— Jaz vidim, Danilo, jaz vem, ti želiš prepira! Kdor se skriva, ta gotovo ne namerava ničesar dobrega. — Misli si, kar ti je drago, dejal je Danilo — tudi jaz mislim svoje. Slava Bogu, pri nobeni nečastni stvari nisem še bil; stal sem vedno za pravoslavno vero in

za očetnjava, ne tako kakor oni potepuhi, ki se bogve kje klatijo, ko se pravoslavni bijejo na smrt; potem pa pridero nazaj in pobero ono žito, ki ga niso sejali; celo unijatom niso podobni, saj niti ne pogledajo v cerkev Božjo. Take bi bilo treba povprašati, kje so se klatili.

— Ej, kozak! veš kaj... slabo sicer streljam: na sto sežnjev ti vendar prevrta moja krogla srce; in tudi ne sekam baš najbolje: od človeka ne ostanejo večji kosci od pšena, iz katerega pripravljajo kašo.

Pripravljen sem, je dejal Danilo, in ročno prekrižal zrak s sabljo, kakor da je že prej vedel, čemu jo je nabrusil.

— Danilo! je zakričala glasno Katarina, ga poprijela za roko in obvisela na nji, — pomisli, blaznik, na koga dvigaš roko! — Oče, tvoji lasje so beli kakor sneg, in ti si se razvnel kot nerazumno dete!

— Žena! je grozno kriknil gospod Danilo — ti veš, da ne ljubim tega; skrbi zá-se!

Strašno sta zazvenketali sablji; jeklo je udarjalo ob jeklo, iskre so se sipale in zakrivale bojujoča se kozaka. Jokaje se je oddaljila Katarina in šla v posebno sobico, legla na posteljo in zakrila ušesi, da ne bi slišala sabljinih udarcev. Pa kozaka sta se bila tako, da ni bilo možno preslišati njunih

udarcev. Srce ji je hotelo počiti, po vsem telesu je čutila, kako se je vrstil zvok za zvokom: tuk, tuk... »Ne, ne! ne pretrpim, ne pretrpim. — Morebiti teče že rudeča kri iz belega telesa kar v curkih; morebiti omaguje — zdaj le moj mili; a jaz ležim tukaj!« In vsa blede komaj še živa je šla v izbo.

Jednako in strašno sta se bila kozaka; ne ta, ne oni ni na boljem. Zdaj napada Katarinin oče — umika se gospod Danilo; zdaj napada gospod Danilo — umika se surovi oče, in zopet sta jednaka. Kipita. Zamahnila sta... uh! sablji zvenita... in tresk! sta odleteli ostrini v stran!

— Zahvaljujem se ti, Bog! je dejala Katarina in vskriknila znova, ko je zagledala, da sta kozaka pograbila mušketi; napravila sta si kremena, da bi užgala.

Ustrelil je gospod Danilo — ni zadel! Nameril je oče... star je, ne vidi tako dobro, kakor mlad kozak, vender se mu ne trese roka. Zagromel je strel... Omahnil je gospod Danilo; rudeča kri je porudečila levi rokav kozakovega župana.

— Ne! je zakričal — ne prodam se tako ceno; ne bojujem se z levico, ampak z desnico. Tam na steni mi visi turška pištola: še nikdar me ni zapustila celo življenje; zlezi s stene, stari

tovariš! pokaži se zopet prijatelja! Danilo je iztegnil roko.

— Danilo! zakričala je obupno Katarina, prijela ga za roko in se mu vrgla k nogam. — Ne prosim te zasé, jaz bi itak več ne smela živeti: nič ni vredna ona žena, ki živi še po smrti svojega moža; Dnjeper, hladni Dnjeper mi bode gomila. — No, poglej na sina, Danilo! poglej na sina! Kdo poskrbi za to bedno dete? Kdo ga bo ljubkoval? Kdo ga izučí letati na vranjem konju, biti se za vero in svobodo, kdo ga naučí piti in veseljačiti po kozaško? Umri, sinko! umri! neče te poznati več tvoj oče! glej, kako odvráča svoje lice. O, zdaj te poznam! Ti si zver, pa ne človek! Ti imaš volčje srce, ti misliš kakor kača! Mislila sem, da je v tvojem srcu vsaj kapljica usmiljenosti, da gori v tvojem kamenitem srcu človeško čuvstvo. Joj! Kako sem se zmotila! Vzradostiš se, tvoje kosti zaplešejo v grobu od veselja, ko zveš, kako vlečejo one divje lješke zveri na ogenj tvojega sina, ko bode sin tvoj kričal pod noži ali v kropu. Oj, poznam te! Iz groba bi vstal in s čapko bi razpihal ogenj, da bi še bolj vzplamtel pod njim!

— Stoj, Katarina! Srčice moje, moj nenagledni Ivan, poljubim te! Ne, dete moje, nihče se te ne dotakne; vzrastel boš v slavo domovine; kakor

vihar bodeš letal pred kozaki, z baržunasto čapko na glavi, z ostro sabljo v roki. Daj, oče, daj roko! Pozabiva, kar je med nama, kar sem zakrivil na tebi — oprosti! Kaj mi ne daš roke? je govoril Danilo Katarininemu očetu, ki je stal še vedno na istem mestu, ne da bi njegovo lice izraževalo gnjeva ali pomirljivosti.

— Oče! vskriknila je Katarina, objemši in poljubivši ga, — ne bodi neizprosen, oprosti Danilu: on te ne razžali več.

— Samo radi tebe, draga hči, odpuščam! odgovoril je, jo poljubil in strašno blesnil z očmi.

Katarina je nekoliko zadrhtela: čuden se ji je zazdel i poljub i strašni blesk njegovih očíj. Naslonila se je na mizo, na kateri je gospod Danilo prevezoval svojo ranjeno roko in premišljaj, kako da ni storil prav in po kozaško, ker je prosil odpuščenja, dasi ni bil nič kriv.

IV.

Zdaniło se je, a solnce ni sijalo: nebo se je oblačilo in droben dež je škropil polja, gozde in široki Dnjeper. Vzbudila se je gospa Katarina, pa nevesela: Oči ima objokani in vsa je žalostna in nemirna: — Moj mili mož, dragi mož, čudne sanje sem imela!

— Kake sanje, moja ljuba gospa Katarina?

— Sanjalo se mi je čudno, tako resnično in tako živo, kakor da sem bdela, sanjalo se mi je, da je moj oče óna pošast, ki smo jo videli pri asavlu. Pa prosim te, ne verjemi sanjam: kakih neumnostij pač ne vidimo! Kakor da sem stala pred njim, vsa sem se tresla in bala in pri vsaki njegovi besedi mi je zastala kri v žilah. Oj, ko bi ti slišal, kaj je govoril. —

— Kaj ti je vendar dejal, moja zlata Katarina?

— Rekel je: »Poglej me, Katarina, ali nisem lep! Po krivici pravijo ljudje, da sem oduren: jaz ti bodem dober mož: Poglej, kako znam gledati z očmi!«

Tedaj je obrnil name svoje ognjene oči, jaz sem vskriknila in se prebudila.

— Da, sanje povedo mnogo resničnega. No, bodi si, kakor hoče; ali že veš, da ni nič kaj mirno tam za goro: ali se ti ne ozirajo zopet Ljehi po naših krajih! Gorobec mi je dal sporočiti, naj ne spim; no, on se je precej zmotil: saj ne spim. To noč so uničili moji hlapci dvanajst zasek. S svinčenimi slivami pogostimo ono lješko gospodo, šlahčiči kar zaplešejo pri pogledu na naše biče.

— Pa ve-li moj oče kaj o tem?

— Sedi mi za vratom, tvoj oče! Še zdaj mi je on uganjka. Mnogo se je res pregrešil na tujem. In res, kaj pomeni to: dober mesec je že tu, pa se še ni razveselil kakor dober kozak! Medice ni maral izpiti! slišiš, Katarina, ni maral izpiti medice, katero sem ugrabil brestovskim židom. Ej, hlapec! kriknil je gospod Danilo, — beži, deček, v klet in prinesi židovske medice! Žganja tudi ne pije! Kak človek je to! Zdi se mi, gospa Katarina, da on niti v Gospoda Krista ne veruje. A kaj, meniš ti?

— Bog ve, ali je res, kar govoriš, gospod Danilo.

— Čudno je to, gospa, je nadaljeval Danilo in jemal kozaku prsten vrč iz rok — pogani in katoliki, oboji ljubijo žganje; samo Turki ga ne pijo. Kaj, Stecko, ali si se dobro nasrkal medice v kleti?

Samo pokusil sem ga, gospod!

— Lažeš, pasji sin! vidiš, kako so se zagnale muhe v tvoje brke! Na očeh se ti pozna, da si ga pospravil kar pol vedra. Eh, ti kozaki! Kak narod je to! Vse je pripravljen dati tovarišu, le pijačo bi posušil vso sam. Gospa Katarina, kaj ne, jaz že davno nisem bil pijan?

— Da davno že ne! a zadnjič. —

— Ne boj se, ne boj, samo še en vrček ga spijemo. A tam le pa leze naš

turški pop skozi vrata, pomrmra zadnje besede, uzrši tasta, ki se je baš nagnil, da vstopi skozi vrata.

— Kaj pa je to, moja hči! je dejal oče, snel čapko z glave in si popravljaj pas, na katerem je visela sablja s čudnim kamenjem: — solnce je visoko, ti pa še nisi pripravila obeda.

— Obed je že gotov, oče, takoj postavimo na mizo! Vzemi lonec s cmoki od ognja! je dejala gospa Katarina stari služkinji, ki je brisala leseno posodo. — No, čakaj, vzamem sama, je rekla dalje Katarina, — ti pa pokliči hlapce. Sedli so v krogu na tla: kotu nasproti oče, na njegovo levo gospod Danilo, na desno gospa Katarina in deset najvernejših dečkov v sinjih in žoltih županih.

— Ne ljubim cmokov! je dejal oče, potem ko je nekoliko pokusil in odložil žlico: — niso prav nič okusni!

— Vem, da imaš raje židovske svalke, si je mislil Danilo.

Kako je vender to, tast, je nadaljeval glasno, — da praviš, da cmoki niso okusni? Ali so slabo narejeni, kaj-li? Moja Katarina nareja take cmoke, kakoršne celo hetman redkokedaj dobi na mizo; da bi se ti pa skutili, kako je to mogoče: to je kristjanska jed!

Ne besedice ni zinil oče. Umolknil je tudi gospod Danilo. Podali so pečene svinjine z zeljem in slivami.

— Ne ljubim svinjine! je dejal Katarinin oče, zajemaje z žlico zelja.

— Zakaj ne maraš svinjine? dejal je Danilo: — samo Turki in Židi ne jedo svinjine.

Še grše je pogledal oče.

Edino ajdov močnik z mlekom je jedel starec, mesto žganja pa je potegnil iz steklenice, katero je imel za nedrijem, nekako črno vodo.

Obed je bil končan; Danilo je trdno zaspal in se prebudil še le okoli večera. Sedel je in začel pisati pisma v kozaško vojsko; a gospa Katarina je sedla k peči in jela zibati zibelko. Gospod Danilo sedi, z levim očesom gleda na pisanje, z desnim v okno. Daleč, daleč se bleste gore in Dnjeper; za Dnjeprom se sinjé gozdi; a visoko nad Dnjeprom, visoko nad lesovi se zopet sveti jasno nočno nebo; pa gospoda Danila ne veseli daleko nebo niti sinječi se lesovi — on gleda na štrleči gorski greben, na katerem črni stari grad. Zazdelo se mu je, da je v gradu, kakor ogenj blesnilo ozko okence. Pa vse je tiho; to se mu je najbrže res samo zazdelo. Komaj slično, tako gluho šumi v nižini Dnjeper in s treh strani se čuje, kako padajo neprestano vstajajoči Dnjeprovi valovi drug za drugim v vodo. Dnjeper ne vihra; kakor starec godrnja in mrmra; nič mu ni po volji, vse se izpreminja okoli njega; na tistem

sovraži ~~pribrežne gore~~, gozde in loge, in svoje tožbe, svojo nevoljo pošilja v Črno morje.

Glej, na širokem Dnjepru je začrnela ladjica in v gradu je znova nekaj blesnilo. Na lahno je zvizdnil Danilo, in na ta zvizd je pritekel njegov zvesti hlapec. — Vzemi si, Stecko, ostro sabljo in puško in stopaj za menoj!

— Ti greš? vprašala je Katarina.

— Grem, žena. Treba mi je pregledati, je-li vse v redu.

— Meni je tako hudo, kar strah me je, če ostanem sama. Zdaj me že spanec premaguje; kaj, če se mi bo sanjalo spet isto? Jaz še zdaj ne vem, ali so bile res sanje ali — tako živo se je godilo. — Pri tebi ostane starka; a pred hišo in po dvoru spe kozaki!

— Starka že spi, a kozakom ne morem zaupati. Čuj me, gospod Danilo, zakleni me v čumnato, a ključ vzemi s seboj. Potem me ne bo tako strah; kozaki naj pa leže pred durmi.

— Naj bo tako! dejal je Danilo, obrisal prah s puške in nasul smodnika v prašnico.

Zvesti Stecko je že stal opravljen s svojim kozaškim orožjem. Danilo se je pokrilo s kosmato čapko, zakril okence, zapahnil duri in zaklenil in šel tiho sredi med spečimi kozaki z dvora v gore.

Nebo se je zjasnilo popolnoma. Hladen veter je poveval z Dnjepra. Da se niso čuli iz dalje stoki galeba, bilo bi vse kakor izumrlo ali onemelo. Tu slišita kozaka neki šum. — — Buruljbaš se je tiho skril s svojim zvestim slugo za trnovec, ki je prikrival zaseko. Nekdo v rudečem županu z dvema pištolama in s sabljo na strani se je spuščal z gore. — »A, to je tast!« je izpregovoril Danilo, gledajoč izza grmovja. Čemu in kam gre vender ob tem času? Stecko ne zevaj, gledaj z obema očesoma, kam bode krenil gospod oče. — — Človek v rdečem županu je prišel prav do brega in se nato obrnil proti visokemu grebenu.

— A! Glej no kam! dejal je gospod Danilo. — Kaj, Stecko, ali je res izginil k čarovniku v duplo?

— Da, drugam že ne, gospod Danilo! Sicer bi ga videla na drugi strani; no on je izginil pod gradom.

— Čakaj, da se zopet pokaže, a potem pojdeva po njegovih sledih. Tu se nekaj kuha. Da, da, Katarina, vedno sem ti pravil, da tvoj oče ni nič prida; ničesar ne stori tako, kakor mi pravoslavni.

Že sta se pokazala gospod Danilo in njegov zvesti hlapec na bregu; in že ju tudi ni več videti; neprodinri les okrog gradu ju je skril. Zgoraj se je tiho razsvetilo okence; zdolaj stojita

kozaka in mislita, kako bi se splazila gori; ne vrat, ne duri ne vidita, z dvo-rišča bi se že dalo priti, kako bi pa prišla tje? Iz dalje se čuje, kako begajo psi z rožljajočimi verigami.

Kaj vendar mislim, dejal je gospod Danilo, uzrši pred oknom visok hrast! deček, stoj tu! jaz zlezem na hrast; z njega mi bo mogoče videti kar v sobo.

Snel je s sebe pas, vrgel sabljo na tla, da ne bi zvenela, oprijel se vej in splezal kvišku. Okence je bilo razsvetljeno. Sedel je na vejo, skoraj poleg okna, oklenil se z roko drevesa in gledal.

V sobi ni sveče, a vendar se sveti. Po stenah so čudni znaki, orožje visi po njih, pa vse tuje: takega ne nosijo ne Turki, ne Krimci, ne Ljehi, ne kristjani in celo slavni švedski narod ne. Pod stropom frče naprej in nazaj netopirji, in njih sence švigajo po stenah, po durih in po tleh. Tu so se odprle duri brez škripa; nekdo v rdečem županu vstopi in stopi naravnost k mizi, pokriti z belim prtom. — To je on, to je tast! Gospod Danilo se je spustil malo nižje in se še krepkeje oklenil drevesa.

No, tastu ni prišlo na um, pogledati skozi okence, gleda-li kdo k njemu v sobo. Prišel je čemerren, nevoljen, strgal z mize prt — in nakrat se je razlil tiho po sobi prozoren, modrikast svit; samo oblački prejšnjega blede-

zatega svita so se prelivali vanj in plaval po njem, kakor valčki po modrem morju, ne da bi se mešali, in so se raztezali kakor žile na mramorju. Tu je postavil na mizo lonec in začel metati vanj neka zeljišča.

Gospod Danilo ga je pogledal, a ni več videl na njem rdečega župana; mesto tega je opazil na njem široke hlače, kakor jih nosijo Turki; za pasom pištole; na glavi nekaka čudna čapka, vsa pisana od črk, ki pa niso niti ruske niti poljske. Pogledal mu je v lice — tudi lice se je jelo preminjati; nos se mu je iztegnil in povisel nad ustnicami, usta so se razširila v minuti kar do ušes, zob mu je prirasel do ust, se nagnil na stran, in pred njim je stal oni isti čarovnik, ki se je pokazal na svatbi pri asavlu. »Resničen je bil tvoj sen, Katarina!« je pomislil Buruljbaš.

Čarovnik je pričel hoditi okolu mize, znamenja na strani so se izpreminjala hitreje, a netopirji so zaprhutali močnejše gori in doli, naprej in nazaj. Modri svit je medlel, temnel, toliko da ni popolnoma izginil. A sobica se je že razsvetlila s tenko, rožasto svetlobo. Bilo je, kakor da se razliva ta čudna svetloba s tihim zvenkom na vse strani, a v hipu je čisto izginila in nastala je tema. Šuma je bilo komaj toliko, kakor kadar poigrava v tistem, večernem času veter, krožeč po vodnem zrcalu in pri-

gibajoč vedno nižje k vodi srebrno bičevje. Čudno, čudno vidi gospod Danilo, da sveti mesec v sobi, da se bleste zvezde, da miglja od njih temno-modro nebo, in čudno se mu zdi, da mu je zavel hlad nočnega vzduha v lice. In zopet opazi gospod Danilo (tu se vščipne v brke, če morda ne spi,) da že ni več neba v sobi, pa da je njegova lastna spalnica: na steni vise njegove tatarske in turške sablje; okoli po stenah so police; na policah domača posoda in oprava, na mizi je kruh in sol: zibelka visi a mesto svetih slik gledajo strahovita lica, ob peči ... pa gosti oblak je pokril vse, in bilo je zopet temno. In zopet se je razsvetlila s čudnim zvenkom vsa sobica v rožastem svitu in zopet stoji čarovnik nepremakljivo v čudni svoji čalmi. Zvenki so postajali glasnejši, oglaševali so se češče, nežni rožasti svit je postal jačji, rezkeji, in nekaj belega, kakor oblak, je velo sredi sobe in čudno se je zdelo gospodu Danilu, da oblak ni oblak, da stoji pred njim ženska postava; pa iz česa je — je-li iz vzduha, ali iz česa je pač ona? Kakor da stoji in se ne dotika tal, in tudi oprta ni nikamor, in skozi njo se vidi, kako migljajo znamenja na steni? Tu je nekoliko zgenila s svojo prozorno glavo: tiho svetijo njene bledomodre oči; lasje se vijo in padajo po njenih plečih, kakor svetlosiva meglica; ust-

nice se blede-rdeče, kakor kadar posije skozi belo prozorno jutranje nebo rdeči svit jutranje zarje, obrvi potemnjevalo ... Ah, to je Katarina! tu je občutil Danilo, kot da so mu členi okovani; hotel, je govoriti, pa ustnici sta se gibali brez glasu.

Nepremakljivo je stal čarovnik na svojem mestu. — Kje si bila? vprašal jo je, in pred njim stoječa prikazen je vstrepetala.

Oj, čemu si me pozval? zaječala je tiho. — Bila sem tako radostna. Bila sem na onem kraju, kjer sem se rodila in preživela petnajst let. Oj, kako je tam lepo! Kako zeleni in diši oni log, kjer sem se igrala v mladosti, in one poljske cvetke, naša kočica in naš vrtec! Oj, kako me je objela moja dobra mati! kako žare ljubezni polne njene oči! Ljubkovala me je, poljubljala me na usta, v lice, česala mi je z gostim česlom moje plave lase. — Oče! tu je uprla v čarodejca svoje blede oči: — Zakaj si zaklal mojo mater?

Grozno ji je pogrozil čarodejec s prstom. — Ali sem ti morda rekel, da govoriš o tem?! In krasotična duša je zadrhtela.

Kje je zdaj tvoja gospa?

Gospa moja Katarina je zdaj zaspala, a jaz sem se temu obradovala in odletela iz nje. Davno sem že želela

videti svojo mater; hipoma sem bila petnajst let stara; postala sem lahka kakor ptica. Čemu si me poklical?

Ti pomniš še vse, kar sem ti pravil včeraj? jo je vprašal čarovnik tako tiho, da ga je bilo komaj slišati.

Pomnim, pomnim; pa česa bi ne dala, da bi mogla ono pozabiti. Uboga Katarina! marsičesa ne ve, kar ve njena duša. »To je Katarinina duša«, je pomislil gospod Danilo; niti zganiti se ni upal.

Pokori se, oče! ni-li to strašno, da vstajajo po slednjem tvojem uboju mrtveci iz grobov?

Zopet stare reči! zadrl se je grozno čarovnik, — jaz ostanem pri svojem, ukazujem ti, da storiš to, kar je meni ljubo. Katarina me mora ljubiti! —

Oj, ti pošast, a ne oče! zaječala je ona, — ne, nikdar ne! Res je, pridobil si si oblast z nečistimi čari klicati dušo in jo mučiti; pa le Bog ji more veleovati, da stori to, kar On hoče. Ne, nikdar ne stori Katarina, dokler bodem jaz v njenem telesu, kaj Bogu neljubega. Oče! Blizu je strašna sodba; ko bi tu tudi ne bil moj oče, bi mi ne mogel veleti, naj izdam svojega ljubega zvestega moža; da ko bi moj mož tudi ne bil veren in mil, niti tedaj bi ga ne izdala, zato ker Bog ne ljubi hudobnih in nezvestih duš.

Tu je vprla svoje blede oči v okence, pod katerim je sedel gospod Danilo, in nepremično zrla. —

Kam gledaš? Koga vidiš ondi? zakričal je čarovnik.

Katarinina duša je vstrepetala; pa že je bil gospod Danilo na zemlji in že je urno tekel proti svoji gori. »Strašno, strašno!« je govoril sam pri sebi in začutil v svojem kozaškem srcu plašljivost; skoro je došel na svoj dvor, kjer so še vedno krepko spali kozaki razven jednega, ki je sedel na straži in kadil iz pipe.

Vse nebo je bilo posejano z zvezdicami.

V.

Kako si storil prav, da si me vzbudil! je rekla Katarina, si otirala oči z vezenim rokavom svoje srajce in pogledavala od nog do glave svojega moža, stoječega pred njo: kako strašne sanje sem videla! kako so dihala moja prsa! uh! — Zdelo se mi je, da umiram. —

Kake sanje? Morebiti si videla to-le? in Buruljbaš je pričel pripovedovati svoji ženi vse, kar je videl.

A kje in kako si pa zvedel vse to, moj mož? vprašala je zadučeno Katarina. — Mnogo mi je bilo do cela neznano, kar si mi zdaj povedal. Ne,

meni se ni sanjalo, da bi mi ubil oče mater, niti mrtvecev, ne, ničesar nisem videla; ne, ne, Danilo, ti mi nisi povedal pravega. Oj, kako strašen je moj oče!

Saj pa tudi ni nič čudnega, da nisi videla vsega! Ti ne veš niti desetega dela tega, kar ve duša. Ali veš, da je tvoj oče antikrist? Še lansko leto, ko sem šel z Ljehi vred nad Krimce (takrat sem se že bratil s tem nezvestim narodom), še lani mi je pravil opat Bratskega samostana (žena, on je svet človek!), da ima antikrist oblast dušo vsakega človeka prizvati; a duša ide, kamor hoče, kadar človek zaspi, in leta z arhangelji vred okoli Božjega svetišča. Jaz nisem poznal sprva tvojega očeta; da sem vedel, da imaš takega očeta, pustil bi te in ne jemal greha na svojo dušo, da sem se združil z antikristovim plemenom.

Danilo! dejala je Katarina, si zakrila lice z rokama in jokala: — ali sem se v čem pregrešila pred teboj? sem te izdala, moj ljubi mož? S čim sem si vender zaslužila tvoj srd? Ali sem ti morda nezvesto služila? sem ti li kaj hudega rekla, kadar si se vesel vračal od kozaškega popivanja? Ali ti nisem rodila črnoobrvega sina? —

Ne plakaj, Katarina, zdaj te poznam, ne bom te zapustil ne! Vse je zagrešil le tvoj oče.

Ne! ne imenuj ga mojim očetom! On mi ne bode oče, Bog mi je priča, odrekam se njemu, svojemu očetu! On je antikrist, sovražnik Božji! Naj izgine, naj tone — ne podam mu desnice v rešitev. Naj umrje žeje — ne podam mu vode, da si jo ugasi. Ti si mi oče!

VI.

Globoko pod zemljo sedi pri gospodu Danilu za tremi zapahi čarodejec, vkovan v železne verige, a v dalji gori nad Dnjeprom njegov vražji grad in kot kri rdeči oblaki se vale krog in krog iz starih zidin. Ne radi čarodejstva, ne radi Bogu neljubih činov sedi čarovnik v globoki temnici — take stvari sodi in kaznuje Bog; on sedi zavoljo dogovorov s sovražniki, vsled skrivnega izdajstva pravoslavne ruske zemlje — hotel je prodati sovragom ukrajinski narod in požgati kristjanske cerkve. Mračno gleda čarovnik; misel, črna kot noč, mu vstaja v glavi; samo še jeden dan bo živel, a jutri, jutri se že bode moral posloviti od sveta; jutri ga čaka kazen. Ne čaka ga prav lahka kazen: to bi bila še milost, ko bi ga skuhali živega ali ko bi odrli njegovo grešno kožo z njega. Mračno gleda čarodejec, omahnila mu je glava; morebiti se kesa pred svojo smrtjo; a njegovi

grehi so toliki, da mu jih Bog ne more oprostiti. Zgoraj nad njim je ozko okence z železnim omrežjem. Z verigami rožljaje se je dvignil k oknu, da bi pogledal, ne prihaja-li morda njegova hči. Ona je krotka, nedolžna kot golobica, ali se ne usmili svojega očeta? — No, nikogar ni: spodaj gre pot; po nji ne prihaja nihče; nižje doli teče Dnjeper: on se ne meni za nikogar: on drvi! in obupno se odzivilja jednolično njegovo šumenje v čarodejčevi duši.

Glej, nekdo se je pokazal na poti — kozak je, vzdihne težko jetnik, zopet je vse pusto; glej, zopet se nekdo približuje iz dalje — — zeleni kontúš*) je razpihljaval veter — na glavi se lesketa zlati nakit. Ona je! Še bliže se je pri-maknil k oknu. Že prihaja, že je tu!

Katarina! hči! usmili se me, usmili se me!

Ona je nema, ne mara slušati, niti očij ne obrne na stolp: že je odšla mimo, že se je skrila. Pusto je zopet po vsem svetu; otožno šumi Dnjeper; otožno je tudi srce čarovnikovo; pa, ali pozna čarovnik otožnost?

Dan se nagiba k večeru. Že je zašlo solnce; ni ga več; že je tudi večer. Hladno je; nekje tuli vol; odnekod se čujejo glasovi; ljudstvo gre

*) Vrhnja obleka na Maloruskem in Poljskem.

z dela, veselo je in zadovoljno; po Dnjepru plove hitra ladjica. — Komu je mar čarodejec?

Blesnil je na nebu srebrni srp; glej ondi prihaja nekdo z nasprotne strani po poti; težko je razločiti v temi; Katarina se vrača!

Hči, radi Krista! niti divja volčad ne raztrga svoje matere, hči, vsaj ozri se na svojega očeta!

Ona ne sluša in gre dalje.

Hči, radi nesrečne matere!

Postala je.

Pridi in sprejmi poslednje moje besede!

Čemu me zoveš, neprijatelj Božji? Ne imenuj me več svojo hčer! Med nama ne bodi nikakega sorodstva. Kaj hočeš od mene radi nesrečne matere?

Katarina! bliža se mi konec: — vem, tvoj mož me hoče privezati kobilu na rep in jo spustiti po polji, a si more izmisliti tudi strašnejšo kazen.

Ali bi morda zadostovala sploh kaka kazen na zemlji tvojim grehom.

Čakaj jo; nihče ne bode prosil zá-te!

Katarina! ne straši me kazen, kaj muke na tem svetu. — Ti si nedolžna, tvoja duša bode letala v raju okoli Boga; a duša tvojega grešnega očeta bo gorela v večnem ognju in nikdar ne ugasne ta ogenj: še silneje in silneje

bode plamtel; niti rosne kaplje ne dobi nihče, niti veter ne zaveje ondi. —

Ni mi mogoče zljajšati ti one kazni, je dejala Katarina in hotela oditi.

Katarina! postoj, samo še jedno besedico: lahko rešiš mojo dušo, ti še ne veš, kako dober in usmiljen je Bog; ali si slišala o apostolu Pavlu, kako velik grešnik je bil; potem se je spokoril in postal je svetnik!

Kaj naj storim, da rešim tvojo dušo? je rekla Katarina; si-li morem kaj izmisliti jaz, slaba žena?

Ko bi se mi le dovolilo iti odtod, vse bi popustil; pokoril bi se, šel bi v puščavo, nadel bi na glavo raševnik, dan in noč bi molil k Bogu; ne živel bi samo skromno, da niti rib bi ne vzel v usta! nič bi si ne postlal, kadar bi šel spat! Samo molil bi, samo molil! In ako mi ne odvzame Božja milost niti stoti del vseh grehov, tedaj se zakopljem do vratu v zemljo, ali pa se zazidam v kamenite stene in ne vzamem ne jedi, ne pijače, in umrem: a vse svoje imetje izročim redovnikom, da bi 40 dnij in 40 nočij brali maše za mene.

Zamislila se je Katarina. — Ko bi ti tudi hotela odpreti, pa mi ni mogoče razbiti verig.

Ne bojim se verig, nadaljeval je on: — ti praviš, da so mi zakovali roke in noge? Ne, jaz sem jim po-

temnil oči in mesto rok sem jim podal poleni; glej tu sem, glej na meni ni niti jedne verige! rekel je on in stopil sredi ječe: jaz bi se tudi teh sten ne bal, šel bi skozi nje; a tvoj mož ne ve, kake so te stene: naredil jih je svet puščavnik, in nikaka nečista sila ne more izvesti odtod čarovnika razven, ako se mu odklene z istim ključem, s katerim je zapiral svetnik svojo celico. Tako celico si bom izkopal tudi jaz, veliki grešnik, kadar bodem zopet prost.

Slušaj: izpustim te; a če me varaš! dejala je Katarina in postala pred durmi; če postaneš zopet hudičev brat?!

Ne, Katarina, ne bom več dolgo živel; bliža se mi konec, čeprav nisem kaznovan. Ali misliš, da se prodam večnemu trpljenju? Ključavnica je zaškripala. — Ohrani te dobri Bog, dete moje! del je čarovnik in jo poljubil.

Ne dotakni se me, veliki grešnik; odidi! — — izgovorila je Katarina, in že ga ni bilo.

»Izpustila sem ga«, rekla je in zrla divje na stene:

»Kaj naj rečem možu? Izgubljena sem, drugega mi ne preostane, kakor da živa ležem v grob!« In zaplakala je in se skoro zgrudila na mesto, kjer je sedel čarovnik. — A rešila sem dušo, je dejala tiho, storila sem dobro delo; no, moj mož — — zdaj sem ga prvi-krat prevarila. Oj, kako strašno, kako

težko mi bo govoriti pred njim neresnico! Nekdo gre! On je! Mož! vskriknila je obupno in nezavestna padla na zemljo.

VII.

Jaz sem, jaz sem, moja hčerka! jaz sem, srčice moje! zaslišala je Katarina, ko je zopet izpregledala, in zagledala je pred saboj staro služkinjo. Žena se je sklonila k nji kot da ji kaj šepeče in na to jo iztegnivši svojo suho roko škropila s hladno vodo.

Kje sem? govorila je Katarina, dvignila se in zrla krog sebe: pred menoj šumi Dnjeper, za menoj je gora — kam si me zavedla, starka?

Nikamor te nisem zavedla, izvedla sem te; odnesla sem te na svojih rokah iz zaduhle ječe; zaklenila sem s ključem duri, da se ti ni treba bati gospoda Danila.

Kje je ključ? dejala je Katarina, ko je pogledala na svoj pas. — Jaz ga ne vidim.

Odvezal ga je tvoj mož, šel je pogledat k čarovniku, moje dete.

Pogledat je šel? — Starka, izgubljena sem! je kriknila Katarina.

Bog nas varuj tega, dete moje! Le molči, moja gospodarica, nihče ne zve o tem!

Ubežal je prokleti antikrist! Ali si že slišala, Katarina, ubežal je, rekel je gospod Danilo, prišedši k svoji ženi. Oči so se mu iskrile; zveneča sablja se mu je kar tresla ob boku. Žena je pbledela.

Izpustil ga je najbrže kdo, moj ljubi mož, pregovorila je ona drhte.

Izpustil, da, res; a izpustil ga je hudič. Poglej, mesto njega poleno zakovano v železo. Bog je že tako storil, da se hudič ne boji kozaških pestij! Če bi se upal kateri od mojih ljudij o tem samo misliti in da bi jaz zvedel.... ne bi si mu mogel izmisliti kazni!

A da sem jaz? — zavprašala je Katarina in strahoma umolknila.

Ko bi si bila ti kaj takega izmislila, ne bi bila več moja žena.

Zašil bi te v meh in utopil na sredi Dnjepra!

Duša je zatrepetala v Katarini in zdelo se ji je, da so se ji zježili lasje.

VIII.

Na mejni cesti so se zbrali v krčmi Ljehi, ondi pirujejo že dva dni. Zbralo se je tam i dokaj potepuhov. Sešli so se bržčas na kak napad; nekoji imajo tudi muškete; ostroge žvenketajo; sablje rožljajo; gospodje se veselé in popivajo, govore o junaških činih, ki se niso nikdar dogajali; zasmehujejo pra-

voslavni narod, imenujejo ukrajinski narod svoje hlapce, mogočno višjejo svoje brke, mogočno nosijo glave pokonci in mogočno se vsejajo in vstajajo izza miz. Tudi ksendzov je dosti med njimi. No ksendz je prav tak kakor ostala lješka gospoda; na videz ni kar nič podoben kristijanskemu popu: pije in popiva z drugimi, in govori s svojim nečistim jezikom nesramne reči. Nič bolje tudi ni služabništvo: zasukali so si rokave svojih raztrganih županov nazaj in zdaj hodijo kot petelini, kakor da je vse njihovo. Igrajo kvarte, bijejo se ž njimi po nosovih; nabrali so si tujih žena; krik, pretep! — Gospoda besni in uganja norčije: za brado grabijo žida, mažejo mu na nečisto čelo križ; streljajo v babe z nenabitimi puškami in plešejo krakovjak s svojim nečastnim duhovnikom. Nikdar še ni bilo take soblazni na ruski zemlji, da celo od Tatarjev ne; jasno je, da ji je Bog odločil tako sramoto radi grehov! Čuti je v ti obči Sodomi, da govore o Zadnjeperskem hutorji gospoda Danila, o krasotici, njegovi ženi... Ni se zbrala z dobrim namenom ta druhal!

IX.

Gospod Danilo sedi za mizo v svoji sobi oprt na komolec in misli.

Na klopi ob peči sedi gospa Katarina in poje pesmi.

Nekaj me muči, žena! je dejal gospod Danilo: — glava me boli in boli me srce; kako mi je hudo; gotovo ni več daleč moja smrt.

O moj nenagledni mož! Skloni svojo glavo! Čemu se vendar baviš s tako črnimi mislimi, je pomislila Katarina, a ni se upala izreči. V svesti si je bila svoje krivice in bilo ji je hudo, da bi ji ljubkoval njen mož.

Slušaj me, žena! je dejal Danilo: — ne ostavi sina, kadar me ne bo več; ne da ti Bog sreče, ako ga ostaviš, ne na tem ne na onem svetu; težko bode mojim kostem gniti v mokri zemlji; a še težje bode moji duši!

Kako vendar govoriš, mož moj? Ali se nisi norčeval iz nas, slabih žensk? A zdaj ti sam govoriš kakor slaba ženska; ti moraš še dolgo živeti!

Ne, Katarina, moja duša sluti bližnjo smrt. Nekam mučno je živeti na svetu; slabi časi nastajajo. Oh, pomnim, pomnim jaz leta; mi se pač ne vrnejo več. Bil je še živ on, čast in slava naše vojske, naš stari Konaševič! Kakor da idejo zdaj le kozaški polki tu pred mojimi očmi! To so bili zlati časi, Katarina! Stari hetman je sedel na vranjem konju; blestela je v njegovi roki bulava, krog njega so bili zbrani poveljniki, po straneh se je gibalo

rdeče morje Zaporožcev. Začel je govoriti hetman — in vse je stalo kakor vkopano. Zaplakal je starček, ko nas je spomnil prejšnjih činov in pobojev. Eh, če bi ti vedela, Katarina, kako smo se tedaj klali s Turki! Na glavi se mi še zdaj pozna brazgotina; štiri kroglice so me prodrle na štirih krajih in niti jedna rana se mi ni zarasla popolnoma. Koliko zlata smo takrat nabrali! Drago kamenje so kozaki zajemali kar s čapkami; kake konje, Katarina, če bi ti vedela, kake konje smo si takrat priplenili! Oh, nič več se ne bom tako bojeval! Star nisem, krepak sem, a kozaški meč mi že izpada iz rok, živim brez dela in sam ne vem, čemu živim. Reda ni več v Ukrajini: polkovniki in asavli se grizejo kakor psi med seboj; nobenega glavnega poveljnika nimamo; naša šlahta se je premenila v poljsko, navzela se je lokavosti.... prodala se je, privzemši unijo; židovstvo se vedno bolj zajeda v bedni narod. O časi, časi! minoli časi! Kam ste prešla srečna leta? — Stopi, deček, v klet, prinesi mi vrč medu! Izpijem ga v spomin minole sreče in davnih let!

Kako hočemo vsprejeti goste, gospod? Ondi z one strani gredo Ljehi po polju! je dejal Stecko, vstopivši v hišo.

Vem, čemu gredo, je pomrmral Danilo, dvignivši se z mesta. — Sedlajte, moji verni sluge, konje! Oborožite se! Sablje gole! Ne zabite tudi nabrati svinčenega drobiža: s častjo nam je treba vsprejeti goste! Kozaki še niso zajahali svojih konj, niso še pripravili svojih mušket, a že so se Ljehi kot listje v jeseni usuli po gori.

Ej, še enkrat se bomo borili na slavo! je dejal gospod Danilo, pogledujoč na tolste gospode, odvažno se zibajoče na konjih v zlatih oklepih. — Glejte, zopet nas čaka slava! Nažij se, duša kozaška, veselja poslednjikrat! Veselite se hlapci, prišel je naš praznik! In poleteli so kozaki na konjih in jeli so pirovati: meči sečejo; od krika in vika se onesvešča glava; dim slepi oči; vse se je pomešalo; pa kozak že kar čuti, kje je prijatelj ali neprijatelj; prifrči-li krogla — zvali se slab jezdec s konja; švistne-li sablja — po zemlji se povali glava, momljajoča z jezikom nerazumljive reči. No, vidi se v tolpi rdeči vrh kozaške čapke gospoda Danila, na sinjem njegovem plašču se sveti zlati pas, kakor vihra šviga griva njegovega vranjca, kakor ptica poletava gospod Danilo sem ter tja. Kričé vihti svojo damaščenko in bije na levo, na desno. Bij, kozak! udri kozak! Teši svoje mlado srce; ne zaglej se v zlate oklepe in plašče: teptaj z no-

gami zlato in kamenje! kolji, kozak! bij, kozak! Poglej nazaj: brezčastni Ljehi zažigajo že poslopja in odganjajo prestrašeno živino. In kot vihar se je obrnil gospod Danilo nazaj in že je švigala čapka z rdečim vrhom v obližju poslopij in že se je tudi rédčila tolpa krog njega.

Ne bijejo se jedno in tudi ne dve uri Ljehi s kozaki; malo jih je še ostalo i teh i onih; pa gospod Danilo ne odneha; s sedla meče z dolgim svojim kopjem, z divjim svojim konjem tepta pešce. Že so začeli bežati Ljehi, že trgajo kozaki z ubitih zlate plašče in bogato orožje; že zbira gospod Danilo svoje hlapce v pogonj, že je dvignil oči, da bi sklical svojce k sebi.... kar vskipi ves razkačen: zagledal je Katarininega očeta. Ondi stoji na gori in meri z mušketo vanj. Danilo požene svojega konja proti njemu — kozak, v smrt greš! —

Mušketa zagromi — čarovnik je izginil za goro. Samo verni Stecko je videl, kako je blesnilo rdeče oblačilo in čudna čapka. Stresel se je kozak in se zvrnil na zemljo. Pobežal je verni Stecko k svojemu gospodu — gospod njegov leži iztegnjen na zemlji z zatisnenimi očmi; rdeča kri je izkipela iz prs. No, bilo je videti, da je začutil svojega vernega slugo pri sebi; tiho je odprl oči in blesnil z njimi: — Zdrav

bodi, Stecko! povej Katarini, naj ne ostavi sina! tudi vi, moji hlapci, ga ne ostavite! in utihnil je. Poletela je kozaška njegova duša iz gospodskega telesa; posinili sta ustni; kozak spi neprebudno.

Zaplakal je verni sluga; z roko maha gospej Katarini:

Pridi, gospa, prid: piroval je tvoj gospod; tu leži na mokri zemlji pijan; dolgo, dolgo se ti on ne strezne!

Zaplosnila je Katarina z rokama in se vrgla kakor snop na mrtvo truplo. — Mož moj! tu ležiš z zaprtimi očmi? Vstani, moj nenagledni sokol, iztegni svojo roko!

Dvigni se, vstani! Poglej samo jedenkrat na svojo Katarino, odpri usta, izgovori samo jedno besedico!.... Pa ti molčiš, ti molčiš, moj jasni gospod! Ti si posinel kot Črno morje; ne bije ti več srce! kako, da si tako hladen, gospod moj? Da, moje solze niso dosti vroče, ne bi te z njimi segrela niti do noči ne! Da, moj jok ni dovolj glasan, ne vzbudi te nikdar! Kdo povede zdaj tvoje polke? Kdo zajaše tvojega vranca? Kdo bi vihtel sabljo pred kozaki? Kozaki, kozaki, kje je čast in slava vaša? Čast in slava vaša leži z zatisnjenimi očmi tu na hladni zemlji. Zagrebite tudi mene, zagrebite me z njim vred! Pokopljite me z njim! Zasipljite mi oči z zemljo! Položite mi

klenove deske na bele grudi! Ne potrebujem več svoje krasote!

Joka se in bije Katarina; v dalji se vzdiguje prah: stari asavel Gorobec prihaja na pomoč.

X.

Čudovit je Dnjeper o mirnem času, kadar se prosto in mogočno vale med gozdi in gorami njegove polne vode. On ne šumi, on ne buči: gledaš in ne veš, se li premika, ali je mirna njegova ogromna širina, in zdi se ti, da je iz samega stekla, da se modro zrcalo brezumno v širino, brezkončno v daljino rije in vije po zelenem svetu! Tedaj se žarko solnce rado ozre z višine vanj in pogrezne svojo luč v hlad steklenih voda in tudi pribrežni lesovi ljubijo zrcalenje v vodi. Zelenokodri se gnetejo s poljskimi cvetkami k vodi, sklonivši se gledajo v njo, se ne nagledajo in ne naveličajo svojih svetlih podob, nasmehujejo se jim in je pozdravljajo, priklanjaje veje: v sredo Dnjepra se oni ne drznejo pogledati: nikdo razen solncea in sinjega neba ne gleda vanj; redka je ptica, ki poleti do srede Dnjepra. Bahotni! ni mu jednake reke na svetu. Čudovit je Dnjeper tudi v topli letni noči, ko vse pospi, človek, zver in ptica, le Bog se veličastno ozira po nebu in zemlji in veličastno

stresa svoje oblačilo. Iz oblačila se vsipljajo zvezde; zvezde goré in svetijo nad zemljo, in vse se hkrati svetlikajo v Dnjepru. Vse zvezdice ima Dnjeper v svojem temnem naročju; niti jedna mu ne ubeži, razen če ne pogasne na nebu; črni gozd s svojimi spečimi vranami in iz davna razpale gore, dvigajoče se nad njim, ga skušajo zakriti bodisi le s svojo neizmerno senco; — zaman! ničesar ni na svetu, kar bi moglo Dnjeper zakriti. Sinje so njegove mogočne vode po noči, sinje po dnevi, vidne so tako daleč okrog, kakor le more videti človeško oko. Vsled nočnega hladu se stiska k bregovom in se odeva s srebrno strujo, ki se svetlika kot plaza damaščenke; zasniva in se prebuja znova sinji Dnjeper. Čudovit je tudi tedaj Dnjeper in ni mu jednake reke na svetu. Kadar pa idejo nalik gor po nebu sinji oblaki, kadar se trese črni gozd do korenin, kadar dobovje poka in strele švigajoče iz oblakov hipoma razsvetlujejo celi svet — takrat je Dnjeper strašen! Vodeni holmi šume in buče, udarjajo ob gore in z bleskom in stokom padajo nazaj in se zalivajo v dalji.

Tako se ubija stara mati kozakova, spremljaje svojega sina v vojno: vesel in boder je on, na vranjem konju jaše, podbočivši se in pomaknivši čapko na stran; ona pa plače in bega za njim,

prijema ga za stremeni, lovi uzde in lomi nad njim roke; grenke solze jej teko iz očíj.

Divje črné med bojujočimi se valovi obgoreli štori in skalovje na visokem bregu. Ob bregu se bori ladjica z Dnjeprovimi mogočnimi vodami. Kdo izmed kozakov se je drznil popeljati se v čolnu v času, ko se je razsrdil starec Dnjeper? Vidi se, da mu ni znano, da požira on ljudi kot muhe.

Ladjica je pristala; izstopil je iz nje čarovnik. Ni vesel, jezi se nad kozaki, ki so tako strašno maščevali svojega ubitega gospoda. Dobro so poplašali Ljehe: štirinštirdeset gospodov z vsem orožjem in plašči in triintrideset hlapcev je razsekanih na kosce; ostale so pa s konji vred gnali kot plen prodat Tatarjem.

Po kamenitih stopnjicah se je spustil med obgorelimi štori nizdol, kjer je imel globoko v zemljo izkopano skrivališče; tiho je vstopil, ne da bi škripnil z durmi, postavil na mizo, pokrito s prtom, lonec in začel metati vanj neznana zelišča; vzel je vrč, izdelan iz nekega čudnega lesa, zajel z njim vode in jel vlivati, ševeljaje z ustnami in govoreč nekaka zaklinjanja.

Pokazal se je rožasti svit v sobi, in strašno je bilo tedaj gledati v njegovo lice: videti je bilo popolnoma krvavo, le globoke mrščine so črnele na

njem, a oči je imel kakor sam ogenj! Nečastni grešnik! Že davno mu je posivela brada, tudi lice je že vse razrito, on sam je ves izsušen, a vendar še snuje Bogu neljube naklepe. Po sredi sobe je začel vêti bel oblaček in kakor radosti je trenilo po njegovem licu; no, zakaj je hipoma postal nepremično, z odprtimi ustmi, niti ne zgane se, zakaj so se mu jeli lasje ježiti kot ščetine? V oblaku se mu je pokazal neki čuden obraz. Neprošen in nepozvan se mu je prikazal; vedno jasneje so postajale njegove poteze, vedno bolj nepremično je vpiral svoje oči v čarovnika. Njegove črte obrvi, oči, ustni — vse mu je bilo neznano, nikdar, še celo svoje življenje ga ni videl. Strašnega pa ni skoro nič na njem; a nepremagljiv strah se je polotil čarodejca. Neznana čudna glava je še istotako nepremično zrla skozi meglico na njega. Meglica je izginila; a nedoumne črte so postale še rezkeje, ostre oči neznančeve niso nehale zreti nanj. Čarodejec je pobledel kot platno; z divjim, ne svojim glasom je vskriknil, zvrnil lonec — — Vse je izginilo.

XI.

Umiri se, ljuba moja sestra! govoril je stari asavel Gorobec: sanje povedo malokrat resnico.

Lezi, sestrice! dejala je njegova mlada sinaha: — pokličem ti starko, vražnico; nji se ne more ustavljati nobena sila: odvzame ti vso plahost.

Ničesar se ne boj! rekel je njegov sin, prijemaje za sabljo: nihče ti ne stori nič žalega.

Otožno in motno je gledala Katarina na vse, bila je vsa preplašena. Sama sem si kriva, izpustila sem ga. Naposled je dejala: — Ne da mi miru! Že deset dnij sem tu pri vas v Kijevu, a gorje moje se ni zmanjšalo niti za kapljo; mislila sem si, na tihem si vsaj vzgojim sina za osveto — — — strašen, strašen se mi je prikazal v sanjah! Bog vas obvaruj, da bi ga videli! še zdaj mi tako bije srce. »Pogubim ti dete, Katarina!« kričal je, »če me ne vzameš za moža — —« in zaihtevši se je naklonila k zibeli, in prestrašeno dete je iztegnilo ročici in kričalo.

Kar kipelo je in vrelo v asavlovem sinu od gnjeva, ko je slišal take reči.

Razsrdil se je tudi sam asavel Gorobec. — Naj le poskusi nesramni antikrist sem le priti: zvedel bo, ali biva še kaj moči v rokah starega kozaka. Bog ve, govoril je dalje — ali nisem hitel podati roko bratu Danilu. Njegova sveta volja je! Dobil sem ga že na hladni postelji, kamor je leglo mnogo kozaškega naroda; se pa li

nismo zato tudi osvetili? Smo li morda živega izpustili kakega Ljeha? Umiri se, dete moje! Nihče se ne osmeli razžaliti te, razven ko ne bo ne mene ne mojega sina.

Ko je skončal, približal se je stari asavel zibelki, in dete, vzrši na njem krasno, s srebrom obito pipico, visečo na jermenčku, in škatljico z blestečim ognjivom, iztegnilo je ročice in se nasmehtilo. — Po očetu se zvrže! rekel je stari asavel, snel s sebe pipico in jo dal otročiču: — v zibelki je še, pa že hoče kaditi!

Tiho je vzdahnila Katarina in pričela zibati zibelko. Zgovorili so se, da skupno provedó noč, za malo časa so vsi pospali, zaspala je tudi Katarina.

Zunaj in znotraj je vse tiho; samo kozaki niso spali, stoječi na straži. Nakrat je Katarina vskriknila, prebudila se in za njo se je vse vzbudilo. — Ubit je, zaklan je! kričala je in se sklonila čez zibelj....

Vsi so jo obstopili in okameneli skoro od strahu, ugledavši v nji mrtvo detece. Niti glasu ni bilo čuti iz nobenih ust; nihče ni vedel, kaj naj mislijo o takem učinjenem zlodejstvu!

XII.

Daleč od ukrajine, na Poljskem, še daleč od mesta Lvova se vzdigujejo visoke gore. Gora za goro pregrebajo

kot kameniti vrvi na desno in levo zemljo in jo zapirajo s kamenitimi plastmi, da je ne bi preplulo šumno in burno morje. One vrvi gredo v Vlaško in Sedmograško deželo in stoje gromadoma kakor podkev med gališkim in ogrskim narodom. Takih gor ni nikjer pri nas. Oko jih ne more premeriti, a na marsikateri njih vrh še ni stopila človeška noga. Kaj čudne so te gore! Ni-li izbežalo vzburkano morje iz svojih širnih bregov, ali dvignilo viharo morje neznansko visoke valove, in ti so okameneli ostali visoko nad zemljo? Se-li niso utrgali z neba težki oblaki in nagromadili po zemlji, saj je tudi na njih taka siva barva, a bela vršina se blesti in iskri na solncu? Do Karpatških gor slišiš rusko govorico, in tudi še za gorami se ti odzove marsikje domača beseda; vendar pa že ondi niti niti vere iste niti jezika.

Mnogoštevilni narod ogrski živi ondi; jezdi konje, bije se in pije prav tako kot kozaki; a za konjsko opravo in drage kaftane rad izdaja žolte zlate. Širna in velika jezera so med onimi gorami. Kakor steklo so ona mirna in kakor v zrcalu se zrcalijo v njih goli vrhovi gora in zelena njih vznožja.

No, kdo jezdi, naj je jasno ali ne, na ogromnem vrancu? Kak junak nečloveške rasti skače po gorah, čez

jezera, kak velikan odseva s svojim orjaškim konjem v mirnih vodah, čegava je ona neizmerna senca, ki miglja po gorah? Oklep se blesti, na plečih je sulica, ob sedlo udarja sablja; pokrit je s čelado; brke črne, oči so zatisnene — on spi in speč drži uzdi: in za njim sedi na istem konju mladič, paže, ki tudi spi in se speč oklepa — viteza. Kdo je to, kam, čemu jezdi? Kdo ga pozna! On ne pohaja samo jeden dan po gorah in tudi dva dni ne. Zdani se, zasije solnce, ni ga videti! Le redkoma so zapazili gorjanci, da šviga neka gromna senca po gorah, dasi je nebo jasno in niti megle ni na njem.

Komaj se pa zmračí, tedaj se ga more zopet videti, in zopet odseva v vodah gorskih jezer, in za njim skače migljajoča njegova senca. Že je prejahal mnogo gora, naposled pride na Krivan. Višje gore ni med Karpatami kot je ta: kot car se vzdiguje ona med drugimi. Tu se je ustavil i konj i jezdec, še trdneje je zaspal, in oblaki so ga, spuštivši se na goro, zakrili.

XIII.

Ts — — — bolj tiho, baba! ne ropotaj tako, moje dete je zaspalo. Dolgo je kričal moj sin, zdaj spi. Jaz pojdem v gozd, baba! Kaj gledaš tako vá-me! Ti si strašna, iz oči ti si

lijo železne klešče — — uh, kako so dolge! žare kot ogenj! Gotovo si vešča, poberi se odtod! Ti mi ukradeš sina. Kako je neumen ta asavel: misli, da mi je ljubo živeti v Kijevu; ne, ne, tu imam moža in sina, kdo bo vendar skrbel za red? Tako tiho sem ušla, da me nista slišala pes ne mačka. Ti se hočeš pomladiti, kaj ne, baba — to ni baš težko: treba je samo plesati, glej, kako jaz plešem — — in po teh besedah je jela Katarina plesati, brezumno pogledovaje na vse strani. Z zvižgom je priteptavala z nogama; brez mere, brez takta so zveneale srebrne podkvice. Črni razpuščeni lasje so se opletali okol belega vratu. Ni se ustavljala, kakor ptica je letela, razmahavala z rokama, gibala z glavo, in zdelo se je, da se ali onemogla zgrudi na tla ali da odleti iz sveta.

Žalostno je stala stara služabnica in solze so ji zalile oko; težak kamen je ležal na srcu vernim hlapcem, ko so gledali svojo gospo.

Že je popolnoma oslabela in leno teptala z nogama na jednom mestu, misleč, da pleše grlico. — Jaz imam zavratnico, dečki! rekla je naposled, ustavivši se; — vi pa ne!.... Kje je moj mož! vskriknila je hipoma, vzemši izza pasa turški nož. — O! to ni pravi nož. Tu so jo polile solze, in žalost se ji je pokazala na obrazu. — Pregloboko

v prsih ima moj oče srce; ta nož bi ga ne dosegel. On ima srce trje kot jeklo; skovala mu ga je vešča v peklenskem ognju.

Kaj, ali ne pride moj oče? Li ne ve, da je že čas, da ga zakoljem? Vidim, on hoče, da bi sama prišla... in ne dokončavši se je čudno zasmejala. — Prišla mi je na misel vesela povest: spomnila sem se, kako so zakopavali mojega moža. Veste, živega so ga zagrebli.... Kako sem se morala smejati! Čujte, čujte! in mesto besedij pričela je peti pesem:

Pa beži voz okrvavljeni:
Na tem vozu kozak leži,
Prestreljen in razsekan hudó,
Drži v roki pravi kopje ostro,
S tega kopja mu krvca curi;
In vsa krvava mi rečka beži;
Nad to rečico drevo javor stoji,
Nad tem javorom ptica vrana kriči.
Za kozakom pa briše si mati oči.
Ne plači mi mati oj, ne tuguj!
Aj oženi se sin tvoj — piruj!
Vzel gospodično za ženko bo,
V polju čistem tam s kočico,
No kočja brez okenc bo, brez dveri;
{ Te pesmi naprej več ni.
Z rakom ribka je plesala....
A kdor me ne vzljubi, strela mater }
mu pogubi!

Tako so se ji mešale vse pesmi. Že nekaj dnij živi v svoji koči in ne mara nič slišati o Kijevu, izogiblje se ljudij in brodi od jutra do poznega večera po temnih dobravah. Ostro vejevje

ji praska belo lice in mehka pleča; veter se igra z njenimi razpuščenimi lasmi, jesensko listje ji šumi pod nogami — ona ne vidi ničesar. Ob času, ko gasne večerna zarja, ko se še ne vžigajo zvezdice, ko še ne gori mesec na visokem nebu, straši že po lesovih: po drevju se trgajo in obešajo na veje nekrščena deteta, tulijo, hohotajo se in se valjajo, v klopček zvita, po cestah ali koprivah; iz Dnjeprovih valov prihajajo v množicah deklice, ki so pogubile svoje duše; zeleni lasje se vsipljejo po belih ramenih, voda curlja slišno z njih na zemljo in deklica se vidi skozi curljajočo vodo kakor skozi prozorno srajčico; na ustnih se ji ziblje čuden smeh, lica gore, oči mamijo dušo.... ona bi zgorela ljubezni, ona bi poljubila! — Beži, kristjan! njena usta — led, postelja — hladna voda; ona te poljubi in potegne s seboj v reko. Katarina ne gleda nikogar, ne boji se, brezumna, rusalk; pozno v noč bega okoli s svojim nožem in išče očeta.

Za rana je prišel neki gost, postaven, v rdečem plašču; povprašuje po gospodu Danilu: sliši vse; otirava si z rokavom zaplakane oči in zmigava z rameni. Pravi, da se je skupaj bojeval s pokojnim Buruljbušem; zajedno sta se bila s Krimci in Turki; jeli pričakoval, da tako konča gospod Danilo?

Še mnogo drugega pripoveduje gost in hoče videti gospo Katarino.

Katarina ga v začetku ni poslušala; naposled ga je začela poslušati pazno kakor pametna. Omenil je dalje, kako je živel z Danilom kot brat z bratom; kako sta se nekoč skrivala pred Nemci.... Katarina je slušala in ni obrnila očij z njega.

Zaveda se! mislili so si hlapci, gledajoči jo: — ta gost jo še ozdravi! že posluša čisto pametno!

Gost je nadaljeval, kako mu je nekdanj gospod Danilo razkril svoje srce in rekel: »Glej, brat Koprjan: kadar me po Božji volji ne bo več na svetu, vzemi k sebi mojo ženo in naj bode tvoja....«

Strašno je vprla Katarina vanj svoje oči. — A! to je on! to je oče! in planila je z nožem nanj.

Dolgo se je boril in trudil oni, izruvati ji nož iz rok; naposled se mu to posreči; zamahnil je — in zvršilo se je grozno dejanje: oče je umoril svojo lastno hčer.

Presenečeni kozaki so planili nanj; pa čarovnik je skočil brž na konja in jim izginil izpred očij.

XIV.

Za Kijevom se je zgodilo nečuvveno čudo: vsi gospodje in hetmani so se zbirali in čudili temu čudesu. Bilo je

naenkrat vidno na vse kraje sveta. V dalji je zasinjel Liman, za Limanom se je razlivalo Črno morje. Stari izkušeni ljudje so spoznali tudi Krim, goro dvigajočo se iz srede morja, in blatni Sivaš. Na levo je bila videti gališka zemlja.

Kaj je to ? je povpraševal zbrani narod stare ljudi, kažoč na daljnje na nebu se blesteče in v oblake moleče sive in bele vrhove.

To so Karpatske gore, so govorili starci ; med njimi je dosti takih, na katerih ne skopni nikdar sneg ; oblaki pa ostajajo in nočujejo tam.

Pokazalo se je novo čudo : oblaki so splavali z najvišje gore, na njenem vrhu se je prikazal v vsej viteški opravi človek na konju, z zaprtimi očmi, in narod ga je tako razločno videl, kakor da stoji v bližini.

Tu je skočil nekdo izmed čudečega se ljudstva na konja, divje se ozrl okoli sebe, kakor da išče z očmi, se-li kdo ne drvi za njim, in pognal na vso moč svojega konja. Bil je čarovnik ! Česa se je tako prestrašil ? Ko je ugledal čudnega viteza, je strahoma spoznal v njem oni obraz, ki se mu je nepoklican prikazal, ko je vražil. Sam ni mogel pojmiti, zakaj se je tako zbal pri tem pogledu ; boječe se je oziral in podil konja, dokler ga ni dohitel večer in se niso zasvetile zvezdice. Še-le zdaj se je obrnil proti domu, da morda povpraša

nečisto moč, kaj pomeni to čudo. Že je hotel preskočiti s konjem ozko reko, ki je izstopila iz svoje struge, ko se mu hipoma v skoku ustavi konj, obrne proti njemu in se — o čudo! zasmeje! Beli zobje so mu strahovito blesneli v mraku. Poježili so se lasje čarovniku od strahu.

Divje je zakričal in zaplakal kakor obupanec in pognal konja naravnost proti Kijevu. Zdelo se mu je, da ga lové od vseh strani; drevesa, objemajoča ga kakor temen gozd, so se gibala kakor živa, iztezavala proti njemu dolge veje, hoteč ga udušiti; zvezde so bežale pred njim ter kazale nanj, grešnika; tudi cesta se je kar podila za njim. —

Obupani čarovnik je bežal v Kijev ter pribežal do svetih prostorov.

XV.

Samotno je sedel puščavnik v svoji celici pri svetilki in ni obrnil očij od svete knjige. Mnogo let je že minilo, kar se je zaprl v svojo celico; zbil si je tudi že rakev iz desk, kamor je legal spat. Zaprl je sveti starec knjigo in začel moliti.... Tu pribeži človek čudne in strašne podobe. Ustrašil se ga je sprva sveti puščavnik in trepetajoč je stopil nazaj, zazrši takega človeka. Kakor trepetlika se je tresel;

oči so divje zrle; strašen ogenj se je vsipal iz njih; njegov spačeni obraz je napolnil puščavnikovo dušo z grozo.

Oče, moli! moli! je žalostno vs-
kriknil: moli za pogubljeno dušo! in
zgrudil se je na zemljo.

Sveti puščavnik se je prekrižal,
vzel knjigo, odprl, strahoma stopil od
njega in izpustil knjigo iz rok: — Ne,
nečuveni grešnik! za te ni več usmi-
ljenja! Beži odtod! Ne morem moliti
za te! —

Ne? zakričal je grešnik kot brez-
umen.

Glej: svete črke v knjigi so se
zalile s krvjo.... Še nikdar ni bilo takega
grešnika na svetu!

Oče, ti se mi posmehuješ!

Idi, prokleti grešnik! ne zasmeh-
ujem te!

Groza me je! Človeku ni dobro s
teboj biti skupaj!

Ne, ne! ti se mi smeješ, ne go-
vori.... vidim, kako so se ti odprla
tvoja usta: ha! tu kažeš zopet svoje
stare zobe!....

In kakor besen je planil nanj —
in ubil svetega starca.

Nekaj je težko zastokalo, in ta
stok se je razširil čez polja in gozd.
Izza gozda so se dvignile mršave suhe
roke z dolgimi nohti: stresle se in iz-
ginile.

Pa že se ni bal ničesar več; le vse se mu je zdelo tako motno; v ušesih mu šumi, v glavi mu šumi, kot da je pijan, in vse, kar mu pride pred oči, je zakrito s pajčevino. Skoči na konja in se napoti naravnost v Kanev, hoteč odtod iti čez Čerkese k Tatarjem na Krim, ne vedoč, čemu.

Jeden, dva dni že jezdi, a Kaneva še ni. Pot je prava, že davno bi moral biti ondi; pa kaj, Kaneva ni videti nikjer. V dalji so blesnile kupole cerkva: no, to ni Kanev, to je Šumsk. Začudil se je čarovnik, videč, da je jahal ravno v nasprotno stran. Pognal je konja nazaj proti Kijevu, in za jeden dan se mu je pokazalo mesto; pa to ni Kijev, ampak mesto Galičin, ki leži še dalje od Kijeva kakor Šumsk, že nedaleč od Ogrov. Ne vedoč, kaj dela, je zopet obrnil konja; a znova je začutil, da gre v nasprotno stran, vedno naprej. Nihče na svetu bi ne mogel povedati, kaj se je godilo v duši čarovnikovi; a ko bi pogledal in videl, kaj se vrši ondi, bi ne zaspal nikdar več po noči in nikdar več bi se ne zasmel. To ni bila ne zloba, ne strah in tudi ljuta nevolja ne. Ni je besede na svetu, s katero bi se moglo imenovati to strašno stanje.

Žgalo ga je, peklo, želel je ves svet poteptati s svojim konjem, vzeti vso zemljo od Kijeva do Galiča z

ljudmi vred, z vsem, in jo potopiti v Crnem morju. A tega ni želel storiti iz zlobe : ne, sam ni vedel zakaj. Ves pa je zadrgetal, ko je zagledal čisto blizo pred seboj Karpatske gore in visoki Krivan, ki si je pokrila svoje teme s sivimi oblaki kakor s čapko: a konj je vsejedno še bežal kakor vihar in že je skakal po gorah. /

Oblaki so hitro izgnili in pred njim se je pokazal jezdec v vsi strašni veličini. Z vso silo je hotel ustaviti konja, krepko je pritegoval uzdi; divje je hržal konj, griva se mu je dvigala, in še hitreje sta letela proti vitezu. Tu se je zazdelo čarovniku, da je v njem vse zamrlo, da se nepremični jezdec premika, da je hipoma odprl svoje oči in da se je, zapazivši proti njemu jezdečega čarodejca, na ves glas zasmel. Kakor grom se je razlegnil divji njegov smeh po gorah, zazvenel je tudi v srcu čarovnikovem in mu vse pretresel. Zdelo se mu je, kakor da je silen človek zlezal vanj, da hodi v njem in bije s kladivom po srcu, po žilah.... tako strašno se je odzval v njem ta smeh!

Zgrabil je jezdec s strašno svojo roko čarovnika in ga dvignil kvišku. V trenutku je umrl čarovnik in odprl svoje oči po smrti: pa bil je mrtev in gledal je kot mrtvec.

Tako strašno ne gleda noben živ krst in tudi ne oni, ki vstane iz groba. Obračal je svoje mrtve oči na vse strani in zagledal je mrtvece, ki so prihajali od Kijeva, od gališke zemlje in od Karpatov, njemu podobni na lice, kakor kaplja kaplji.

Bledi, blede, jeden višji od drugega, jeden bolj koščen od drugega, stali so krog jezdeca, držečega v roki strašni svoj plen. Še jedenkrat se je zasmel vitez in ga vrgel v prepad. In vsi mrtveci so poskočili v prepad, pograbili mrtvega čarovnika in se zagrizli vanj s svojimi zobmi.

Še jeden, višji od vseh, strašnejši od vseh, se je hotel dvigniti, pa ni mu bilo možno — tako močno se je že zarasel v zemljo; a ko bi se dvignil, tedaj bi pogubil Karpate, sedmograško in turško zemljo. Samo malo se je vzdignil — pa že je nastal potres od tega po vsem svetu, mnogokje so se podrle hiše in mnogo se je podušilo naroda.

Često se sliši po Karpatih zvizd, kakor da udari tisoč mlinov s kolesi po vodi: v nedohodnem prepadu, katerega še ni videl noben človek in ga ne bo, grizejo mrtveci mrtveca. Mnogokrat se je dogodilo na svetu, da se je tresla zemlja od jedne strani do druge: to se dogaja radi tega, razlagajo učeni ljudje, ker je ponekje blizu morja mnogo gor, iz katerih švigajo plameni in teko

ognjene reke. No, starci, ki žive v ogrski in gališki zemlji, vedo to bolje in pravijo, da se hoče vzdigniti v zemljo zrasli veliki mrtvec in trese tla.

XVI.

V mestu Gluhovu se je zbral narod okoli starca bandurista in je že dalje časa slušal slepca, igrajočega na banduro. Takih čudnih in tako lepih pesnij še ni pel noben bandurist. Sprva je omenil prejšnje hetmanske slave za Sahajdačnega in Hmjelnickega. Takrat so bili drugi časi; kozaštvo je vživalo slavo, teptalo je s konji neprijatelje in nikdo ga ni smel smešiti. Pel je tudi vesele pesni starec in zrl je s svojimi očmi na narod, kot da vidi, a prsti so letali s koščicami, pri-trjenimi na nje, kakor muha po strunah, in videlo se je, kakor da strune same igrajo; a krog njega stoječi narod se ni posmelil izpregovoriti niti besedice: starci so povsili glave, mladeniči pa so vprli svoje oči v starca slepca in poslušali.

Čakajte, je dejal starec, — zapojem vam o neki davni dogodbi. Narod se je še tesneje stisnil skupaj in slepec je zapel:

»Za gospoda Stepana, kneza sedmograškega (sedmograški knez je bil pa zajedno lješki kralj), sta živela dva

kozaka: Ivan in Petro. Živela sta kot brat z bratom.

Glej, Ivan, vse, karkoli dobiva, razdeliva si na polovico: kadar je kdo vesel, naj bo tudi drugi; kadar je komu hudo, naj bo obema; kadar ima kdo plen, naj ga razdeli; zarobijo - li koga, tedaj naj proda drugi vse in ga odkupi; če to ne pomaga, naj pa tudi postane rob! In res, kar sta si pridobila kozaka, vse sta si delila: sta-li odgnala tujo živino ali konjev — vse sta si razdelila.

* * *

«Bojeval se je kralj Stepan s Turčinom. Tri tedne se že vojskuje s Turčinom, a nikakor ga ne more ugnati. Med Turčini je bil namreč tak paša, ki je mogel sam z desetimi janičarji pokončati cel polk. Tedaj je objavil kralj Stepan, da bo dal onemu, ki mu privede pašo živega ali mrtvega, toliko plačila, kolikor ga dobi cela vojska. »Pojdiva, brat, lovit pašo!« je dejal brat Ivan Petru. In šla sta kozaka, jeden na to, jeden na ono stran.

* * *

«Ko bi ga še lovil ali ne, Petro, nikdar bi ga ne vjel, kajti že vodi Ivan pašo na povodcu za vratom k sa-

memu kralju. »Vrli mladenič!« je dejal kralj Stepan in vkazal izročiti njemu samemu toliko plačila, kakor ga dobiva cela vojska; zapovedal pa je tudi odkazati mu toliko zemlje, kolikor in kjer si je poželi njegovo srce. Kakor hitro je prejel Ivan kraljev dar, takoj ga je pravično razdelil med seboj in Petrom. Vzel je Petro polovico kraljevskega daru, ali tega ni mogel prenesti, da si je Ivan pridobil tako čast pri kralju; zato se je potajil in se sklenil maščevati.

* * *

»Jahala sta oba viteza na zemljo, katero je kralj daroval, tje za Karpate. Kozak Ivan je imel sina pri sebi na konju. Mračilo se je že — oni le še jezdijo. Malček je zaspal; začel je dremati tudi sam Ivan. Ne dremlji, kozak, po gorah so opasna pota!...

No, kozak ima konja, ki ve sam za pravo pot: on se ne izpodtakne in ne zaide. Med gorami se nahaja prepad, nihče še ni videl njemu na dno. Kolikor je od zemlje do neba, toliko je do dna tega prepada. Nad tem prepadom je pot — dva jezdeca moreta iti še vštric, trije pa že ne. Konj je jel počasi in skrbno stopati z dremljajočim kozakom.

Zraven njega je jahal Petro, ves se je tresel in je zatajeval svojo ra-

dost. Obrnil se je in sunil svojega brata v prepad, in konj je poletel s kozakom in malčkom vred v prepad.

* * *

»Vender se je oprijel kozak neke veje in samo konj je poletel na dno. — Začel je s sinom na plečih plezati kvišku; daleč je že priplezal, vzdignil oči in zagledal, da mu je Petro nastavljal sulico, da bi ga porinil nazaj. »Moj Bog, pravični Bog! raje bi imel, da bi ne povzdignil svojih očí, kakor da vidim, kako mi rodni brat nastavlja sulico, da bi me sunil nazaj v prepad! — Mili moj brat! suni me s sulico, ker mi je bilo že tako usojeno pri rojstvu; a vzemi sina: kaj je vender zagrešil nedolžni malček, da mu je treba poginiti tako grozne smrti?« Zasmeljal se je Petro in ga sunil s sulico, kozak je poletel z malčkom na dno. Vzel si je Petro vse imetje in pričel je živeti kot paša. Takih konj ni imel nihče kakor Petro; ovac in koštrunov ni bilo nikjer toliko. In umrl je Petro.

* * *

Ko je Petro umrl, je poklical Bog duši obeh bratov, Petra in Ivana, k sodbi. »Velik grešnik je ta človek!« je dejal Bog. »Ivan! jaz mu skoro ne

morem izbrati kazni; izberi mu jo ti!« Dolgo je mislil Ivan, izmislujoč si kazen, naposled dé: »Veliko hudega mi je storil ta človek: izdal je svojega brata, kakor Juda, in oropal me je častnega rodu in potomstva na zemlji. A človek brez častnega rodu in potomstva je kakor pšenično zrno, vsejano v zemljo, ki izgine v njej brez sadu in sledu. Ne požene — in nikdo ne ve, da je bilo vsejano zrno.

* *

* *

»Stori torej, Bog, tako, da bi vse njegovo potomstvo ne imelo sreče na zemlji; da bi bil poslednji v rodovini tak zlodej, kakoršnega še ni bilo nikdar na svetu, in da bi ob vsakem njegovem zlodejstvu dedje in pradedje njegovi ne imeli miru v grobih in se, trpeči neznanske muke, dvigali iz gomil! A Judež Petro naj bi se ne mogel dvigniti in radi tega bi trpel še mnogo hujše muke; jedel naj bi kakor besni zemljo in se zviljal pod njo.

»In ko bode mera polna zlodejstev tega človeka, dvigni me Bog iz onega prepada na konju na najvišjo goro in oni naj pride k meni in vržem ga s te gore v najgloblji prepad in vsi mrtveci, njegovi dedi in pradedi, kjerkoli bi že bivali v življenju, naj bi prišli skupaj

od raznih strani zemlje in bi ga grizli za one muke, katere jim je pripravil, in vedno bi ga grizli, in jaz bi se vzradostil, gledajoč njegove muke! A Judež Petro naj bi se ne mogel dvigniti iz zemlje, hoteč tudi grizti za svoje trpljenje, ampak grize naj samega sebe, njegove kosti naj bi vedno bolj rasle, in tako naj bi se mu večale njegove muke.

To bo zanj najstrašnejša muka; kajti ni je večje muke za človeka, kakor maščevati se hoteti a ne se moči«.

* * *

»Strašno kazen si si izmislil, človek!« rekel je Bog: »bodi vse tako, kakor si dejal: a tudi ti sedi večno ondi na svojem konju; nikdar pa ne prideš v nebesa, ko bodeš sedel na veke na svojem konju!« In vse se je tako zgodilo, kakor je bilo rečeno: in še zdaj stoji na Karpatih na konju čudni vitez in gleda: kako grizejo v prepadu brez dna mrtveci mrtveca, a čuje tudi, kako raste pod zemljo ležeči mrtvec in kako gloje svoje kosti in strašno pretresa vso zemljo«....

Že je končal slepec svojo pesen; že je jel znova prebirati strune in peti

smešne dogodbice o Komu in Jeremu, o Stkljarjevem Stokozu.... no, staro in mlado je stalo še dolgo zamišljeno, s povešenimi glavami, premišljujoč o dogodbi, ki se je vršila v davnini.

Dva sina.

Napisal Marko Vovčok

(Marija Eugeniya Markovič). ✱ ✱ ✱

I.

Mož je umrl in mi zapustil dva otroka, dva sina. Treba je bilo delati, treba je bilo deco odgajati. Sama nisem mogla zmagovati. In prodajala sem in prodajala.... vse sem poprodala. In težko je nam ubogim prodajati svoje blago, katero smo prislužili s svojo krvjo.

Vse sem poprodala... Mučila sem se, delala od noči do noči. Nikdar nisem imela časa, da bi se razveselila s svojima otrokoma...

In otroka sta rastla; že sta skakljala okoli mene in cvrčala, slavca moja.

II.

Moj Andrejko je bil krepak, jasnook, kuštrav; bil je vesel, živahen deček. Bili so dnevi, ko mi je s svojo razposajenostjo napravil skrbi; toda večkrat me je razveseljeval. In pokarala sem ga ter ga poljubila. On je bil starejši.

In Vasiljko je bil tih in miren: ni ga bilo slišati v koči, niti videti ga na dvorišču. Že izza prvega detinstva je bil nekako zamišljen. To je bilo zato,

ker se je rodil ob tako težki uri, bilo je zato, ker mu je Bog dal tako naravo...

Andrejko je letal po vasi ter se vračal ves rdeč, smejoč in šaleč se, in on, Vasiljko, je sedeval kje pred hišo: razsipal je prst in opazoval vsakojake bilke; razkopaval je kjerkoli, izkopal črviča ali ulovil metulja ter gledal in mislil... Viknil je Andrej, in on se je silno prestrašil. In včasih je legel na vrt, pa ves dan preležal nepremično, kakor da nečemu prisluškuje.

»Kaj si se zamislil, sinko?« ga vprašam.

»Mislim, kako je ta svet velik!«

Še dokler je bil deček, je že poznal vsak cvet: kako se zove, kako razcvitava, s kakim cvetom cvete; vedel je, kedaj lete ptice na jug, kedaj se vračajo z juga, vse to je vedel.

»To mu je Bog dal tako!« so mi rekali ljudje. »Pustite ga, ker mu je Bog dal tako!«

III.

Kadar so nastopili oni dolgi jesenski večeri, ko me je delo že utrudilo, tedaj sem vzela dvojico k sebi na kolena in ju pričela učiti dobro; kakor sem znala, tako sem ju učila... Pravila sem jima to in ono, pogovarjala sem se z njima. A mojemu Andrejčku je bilo kmalu dosti,

in dolgočasil se je: otiral si je oči ter zeval in zdehal. »Pustite me, mama!« je poprosil. Jaz sem ga takoj pustila, in kaj si je on vse zmislil! Čvrljal je in se igral, dokler ga ni obvladal sen. In Vasiljko bi bil vso dolgo noč predsedel z menoj, da bi me poslušal ter mi pozorno pogledoval v oči.

Pospali smo. Kadar sem se v noči prebudila, moj Vasiljko ni spal.

»Sinko, zakaj ne spiš?«

»Tako, ne morem!... Zakaj pa je noč tako temna in brez luči, mama?«

»Bog je dal tako, dete, da je ponoči temno... Spavaj«, sem mu dela, »spavaj!«

In on je obmolknil... Toda dolgo se je še nemirno preobračal.

In kadar je mesec posvetil skozi okno, je Vasiljko gledal in ni zaprl očíj. In jaz sem čula od ljudij, da ni dobro, če vsiplje mesec svojo svitlobo na spečo deco, pa sem ju zato odela in rekla Vasiljku: »Ne glej v mesec, Vasiljko, ker to ni dobro!« In on je vzdihnil... Samo kadar je bila njemu primerna noč, tedaj je tudi on zaspal čisto mirno; toda vendar ni imel pravega spanja, ker je sanjal nemirne sanje.

Andrejko ni bil tak, že je posvetila zora, že je izšlo solnce, a on je še trdno spal ves zarudel... In kakor ga je bilo zvečer težavno spraviti spat,

tako ga je bilo zjutraj težavno prebuditi. In ko je vstal, ta moj razposajenec, se je ozival po hiši njegov krik, da so se stresali vsi tramovi! Potem je pričel skakati in razsajati, da ga je bila polna celá hiša! In tako je bil dober, vesel in ljubek! A hočeš, nočeš, vsekakor je bilo treba brzdati...

Vasiljko je bil mlajši, a je vendar poučeval starejšega brata. Andrejko je bil nagel in ognjevit kakor iskra: često se je po trikrat ali še po večkrat sprl z deco na ulici ali pa se stepel celo za kakoršnokoli malenkost.

«Andrejko», mu je rekel tedaj Vasilij, »zakaj si žalosten?»

»Tepel sem se, kaj hočeš več!«

»Vidiš, Andrejko, to izvira le iz tvoje razuzdanosti, da jim nisi nagajal, bi sedaj ne bil žalosten in bi se ne sramoval, da so te pretepli.«

In Andrejko njemu po svoje:

«Eh, sedeti je predolgočasno!»

In zopet se je izmuzal iz kočé ter se vnovič pričel igrati.

Vasiljko je bil tih in zamišljen. Kdo ga je naučil razmišljanja, to ve sam Bog! Če je kam šel, se je že vrnil, če je bil doma: nikjer se ni obotavljal, nikjer ni ostal pri igri. Tako je odrastel v samoti sam za se.

Niti zgovoren, niti šaljiv ni bil. Po kom je pač postal tak! Andrejko je poznal vse v selu. Če je bilo treba

izvršiti kak posel, ga je izvršil z veselim srcem; toda našel je tudi čas za svojo mladeniško zabavo. A če se oni česa poprime, ne dvigne niti očij, niti svojih mislij ne obrača na kak drug predmet; vsa duša mu je v poslu.

IV.

Deca moja, deca moja!

Raznesla se je govorica, da bode to leto novačenje. Ko sem to čula, mi je bilo, kakor da me je preletel čuden mraz. Ozrla sem se na svoja sinova mladeniča: kako sta sila krasna, kako mlada, ljubi moj Bog!

Neko jutro... dal Bog, da nikdar več tako ne napoči!... so mi rekli, da mora Andrej med rekrute...

Zbrala sem zadnje stvari, odpravljala ga... Kako je to: odpravljati svojega sina v zlo in bedo! Kdor tega ne ve, naj vpraša matere!... In on je bil, kakor da je ovenel... Kje je bil oni mladeniški pogled, kje oni veseli nasmeh!

Ni mi treba praviti, da ni samo stara majka turobno plakala za svojim sinom? Tudi mlade oči so plakale za njim, za njegovim lepim stasom! Divno je znal on pevati pesmi pod jasnimi zvezdami. In glas se mu je razlegal po vsem selu. In tako si je tudi pripeval ljubko in krasno devojko. Kadar sem poleti v tihih in toplih nočeh ležala

dolgo brez sna ter razmišljala, sem naenkrat začula njegov tih in nežen pogovor... Nadejala sem se neveste kakor lastavice, sebi na uteho... A zdaj je moja nada odhajala med rekrute.

V.

Prišla je zapoved, da imajo rekruti odhajati v sredo po obedu. Sedela sem in pričakovala te ure, ko naenkrat pri-sopiha v hišo moj sin Vasiljko, ves zasopel in bled, in za njim še dva človeka.

»Gospa majka«, je spregovorila dvojica, »ukazano je, da vzamejo tudi Vasilja !«

Jaz jim nisem verjela.

»To se ne zgodi, ker je zdaj jedini on pri meni«.

»Ne, mama«, je spregovoril Vasilij, »istina je, kar pravita ta dva«.

In vsi so me tolažili, a meni je bilo, kakor da mi je zamrlo srce: čula sem, kaj so govorili, videla sem jih, a nič mi ni prišlo do srca...

VI.

Odpeljale so se tri trojke, vse sami rekruti. Z njimi so se peljali sorodniki, ki so jih spremljali. Sedla sem tudi jaz med svoja sina ter se peljala. Pot se je odsedal, gozdovi in polja so bežali pred očmi...

In meni se je zdelo, da sem majhno dete: ničesar nisem razumela, ničesar ne vem, ničesar se ne spominjam. Samo kadar sem pogledala za deco, mi je postalo nekako strašno.

Ko smo prišli do hiše novačenja, so jih odpeljali; in mi smo stali ter čakali. Bilo mi je, kakor da so se me polastile sanje; plakala sem in ihtela... Najprej so privedli nazaj moja dva... Gospod, moj Bog, ti si velik, ti si milostljiv! Boljše bi bilo, da sem ju zakopala v zemljo!...

VII.

Dovedli so me v neko temno hišo, — je li zidana ali lesena ali kakšna že, tega ne vem povedati. Stala sem pred nekakim vojnikom z veliko glavo, ki je bil razkuštran, neomit in ves v ščetinah kakor jež. To je bil gotovo njihov stari, njihov starešina...

Poklonim se mu in ga poprosim:

»Ne kratite svoje milosti mojima sinovoma, dobri človek«.

Dala sem mu, kar sem imela denarja, in nekaj za deco.

»Ne togujte, babica!« je spregovoril hripavo. »Vajina sinova bodeta malo žalovala, brez tega ne more biti na svetu, a tudi njima bode ugajalo; postaneta junaka, kakor sem na primer tudi jaz, da se tako izrazim!«

Tedaj sem pozorno pogledala vanj; bil je zarudel in nekako napuhel, in oči so mu nekako ugasnile... Bože moj! In moja sinova, moja siva goloba! Pri njih je zdaj duša še sveta in pogled jasen, in dragi obličji jima cveteta v polnem cvetu!...

VIII.

In deca sta me spremila iz mesta.

In še sedaj, kadar nastane poleti vroč in soparen dan, se spominjam onega našega slovesa; šli smo po mestu, hiše so bile zaprte, zaprta so bila okna; za mestom je na daleč okrog temna jelovina obkrožala peščeno pot; pred očmi so se drgnila ob pesek škripajoča kolesa, in z neba je pripekalo solnce...

IX.

Ostala sem sama, samcata in tožila. Niti spanja, niti počitka nisem imela. Delala sem na vso moč, ničesar nisem vedela, ničesar slišala...

Minulo je leto, in drugo in peto. Kakor da so me objeli črni oblaki in kakor da ste mi le dve zvezdi sijali v temni noči: to sta bila moja sina!

Nekoliko čez božič sedim nekega večera že pozno in predem. Zunaj je divjal vihar, treskal ob okna, in luč je vstrepetavala.

»Bum, bum !« se začuje na vratih.
Odprem : Vasilij.

»Vasilječko, sinko moj ! In kje je Andrejko ?«

»Andreja ni več, mama ! Andrej je legel, mama, da več ne vstane !«

In jaz, kakor da sem vedela : vsak božji dan in vsako noč sem ga objokovala. In mogel bi bil živeti in živeti ! Po telesu, po moči in po obličju se je vrgel po očetu : in zdaj se je za očetom tudi preselil na drugi svet.

»Vi ste se postarali, mamica !... Kako ste živeli ? Ali ste pretrpeli mnogo bede ?«

»I, tako sem živela : vstala pa plakala, legla pa plakala ; tako sem živela.«

»Jaz, mama, sem prišel k vam, da umrem«.

Gledam ga... tuga moja ! Mlad je bil še, a že uničen !

»Sinko moj, kaka sreča, če bi ne bila slišala tvojih besed !«

Kajti res je bila gola istina, kar je rekel on.

Pojemal in pojemal je moj Vasiljko kakor svečica. Legel je, obnemogel in spomladi umrl.

Kako je tudi mogel živeti ? Rastel je tako, da je bilo veselje ; in one vaje in oni pohodi, to mu je odvzelo vso moč.

»Nisem se rodil zato, majka moja, da bi v boju pobijal ljudi !« je rekel.

»Vojska ni za take ljudi, kakor sem jaz, in jaz nisem pravi vojniki.«

In ko je že ležal v silnih bolečinah, je vedno samo mislil in razmotrival.

»O Bože, Bože«, je spregovoril, »kako je tvoj svet krasen! In jaz se še nisem naživel na svetu, ničesar se še nisem naučil in ničesar ne znam«.

In na zadnjo uro je spregovoril:

»Mama, jaz nisem živel na svetu! Samo pripravljaj sem se, da bi živel«.

In kakor da ga je kosa pokosila, jaz pa sem ostala sama...

X.

Jedina tolažba mi je, da snivam o svoji deci. In vedno snivam, da sta majhna, a kakor mladeniča nikdar ne nastopita v sanjah.

In kakor živa stojita pred mojo dušo. Andrej, vesel in kuštrav, skače po hiši in kriči, Vasiljko sedi zamišljen nad cvetovi in bilkami.

Prebudim se... pusto! Čaka me delo; treba je, da se preživim, treba je bridko trpeti.

Živim... Gledam, kako se ruši hiša; zdi se mi, da čutim, kako tudi mene samo prekriva prah, baš kakor da se živa pogrezam pod zemljo...

Zakaj ?

Hrvatski spisal Ksaver Šandor - Gijalski ;

Poslovenil fr. Máričin.

Per non soffrir così, vorrei morire ;
Ma quando penso a te, voglio guarire.

Stecchetti.

Torej kaj mislite? Kako mu je danes? je vprašala s tihim pridušenim glasom, a s skrbjo in s strahom na licu, gospa Radička zdravnika Maslinovića, ko je ta stopil iz grada na dvorišče in že hotel skočiti v svoj jednovprežni voziček.

Hm, — vedno jednako. No — ni nevarnosti, da bi bila katastrofa blizu. Nasprotno, jaz sodim, da bode dosti dolgo še... — Da, celo — mogoče je, da se še izkoplje. On je izven nevarnih let. Konečno — mi zdravniki najmanj verujemo v čudeže, a nekolikokrat se nam dogodi v praksi nekaj, kar je za las podobno čudežu. Morda bode kak tudi pri njem!

Ali ste mu predpisali kaj za inhalacijo? Pritožuje se, da mu ono od zadnjikrat dela muke.

Da — da. — Živci so silno razburjeni. Premenil sem kompozit inhalacije. Istina, škoda je, da ne more rabiti one prve. A sedaj, poljubljam roko, milostljiva, — požuriti se moram v Lužnjevac. Tudi tam me čakajo.

Z Bogom, dragi doktor. Prosim Vas, pridite jutri zopet. Vendar je bil mirnejši, ko ste bili Vi pri njem.

Doktor ni več slišal zadnjih besed. Njegova močna kobila je krepko potegnila, in za nekaj časa je izginil voziček v aleji. Gospa Radička je ostala nekaj časa na istem mestu in zamišljeno poslušala ropot koles po novo nasuti cesti in sledila jeku, ki je odgovarjal od tam preko brda. Potem se je nekaj stresla, saj je bilo kasno na večer, že prilično hladno in ker ni imela na sebi drugega nego svojo poletno obleko, je občutila, da jej je mraz. S počasnim, utrujenim korakom se je vrnila v gradič. Tu jo je čakal kočijaž, da mu dá ovsa za jutrajšnji pot, ker se je imel peljati v mesto po gospejino sorodnico, — gospodično Sašo.

Čakaj malo, — mu reče gospa in se napoti v prvo nadstropje v sobo bolnika, Lazarja Radiča, svojega svaka, zajedno solastnika imetja.

Bolnik je sedel v globokem nalslanjaču kraj odprtega okna. Bilo mu je devetindvajset let; no, v svojej bolezni je izgledal mnogo starejši. Lice je imel popolnoma suho, — vpadlo — in polt sivkasto. Skoro se je zgubil v gubah »šlafroka«. A glava mu je padla na globoko upala prsa. Samo črni lasje so bili bujni, kakor da bi se združila v teh laseh vsa moč življenja.

Lazo, — ali bi ne zaprla okna? Večer je že pozen — in tudi ohladilo se je že; čakaj, da zaprem, — reče z nežnim glasom gospa Radička in že hoče pristopiti k oknu.

Ne, — prosim te — pusti! — odgovori on z nejevoljo težko bolnega človeka. Povsem težko mu je bilo gledati dobro rejeno in zdravo telo svoje svakinje. Pa takoj se premaga in se posili na smeh, in popravivši se, doda:

Tu — glej, draga, — zavrit sem ves kakor dete v plenicah. A nazadnje, kaj se more še pokvariti na meni?

Grenki izraz se mu spusti na lice, in v znak, da želi ostati sam, zapre oči in položi glavo stolu na naslanjalo.

Gospa Radička vzdihne tiho in odide. Bolnik se nekoliko privzdigne. Bilo mu je nocoj malo bolje kakor drugače. Mrzlica je prestala, bol v hrbtu in prsih odjenjala in tudi kašelj se je javljal redkeje. Dihanje ni bilo tako težko in počasno kakor navadno. Trpel je na plučni tuberkulozi. Še-le nedavno se je vrnil iz Gleichenberga. Nasprotno od navadnega večnega upanja pri takih bolnikih, si je bil popolnoma svest, da mora podleči bolezni. Kadar ga je včasih bolezen že zmučila, in so mu strašne muke trgale prsi ter mu neprestana hektična mrzlica z nočnim znojenjem popolnoma oslabila telo, — je klical smrt in želel, da prestanejo nje-

gove muke. Skoro s stoiškim mirom je znal računati, koliko mu še ostane časa za življenje.

A komaj je skrival svojo mračno nevoljo in brez vsake vere je poslušal zdravnika, kadar ga je hotel tolažiti ter mu začel spominjati možnost, da se iznebi tuberkuloze.

Ah, — pustite doktor, — to je vse odveč, kar govorite. Jaz čutim najbolj, kako mi je. Pa — glejte, tudi roke težko vzdignem — tako sem slab in onemogel. Gotov sem — ali ne mislite, da mi je popolnoma vsejedno. Končno — človek rad živi. V meni seveda ni one fizične moči, katero potrebuje življenska energija. Vem — neumno je to in bedasto — ali tako je.

Tako je še danes odgovoril doktorju. A sedaj, malo da se mu ni vsadila v dušo neka nada, in popolnoma zadovoljen je gledal skozi okno in čisto drago in milo mu je bilo slušati šum in ropot v hiši in gospodarstvu. Zato se nikakor ni mogel ločiti od okna. Dolgo še — dolgo, ko je vsakinja odšla iz sobe, je ostal tako na istem mestu in celo bliže se je primaknil k oknu. Da bi mu večerni zrak ne škodoval, si je dal topel robec pred usta. In že se je popolnoma zmračilo! Od zunaj se je zlival v sobo sveži zrak, napolnjen z vlažnim dihom rose in zemlje. Od časa do časa se je zlil notri vonj lipe, ki

je cvetela spodej v vrtu. On je gledal na polje, dasi ni videl ničesar več, ker je vse pokrila gosta črna tema brez-mesečne noči. Samo nekaj zvezd je vzšlo.

Brlele so slabo in tanke svetle niti so jedva dosegale oddaljeno zemljo. Samo jedna se je baš tam nad planino žarko in jasno lesketala in gledala ravno v sobo k bolniku. Mrak je bil zategadelj tako gost, da se je očem skoro dozdevalo, kakor da se tam v dalji nerazločljive črne mase rivajo in mešajo. Samo včasih prekine temo kratki let kresnic. In vse je tiho. Istina, doli iz trave zašumi včasih neko gibanje — čudno slabo šepetanje, včasih zopet kak tanek glasek, zdaj pa zdaj zabrenči nekaj v zraku — nekak zvok Bog vé katerega hrošča, ali vse to je nežno, slabo, tuje in neznano, a gluha tišina je zopet tako daljna in vsestranska, da so oni mali stovrstni zvoki komaj kakor dih tišine same. Tudi to ne moti tihote, kar se čuje od tam nekje s pašnika ali hreščanje konja ali praskanje pastirskega ognja, a tam zopet zazvoni z dvorišča vsak čas iz hleva zvonec stare krave ali se iz konjskega hleva zasliši topot kopit, ko se konji prestopajo in pri tem z verigo okoli vratu glasno rožljajo. Vse to povečuje mrtvo tišino, katera je povsem tajinstvena in čudežna v tej črni temi.

Bolniku postane popolnoma nenavadno. Pred mračnimi očmi se mu zabliška neka notranja svitloba, krešejo se iskre, podobne iskram v traku bliska in pred njim se razprostirajo divne barve, združene, dolge in v vedno migajočih krogih. In on gleda, — gleda vse to! Po barvah pride, glej — glej — sam ni vedel, kaj pride in kaj gleda. Ali se vzdigujejo slike spominov iz davno minulih časov, ali so puste sanje razburjene domišljije, — je-li magnetična zveza s katerim drugim svetom, ali so to ostanki v duši iz njenih prejšnjih predzemeljskih sfer in faz? On misli na vse to, a zopet ne ve, kaj misli. Videl je samo, kako mu to miglja pred dušo, — ni videl celih prikaznij, samo sence znanih ali neznanih ljudij, včasih nerazločna, včasih popolnoma z nekim čudnim sijajem oblita lica. In gledal je divne obraze žensk, zapeljivo pripognjene vratove. Čutil je na sebi žar velikih svetlih očij. Tedaj so mu plavale nad čelom zlatoplave kite bujnih dolgih las, potem debeli rujavo-črni kodri gostih las, in on je vlekel váse njihov opojni vonj. Potem so se gibali okrog njega razkošni lakti — dolgi tanki beli prsti, — potem polne, divno obočene prsi in krasna ramena. Cela duša mu je tedaj gorela in hrepenela za ono srečo, za onimi slastmi, ki jih daje ženska lepota in žensko srce. Žejalo ga

je po blaženstvu časa, v katerem se prsi privijajo k prsim, v katerem premagani mož posluša v uho šepetane sladke besede: »jaz te ljubim!« — iz ust, sočnih in pripravljenih k poljubu. — Skoro krčevito je izustil besede: »Ljubezen — ljubezen!« Morda nikoli se mu še ni tako silno pojavila ta želja po ljubezni iz globočine duše, kakor sedaj, sredi te temne noči, katera ga je popolnoma omamljala s svojimi bajnimi slikami in se ovijala s svojimi črnimi sencami okrog njega, da mu je bilo, kakor da bi se bil ogrnil s plaščem iz bržuna.

Ah, — vsemu je konec — kako, da jaz nesrečnež še mislim na to — prekinil se je brezupno v opojnem čuvstvovanju, ko ga je naenkrat začel mučiti suhi kašelj. In na misel, da za njega ni več tega blaženstva, da je smrt edina, ki mu ponuja svoj naročaj, — je zaplakal kakor malo dete. Še bolj ga je bolela misel, da tudi nikdar ni okusil sreče, o kateri je komaj sanjal. Samo kupljeni poljubi so morali gasiti njegovo željo. A ta želja je bila v njem silnejša in močnejša, kakor v malo katerem drugem. Še kot deček se je bil zaljubil nekda v neko malo nemško deklico, hčerko naseljenega geometra, tako, da je po njenem odhodu zapal v težko bolezen, dasi se je ž njim najmanj hotela igrati in ga vedno nazivala:

»Du garstiger Junge!« — Pozneje, kot mladenič, je ljubil vroče in istinito devo, s katero ni nikdar govoril; prvikrat, ko je nekoliko povzdignil oči do nje, mu je obrnila hrbet in pol glasno izrekla o njem neko neumno ali tudi razžaljivo opazko, in tako je v njem minula doba prvega mladeništva, da ni doživel niti najnedolžnejšega ljubavnega romana. Oni zlati čas, kateri gotovo vsakemu donese vsaj kako tako lirično epizodo, je prošel mimo njega, a ni ga niti pogrešal. Ta — v celoti nelep zunanost, njegovo suho — suho telo z visokimi, upognjenimi plečami in z upalimi prsi, od česar vsega se je tako rano pokazala usodepolna bolezen sušice od podedovanih tuberkul, — vse to ni moglo očarati. Vedel je to dobro. Morebiti bi si bil mogel osvojiti katero srce, ker je bil umen in dobrega, plemenitega srca, pa vedoč, da je nelep in bolan, — je bil plah in nespreten pred ženskami. To plahost pa je zakrival iz ponosa v neko vrsto divjosti in nepristopnosti.

Vedel se je tako tudi v trenutkih, ko mu je duša najbolj gorela od želje, da bi bil ljubljen in da si k srcu pritisne devo, za katero je vzdihoval. Seveda — kedar je bil zopet sam, potem se je prepuščal navalom čuvstva in je vzdihoval — plakal — proklinjal sebe in svojo naravo in svojo nelepoto ter

tožil neumnost prirode, katera slepo in brez izbire stavlja v isto prikazen tako slabo telo in tako silno potrebo ljubezni. Te želje, da bi bil ljubljen, in onega silnega stremljenja po ljubezni ni izgubil niti potem, ko je že stopil v praktično življenje, in ni ga moglo tega oprostiti niti moderno racijonalno, skoro materijalistično tolmačenje srca in njegovih tajnostij. Še sedaj bi ga znala čudovito ganiti vsaka lepa okolica, vsaka cvetka, — vsaka pesem ptice ali človeka, — in vse to bi v isti mah vžgalo v njem silni ogenj, da bi čutil nepremagljivo potrebo, karkoli pritisniti na burne prsi in izraziti željo, da najde in povrne ljubezen. Gledaje kakšno lepo žensko ali dekle, je ostal čist v mislih, ali zopet se je ves tresel od duševne in telesne strasti in je žejno pil vso njeno prikazen. Vsako čarobno črto njenega telesa, vsako dražestno kretnjo — vsako gubo njene obleke si je zapomnil in vžival kakor umetnik, da je potem vedno zapadel v melanholično obupanost, ker mu je bilo celo ono veliko cesarstvo ženske lepote nemilostno zaprto. In njegova težka bolezen, katera ga je mučila že leta in mu je že popolnoma uničila telo, vendar ni mogla zlomiti v njem želje po ljubezni. V vsem ga je uničila, za nič ni imel več pravega smisla in prave volje, bil je že skoro brez vsake ener-

gije, nò — hrepenel je za ženskim srcem in žensko lepoto baš kakor v prvih dneh mladosti. Dà, še celo manj se je mogel z oslabljeno energijo vpirati tej strasti. A ona ga je mučila in ga glo-dala, morebiti ne manj, kakor hektične mrzlice. Sam je lahko pikro rekel: kako je to neumno — od prirode! Daje mi v dušo čut v nenavadni meri, čut, ki po svoji svrhi zahteva močno in zdravo teto, — a jaz sem »Lazar« — ne samo po imenu — »jaz sem v resnici Lazar!«

Vse take misli so mu rojile tudi sedaj pred odprtim oknom po glavi, in čim dalje je mislil, tem težje mu je postajalo. »Nikdar — nikdar več!« je šepetal mehanično, a po licu so mu kapale solze. Začel je misliti, na kateri strani pokopališča bode izkopana jama.

In petelini so morda že dvakrat zapeli, ko je še tako ostal na svojem mestu, ves razburjen, razdražen in pre-ganjan od prikaznij svoje domišljije in boli žejnega srca.

V tem je tudi izšel izza gozda mesec. Na en mah, kakor da je prirodo minul trdi sèn, se je vse sanjavo gani-lo. Na livadah so se oglasili klici moč-virnih ptic, iz tankih vej jablan so pale dolge prekrižane sence, a na vrhu najbližjega debela je zaregljala zelena žabica. Nekje — daleč — morda tam v tretjem selu se je prebudil petelin in

hripavo zapel, iz vrta ali s strehe hleva pa se je oglasil melanholični klic čuka.

»Kliče me!« — je vzdihnil bolnik pikro in prestrašeno.

Drugače je vse tiho in mirno kakor poprej. Čuje se v tem miru še petanje igrajočih listov bližnje breze, katere srebrno vejevje se čudotvorno blišči v mesečini. Ona je edino kakor bi ne spavala, ali morda živo sanja? Drobna nizka meglica plava pod njo tik nad travo in se vleče v dolgi povlaki v dolino.

Bolniku je postalo, kakor da zrè v kos pošastnega sveta.

S ceste, od daleč — daleč je prišel naenkrat ropot voza, odbijajoč se z jekom izmed spečih bregov. Vedno bolj se je bližal voz. Že je razločeval paket kopit in pravilni brzi trab konja. Bilo je v tem nekaj tajinstvenega. Bolnik se je kakor nekdanj v dneh detinstva radovedno vprašal: kdo pride? kam gre? Kaj ga sedaj v noči drži na cesti? da nazadnje ž njim primerja sebe, ki ne more iz hiše — iz sobe — nikamor, a neki dan ne bode mogel niti iz postelje, in potem — in potem!

Voz je prišel med tem v neposredno bližino gradiča. Tu se je spremenil glas ropota. Voz ni več tekkel po trdih tleh velike ceste, krenil je na mehko pot.

Pride li končno nekdo sem? E — da, — v aleji je voz! — si je rekel z zanimanjem glasno Lazar in zapal potem takoj v navadno apatijo bolnih ljudij.

Doli pred vratmi grada je res obstala kočija. Črez neka časa se je čulo trkanje in klicanje.

Najbrže je zvonec doli zopet pokvarjen ali ga pa neumneži ne morejo najti —! — je mislil gori bolnik pri sebi in hotel seči po sobnem zvončku, da zbudi ljudi v hiši. Pa kašelj mu privre iz prsij in onemogel pade zopet v stol.

Sedaj čez nekai časa prihiti gospa Radička. Dobra žena ni čula trkanja pri vratih, ali čula je njegov kašelj.

Oh — Lazo, — ti kašljaš, — pa se vé — ko si takšen, pa puščaš okno odprto; — dà, ti se ubijaš, — o Lazo, — Lazo! — in zopet priskoči, tako težka in debela kakor je bila, k oknu ter ga hitro zapre.

Pusti to! — jej slabotno reče Lazar — ali ne čuješ, — doli je nekdo došel in trka na vrata, — ali ni? — vpraša prestrašeno, boječ se, ali se mu ni ono trkanje samo zazdelo ali morda pojavilo, a jedno in drugo je usodepoln znak za njega.

Na vrata se je začelo v tem še močnejše trkati.

Dà — dà! — opomni gospa Radička. — Kdo more to biti?

Ne prašaj, — draga Beta, — temveč daj, pozvoni, da se prebudijo dekle in da gredo odpirat, — prosim te, stori! — jej je govoril nestrpljivo.

Da ga ne razsrdi, odide gospa urno iz sobe in pozabi svečo na mizi. Na hodniku je omahovala, nevedoč, kaj naj stori. Ni se mogla nikakor domisliti, kdo bi v tem času trkal na vrata. Že se je začela bati, ni-li kak hudodelnik, ali vsaj kakšna nesrečna vest. V jednom trenutku je pregledala svoje drage, komu bi se mogla zgoditi katera nesreča. Oni doli pa so še močnejše začeli tolči in klicati: »Odprite — odprite! Jaz sem, — jaz sem!«

Ti — Saša! — izvije se začuden, vesel in iznenaden krik gospej Radički. Spoznala je glas svoje mlajše sestre, katero je po smrti roditeljev vzela k sebi in jo odgojila. Deklica je baš dovršila svojo odgojo v varaždinskem samostanu Uršulink in kočijaž je imel jutri iti po njo v mesto.

V dveh-treh korakih je bila gospa Radička doli v veži in ni šla po služkinjo, temveč je sama odprla težka stariška vrata.

Saša, — ti si, — ti si! — pozdravi radostno svojo ljubljenko. Došla skoči k njej in se jej vrže živo na prsa.

Pa kako si prišla?

Pomisli, — z Mandičem. On je prišel po svojo Zoro. Povabil je potem tudi mene, naj grem ž njim, ker je itak Graneševac tik nas. A meni je bilo težko, da bi čakala do jutri. Ah, — hvala Bogu, da sem se rešila samostanskih zidov! Joj — Beta — divno smo potovali. Mandić je dal zvečer zapreči — in tako smo se ognili vročini. A kako ti? Zdravo, — zdravo! Oh — ali gladna sem ti. Pri Mandičevih nisem mogla vzeti ničesar, vse od želje, da bi bila čim prej pri tebi. Veš kaj? Daj mi sira in sadja — o moja draga, — stara, lepa, dobra Beta! — in mlado šestnajstletno dekletce zasučje debelo sestro seboj v krog.

Pusti me, vražec. Čakaj, da prebudim služabnice, da zneso stvari gori. Ali je vse tu?

Nekaj je ostalo pri Mandičevih; — a posteljna oprava in one nekatere večje stvari — nò, dà — vse dobiš ob priliki. Mati Neža mi je obetala, da bode na vse pazila. Ali se ne jeziš?

Ah — dete moje, kam misliš? Torej pobrigati se hočem, da ti karkoli najdem, da prigrizneš. Tudi kočijaža ne smemo pustiti brez čaše vina. Torej jaz grem, — pa ni šla, temveč je ostala, da gleda sestro, po kateri se je spustila svitloba mesečine.

Baš si mi cel dečko, — sinko moj! — reče ljubko in zadovoljno gospa in

jo gleda, položivši si roke okoli njenega pasu. A mesec je obseval dekle in njene bujne kodraste lase kostanjeve barve, spletene v čvrsto kito, ki ji je padala globoko pod pleča — svetil po rdečih zdravih licih podolgastega veselega obraza, trepetal po stasitem nevisokem životu, se zlil po nežnih, komaj razcevelih prsih, šel okoli tankega divnega pasa ter se razlil in spustil po gubah roba poletne obleke, katera je v krasnih linijah padala do drobnih nožic v črnih nogovicah in izrezanih čevljičih.

Torej — sem-li kaj zrasla? — Oh reci, — reci, da sem, prekine Saša molk in se glasno nasmeje.

Živela, — zares, cel fant si, — Saša, — Sašica moja! A sedaj, hajdi gori v mojo sobo. Jaz dotlej zbudim deklo, da ponese stvari, in najti ti hočem karkoli, da založiš.

Saša pohiti po stopnicah v prvo nadstropje. Bilo jej je tako prijetno in sladko pri srcu, ker se je čutila prosto od omejenosti v zavodu. Ne brigaje se, kam hoče, krene k prvim vratom, katere je našla v polutemi. Tako pride v Lazarjevo sobo. Sramežljivo in prestrašeno vsklikne s slabim glasom in ostane na pragu. Sedaj se je šele spomnila Lazarja in da jej je sestra pisala, da je sobo prepustila svaku, odkar se je vrnil domov, ker je od vetra obrnjena. Deklici je bilo tudi žal, da do-

sedaj še ni pomislila na nesrečnega bolnika, — a kam-li, da je vprašala sestro po njem.

Dober večer, — strijc! — ga pozdravi z nekdanjim svojim nagovorom, pa spomni se, da je sedaj velika ter se hitro popravi in reče: — Gospod! — Saj on jej ni bil strijc. Tako ga je zvala od detinstva.

On se ljubeznjivo nasmehne, pa zmedeno. Od prvega trenutka, ko je stopila v sobo, je bil vznemirjen, začaran, zadovoljen in ganjen. Dolgo je že ni videl. Zadnjikrat je bilo to pred kakimi štirimi ali petimi leti. Spominjal se je nje torej le kot nedorasle deklice. A sedaj jo vidi tako bujno, — tako krasno, — dà, gotovo deklico nenavadne lepote. In ni se je upal tikati kakor nek-daj. Hotel je vstati in se jej tako pokloniti, nò — ni mogel siromak. Ona je to opazila, in ker ni bila več zmedena, skoči k njemu in mu poda obe roki, govoreč ginjeno: — Ne vstajajte!

Oprostite, — ali jaz sem malo truden (— to je bilo v celem prvikrat, da ni hotel priznati svoje bolezni —) glejte, — nò — izvolite sesti! O Saša, — gospodična, — baš mi je drago, da Vas vidim — (hotel je reči »še«, pa je izpustil), glejte no, — kakor da sem slutil Vaš prihod: — drugače že davno ležim v tem času v postelji, — a nocoj se mi ni ljubilo; — in on se galantno

pokloni. Saša, še pravo dete, se je samo sramežljivo nasmehnila.

Ko jo konečno najde sestra tu, spustila se je deklica z bolnikom že v cele razgovore in mu vse pripovedovala, kako je potovala, kako jej je bilo pri izpitu, kako je živela v samostanu in kako je sedaj blažena, ko se je rešila vsega. Pripovedovala je to popolnoma prostodušno, veselo in šaljivo, da se je bolnik moral nekolikokrat nasmejati. V milem licu je sijalo vse od radosti in vsakokrat je govorila, kako želi in kako bode znala naužiti se svoje mlade sreče. Lazar je jednako razmotrival. Bilo mu je neizmerno prijetno, dasiravno ga je kašelj napadal dosti gosto, in je začel čutiti neko bol pod rebri.

Gospa Radička je hotela, da Saša zapusti bolnika in da gre v jedilnico večerjat, on pa se je temu protivil in s silo zahteval, da večerja deklica pri njem v sobi. Da naredi veselje gospodinji, prosi jo, naj tudi njemu nekaj donese, ker je gotovo gladen.

In tako priredi gospa Radička kratko večerjico pri njem. Njej donese mrzle pečenke in zaželenega sira, a njemu nareže suhe svinjine. Molče vzame Saša njegov krožnik in mu razreže jedilo ter mu tako pripravljeno ponudi.

Poljubljam roke, — reče radostno, in dasi je bil brez teka, začel je jesti.

Dolgo — dolgo že, — morda nikoli ni doživel takega časa. Nekaj blaženega se me je naselilo v srce. In ta skupna večerja, ta vesela zdrava deklica, povsem še detinsko poredna, je donášala čarov in dražestij, doslej skoro nepoznanih.

Ko so se razšli, je morala Saša pustiti, da jej je poljubil roke. — »Sedaj vidim, da sem v resnici gospodična!« — reče naposled z istinitim zadovoljstvom mlade institutke.

Ko je bila tam v sestrini sobi, tedaj sklene roki in s solzami v očeh obžaluje bolnika. — Beta, — on je silno bolan, — ah — a jaz sem prihrumela v sobo kakor neumna. In še-le tedaj sem se spomnila njega. Siromak! — Beta, — ali ozdravi? Kako je rumen v licu — in glas mu je ves drugačen.

Siromak! — ravno tako je bilo z mojim pokojnim Nikolom.

Oh, — mene je strah. Če umre, — Beta?

Pst, — pst! Ne plaši se! Doktor je rekel, da ni še nevarnosti, da bi se nesreča zgodila.

Predno je nocoj Saša zaspala, je pomolila nekoliko očenašev, da bi bilo »dobremu«
Lazu bolje. Zajedno si je trdno namenila, še drugi dan pisati

materi Agnes v samostan, naj jej pošlje prepis jedne molitve za težko bolne.

Ko je drugi dan okoli desete ure dopoldne prišel doktor k bolniku, ga je našel, ko je čital Sheakspearjevega «Romeja in Julijo».

A kaj čitate take stvari? — vpraša zdravnik nezadovoljno, ker se je bal, da bi ga to lahko vznemirilo. To vse je pesniško pretiravanje.

Oho, — prekine ga živo bolnik, — pri Sheakspearju ni pretiravanja! A to ravno ne vem, je-li kdò mogel veličastneje kdaj predstaviti ljubezen.

To je vse možno! Ali cela ljubezen ni vredna tega, da si za njo kvarite živce in motite pravilni tok krvi. Bodite mirni, — pa Vam bode bolje! Konečno, — ako kateremu človeškemu čuvstvu treba zdravja, tedaj največ ljubezni.

Nehajte, nehajte! Vi mi hočete zopet priti z vašim Darwinom ali Hartmannom in hočete ljubezen tolmačiti skoro na — fiziološki način.

No dà.

E, — tu sem baš jaz najmočnejša negacija. Če je ljubezen samo sredstvo prirode, da si vzdrži svoje vrste, — potem naj bi ono čustvo čutili samo oni individui, kateri so za nadaljevanje rodu najbolj prikladni.

Priroda ne izbira, ona ima nekak instinkt. Z instinktom je znala in mogla

izbrati in najti najbolje sredstvo v svoje svrhe razplode, ali ona ni več mogla in ne more zbirati in razredovati, katere osebe naredi k temu svojemu sredstvu pristopnejše. Ker k temu je treba razsodbe, te pa v njej ni. V ostalem — njej zadostuje, da je to sredstvo v življenju. S tem že doseže svoj cilj.

Njej nič ne škodujejo disharmonije, katere včasih nastanejo. Od teh trpijo samo dotične osebe. Za pojedine individue pa se ona ne briga — njej je glavno in vse samo vrsta. Da bi po teh disharmonijah — v ostalem redkih, — trpela vrsta, — ej, — potem bi si priroda s svojim instinktom kmalu znala pomagati. Tako pa ni treba. Tudi v tem leži tragika človeškega življenja.

Ah, — ali kaj jaz! — Recite mi raje, ste-li že rabili novo inhalacijo?

Bolnik je hotel še dalje razpresti prejšnji razgovor z doktorjem o prepiranju, pa ta ni nikakor več hotel. Ko je bil gotov s pregledovanjem bolnika in je spoznal, da je grlo nekaj vneto, ga je zaskrbelo. Še bolj se je vznemiril, ko mu je bolnik potožil, da ga okoli reber nekaj boli.

Vi ste se prehladili?

Mogoče, — reče Lazar malomarno, — včeraj se mi ni ljubilo takoj zvečer se zakopati v posteljo. Eh, — pa kaj

za to? Bo vsaj poprej vse gotovo in izvršeno.

Doktor ni odgovoril ničesar, ali pri odhodu je priporočil gospej Radički, naj ne dopušča več bolniku, tako dolgo bivati izven postelje. Tu pride Saša. Ona ni od prej poznala doktorja, ker je on še-le po zimi prišel v okolico. Saša se je vznemirila in zarudela, ko jej ga je sestra predstavila. Ni ga niti prav pogledala. Ko pa je stopal s sestro po stopnicah, pomotrla ga je pazneje.

»Ni lep« — je govorila za sebe, — »in kako se mi je čudno naklonil, pa potem takoj nadaljeval razgovor s sestro! Kakor da sem še dete, — a vendar — mislim, da ne izgledam več detinski. Glej, — kako je širok v plečah! Ah — in debel vrat ima, — ne, — ne, — ni lep. Nò glas ima ugoden, — pa tudi mlad je. Ali ne — ne, — meni ne ugaja«.

Ali vendar je šla tudi ona za njim in sestro, ter se njima pridružila, dokler so čakali, da hlapec privede konja z vozom.

Doktor tudi sedaj ni začel z deklico razgovora, temveč je kakor prej razlagal sestri, kako naj pri bolniku uporablja led. Saša je nekaj pomrmrla. Ko je sedel na voz in kratko kimnil z glavo v znak naklona ter urno odhitel proti aleji, — nabere Saša prezirno svoje krasne rudeče ustnice in pomrmra

nekaj kakor: »medved«, in pojoč neko pesmico odhiti v svojo sobo. Pozneje popraša sestro, kakšno barvo imajo doktorjevi lasje, dasi je vedela kakšno.

Ta — Bog s teboj, — plavolas je.

A tako. Nisem ga res natančno pogledala. Torej plavolas, — meni uga-jajo samo črni.

* * *

Prve dni, ko je prišla Saša domov, je začela bolezen z brzim korakom napredovati. Zdravnik je bil skoro uverjen, da se katastrofa približuje. Pripisoval je to v prvi vrsti prehlajenju, katero si je Lazar nakopal tisto noč, v drugi vrsti pa silni razburjenosti, ki je v bolniku vladala. Mož je bil neprestano vznemirjen. Neki silen nemir ga je mučil neprenehoma. Lahko se je razsrdil in za karkoli zopet omečil. Duševno razpoloženje se je vedno menjalo. Sedaj je bil otožen in slabe volje, a sedaj zopet vesel in popolnoma zadovoljen. Tej dušni razburjenosti je odgovarjalo tudi telesno stanje. Jednako se je menjala temperatura brzo in nenadejano. Udarci žile so delali v pravem pomenu besede skoke. Včasih je žila burno tolkla, da so se mogli udarci težko šteti, včasih zopet kakor da je popolnoma prestala, v takem trenutku se mu je skoro megla

delala pred očmi. Doktor je sodil po tem, da so hektrične mrzlice postale češče in je opozoril gospo Radičko, da se lahko nadja najslabšega. Dobro ženo je to uprav uničilo. Dasi je že davno poprej spoznala nesrečo, vendar jo je sedaj doktorjeva izjava porazila do skrajnosti. Konečno neka nada ostane tudi v najobupnejših položajih in dogodkih, osobito kedar se tiče dragega in milega človeka. Ona ga je imela skoro za svojega sina. Bila je v istini okoli osem let stareja kakor on, ali — ko je prišla ona v hišo, je bil Lazar še deček. Tako je imela priliko, da se je še bavila ž njegovo odgojo. Zgubivši moža je prenesla celo svojo skrb in vse svoje delovanje na Lazarja. Mnogemu in mnogemu užitku se je rada odpovedala, samo da je lažje poslala njemu denarja, dokler se je učil na vseučiliščih, in zato si je sedaj čisto očitala, da je tako delala, ker — je modrovala ona — ako ne bi bil toliko v šolah in se preveč učil, bi se bil morebiti rešil!

In ne morete ničesar storiti? Oh — doktor — oh doktor, — dajte — pomagajte! — je jadikovala bolno proti zdravniku. Ko se je odstranil, jej je bilo, kakor da se vse suče ž njo. Saša jo je našla skrito v družinski sobi. Tu je čepela v kotu in stiskala lice v gubah predpasnika in globoki vzdih —

skoro obupni — so se jej zvijali neprestano iz prs. Tudi Saša je morala bridko zaplakati. Tudi njej se je bil omilil Lazar s svojo dobroto in s svojim umom. Gotovo in slovesno se je sedaj odločila, da bode imela več skrbi za bolnika, da mu bode stregla in da mu vse stori po volji. Silna milosrčnost je zavladata v njej. Brez sestrinega vedenja se je zavezala tiho — tiho pred sličico Matere Božje, da izdela krasen prt za domačo cerkev in pojde peš na božjo pot v Bistrico, ako Lazar ozdravi. Zajedno se je zavezala pred sv. sliko, da se bode vestno držala svojega sklepa, da bode bolniku stregla. Očitala si je, da je doslej za bolnika premalo storila. In res — njej, mladi in veseli, je bilo težko ter skoro zadušljivo strahotno v njegovi sobi. Bala se je njegovih globoko upalih očíj in njegovega kratkega dihanja. Zato se je morala dosedaj vedno siliti, da je ostala dlje pri njem, kakor je on nekočkrat lepo in nekako boječe prosil. Bolelo jo je to sedaj in jo je jezilo, da ga je tolikokrat puščala samega.

Od tega dne je ravnala popolnoma po svojem sklepu. Vsako jutro, pozneje ko je bolnik s pomočjo strežnice vstal iz postelje in šel v svoj naslanjač, je prišla takoj Saša k njemu in ostajala po celi dan. Dajala mu je zdravila, mu pomagala pri inhalaciji, ga vodila po

sobi, da se sprehodi, ljubko ga sileča na to, da se bolj na njo nasloni, ker se je je komaj dotikal. Čitala mu je iz najljubših knjig, a ker je izvanredno ljubil glasbo, je dala v njegovo sobo prenesti glasovir in tu mu je ure in ure izvajala najmilejše komade. Da ne bi bil za časa obeda sam, nagovori sestro, da je odslej odredila, da se obeduje in večerja v njegovi sobi.

Lazar je bil zategadelj popolnoma srečen. Saj je ljubil Sašo od prvega dné. Njena mila mlada prikazen ga je popolnoma očarala. Vse one slike, katere mu je željna domišljija vstvarjala o ženski lepoti, vsi spomini na ono, kar je nekdanj lepega videl, so se oživljali nekako ob pogledu na njo v njegovi duši. Njena slika je plavala jednako pred njegovim duhom, in v srcu mu je jednako gorela želja, da jo poljubi, da se je dotakne — ah, — da jo imenuje svojo. Bilo je tako že od prve noči. Vidé, kako je ž njim ljubezniva in dobra kakor še ni bila nijedna žena ž njim, je čutil skoro nekaj kakor nado. Ko je potem premišljal svojo bolezen, se ga je polastil obup in je pripoznal sam sebi, kako je nemogoče, da se zaljubi dekcle v njega. Ko na to Saša ni tako pogosto prihajala k njemu, kakor je želel, je še bolj dvomil o svoji sreči. In tako je bil jednako v dvomih. Neprestano se je tresel med svojim

hrepenenjem, slepo nado in med obupom in šepetom razuma, kateri mu je svetoval, da mu vse odreče. To stanje ga je delalo takega, da je zdravnik tako zlo govoril gospej Radički.

Ko ga je torej Saša po doktorjevi izjavi češče posetila, dà, ko je skoro ves čas bivala pri njem in bila pravi angelj za njega, — tedaj ni bilo meje njegovi sreči. Njena bližina mu je ugajala sama po sebi, in on je vžival željno in srkal váse celo njeno prikazen, vsak njen mig, vsako kretnjo in vsako besedo. Zajedno pa ga je dobrota in sočutje, s katerim ga je osrečevala in mu stregla, delalo blaženega. Včasih skoro da ni blagoslavljal svoje bolezni, katera mu je prinesla tako srečo. Seveda večkrat, ko mu je bilo težje in mučneje, je proklinjal to strašno bolezen in želel smrt, pa — treba je le bilo, da ga Saša pogleda in reče katero dobro, veselo besedo, in spet je prenašal potrpežljivo boli in težke misli ter se opajal ob milobi njene prikazni in njene bližine.

Ko je trajal ta čas dalje, je postajalo bolniku nekako bolje. Navidezno se je popravil. Mrzlica je zvečer skoro izginila, mučila ga je le zjutraj. Prav tako se ni po noči toliko potil. V njem samem je začela svitati nada. In kakor je bil poprej malomaren proti zdravnikovim predpisom ter jemal zdravila

samo, da zadovolji strežnico in da si olajša bolečine, je začel sedaj sam najskrbnejše paziti, da stori vse, kar je zdravnik rekel. Saj je prvič jemal sedaj zdravila večinoma iz Sašine roke, a drugič je želel sedaj živeti, živeti, živeti! Saj se je nadejal Sašine ljubezni, in da vendar doseže ono srečo, po kateri je od mladosti toli željno hrepenel. Ono blagodejno delovanje Sašine bližine je storilo, da se tudi sestra in doktor nista temu upirala. Zdravnik je pač opozoril Sašo, naj se čuva, ker so tuberkuli nalezljivi, in jej naštel vse, na kar ima paziti. Ali — ona se je le nasmejala. V resnici se ni bala pogibelji v svoji mladi brezbržnosti, a razun tega je zavladal v njej neki entuzijazem milosrčnosti in dobrih del — in končno jej je bil bolnik sam z vsakim dnevom milejši in dražji.

Nekega dne je prišel doktor Maslinović baš ob času, ko je Lazar obedoval. Saša je bila pri njem in — bolj iz medsebojne šale ga hranila. Da poskusi, ni-li juha prevroča, je vzela ona prvo žlico, tako tudi pri drugih jedeh — je vzela celo pozneje tudi bolnikove vilice v usta in se potem obrisala z isto servijeto.

Kaj delate za Boga?! — je vzkliknil zdravnik, in bil je ves bled v licu ter skočil s svojega mesta.

Deklè zarudi in pogleda začudeno doktorja.

Pa kaj? — Tako midva vedno delava, odgovori potem, ko jej ni bil več mogoče zakrivati svoje razburjenosti. V glasu doktorjevem je bilo toliko skrbi, toliko nečesa nenavadnega, da je bila popolnoma zmedena. Čez nekaj časa jej je bilo, kakor da bi bila kaj pogodila. Nekaj jej je reklo v notranjosti, da ta vsklik ni bil samo zdravnikova skrb, niti samo izraz previdnosti. Ona je morala iti iz sobe, dasi ni vedela, zakaj tako dela. In ni si upala biti pri doktorjevem odhodu.

Sedaj pa je zdravnik vredil svoje posete tako, da je bil vedno ali vsaj navadno prisoten pri kakem obroku obeda.

Vi ne delate več tako, — kaj ne, da ne? — jej reče nekoč pri odhodu, ko ga je mesto sestre spremljala. Glas se mu je stresel pri tem.

Ne — ali da Vam prav povem — včasih dà, — siromak Lazar jé, ako jaz ž njim jem. Večkrat ga samo tako lahko pripravim, da vzame kaj.

Ali Vi ne smete! To je gotova pogibelj. Kaj mislite Vi? Obljubite mi, da ne bodete nikdar več, — in on jej ponudi roko.

Ali Vam je toliko na tem ležeče? — odgovori Saša koketno.

Kako ne, za Boga, — saj lahko od njega dobite bolezen.

Nò, — pa? — pač mlada umrjem!

Hà — hà — hà! To Vi samo tako govorite! Jaz Vas samo prosim, ne delajte več tako. — Prosim Vas.

Saša mu ponudi roko, — in on postane v širokem licu s trdimi črtami nekako ves mehak, ter se brzo pripogne in jej v naglici poljubi roko. A potem steče doli k svoji kočijici. Saši ni ta dan niti oni razgovor niti oni ne- navadni izraz v doktorjevem obrazu več izginil iz spomina. Na roki se jej je še zvečer zdelo, da čuti poljub. Pri bolniku je bila raztresena in se nikakor ni mogla spustiti v svoje navadno drago kramljanje, s katerim je drugače Lazarja tako zabavala in čarala. Nazadnje je sela h glasovirju in začela izvajati neko Šumanovo pesem. Divno je igrala. Lazar je zapal v silni entuzijazem, in tako ni zapazil njenega raztresenega, v daljavo se ozirajočega lica.

Od tega dogodka je spremljala skoro vsaki dan doktorja pri odhodu, in vsaki dan se je razplel kakov tak razgovor med njima. Sama je opazila neko spremembo v svojem obnašanju in postopanju z bolnikom. Očitala si je to. Mučila jo je skoro vest. In kakor je bila mlada, obtoževala se je, da je prelomila prisego. Akoravno ni prej nikdar mislila na ljubezen do La-

zarja, jej je sedaj prišla sumnja, če ni bila ona tako dobra in požrtovalna napram njemu iz ljubezni?

Dà — dà — s tako ljubeznijo bi dokazala, da se ne zaljubljuje v zunanost in v ugodnosti dobre »partije«, kakor to navadno dekleta delajo, ona bi s svojo ljubeznijo pokazala, da gotovo idealno čuti. Pa kar si je domišljala in kakor se je prepričevala, doktorjeva postava jej je vedno bila pred očmi in jej prepovedovala, ravnati z bolnikom tako, kakor je hotela. Od sedaj se je pazno čuvala ž njim z isto žlico jesti. A ni delala tako iz bojazni in skrbi, bilo jej je samo drago, da dela po volji — doktorjevi.

Bolnik vsega tega ni opazil. On se je ves vglobil v silne mogočne občutke ljubezni. Vse sanje izza prvih dnij mladosti so zopet oživele in vsa ona dolgoletna strast se je sedaj še-le prav razvila in razširila, ko je čutil za bitje, katero mu je dobro in katero ga osrečuje s svojo bližino in s svojim sočutjem. Zato je bil pripravljen, v kolikor je opazal pri Saši spremembo, da jo tolmači sebi v prid. Sedaj je postala želja po življenju močnejša kakor kdaj, in ta želja mu je povračala že skoro izgubljeno energijo. Samo ni se upal izjaviti. Njegova plaha duša se je odvracala od tega, v najglobokejši globočini pa je vendar včasih zavrtal

in grizel črv sumnje. »Kako bode mene, — to ni mogoče — pa čemu?« — In v takem času bi poginil srčne boli, pa takoj se je utolažil, da je idealni duši — mladi dekliški duši — tudi taka ljubezen mogoča. — »Pa če me vzame, in potem — da mi od tega naglo sledi!« — mu je šepetal egoizem prave silne možke ljubezni.

Tudi tu ga je začela mučiti ljubosumnost. Pomislek, da bi Saša v povoljnem slučaju vendar še potem mogla vzeti koga drugega, — mu je bil strašen. In — že je bil ljubosumen sedaj na vsako cvetko, katero je milovala, je bil ljubosumen na njeno sestro, je bil ljubosumen na vsak trenotek, katerega je dekle prebilo dalje od njega. In čudno, na doktorja ni bil ljubosumen. Pač, — štel je trenotke, ki jih Saša prebije z doktorjem, pa zopet — mu ni prišla nikdar misel, da bi mu ravno doktor mogel vzeti Sašo. Tako nesposobnega za ljubezen ga je smatral. Ko pa je nekega dne mesto Maslinovića prišel stari kopališčni zdravnik, mu je bilo vendar ljubo. Saša pa je prebledela.

Ali kje je naš doktor? — je vprašala nedolžno. Starec je odgovoril, da je doktor Maslinovič nekam odpotoval na štirinajst dnij, da ga bode dotlej on zastopal pri bolniku.

Lazar je bil s tem popolnoma zadovoljen. Saše pa se je polastil silen

nemir. Včasih je zasijala v njeni duši neka svitloba in radost, časih je postala silno tožna in jo je mučil strah. Na zadnje — tretji ali četrti dan je silno hrepenela, da se doktor povrne. Povsod jej je bilo prazno, nekaj jej je manjkalo. Skoro je upala v obrazu in postala bolj bleda. Neizrečeno počasi so se ji pomikali dnevi. Da si olajša, je udarjala skoro celi dan po klavirju. Lazar je bil zato ves srečen.

Deseti dan je prišel doktor. Saša je bila ravno v vrtu, ko je opazila jednovprežni vožiček, ki je postal pred gradom in iz katerega se je vzdignilo visoko lepo telo doktorjevo. Veselo pohiti proti dvorišču in od daleč zakliče doktorju: »Dobro jutro!« — In njegovo široko lice je sijalo zadovoljnosti. Obrne se k njej in vrže uzde od sebe ter priskoči naravnost k deklici.

Torej ste vendar enkrat prišli? Ali prosim Vas, kje ste bili? In ta človek gre in ne pove ničesar, — reče Saša, dokler jej je on hotel poljubiti roko.

Bil sem doma — pri materi. Imel sem opravke, — a naenkrat postane drugačen, popolnoma sigurni doktor nekako zmeden. — Prav, da sem Vas uprav prvo našel, — povzame dalje, še vedno razburjeno.

Veste li, po kaj sem šel domov? — Pojdiva na vrt!

Odkod naj vem! — mu odgovori ona, gredoč za njim k vrtnim vraticam.

Rad bi se ženil, — pa sem šel k materi domov, da se dogovorim in da nabavim vse potrebne priprave.

Vi se ženite? vzklikne začudeno in v tem trenutku takoj prestrašeno Saša.

No dà — nameravam. Ah — kaj hočem tu razkladati, — jaz Vam ne znam govoriti in odkrivati ljubezni. Nisem imel časa se tega naučiti. No — Saša, — jaz bi želel, da bi bili Vi moja žena.

Jaz? — vsklikne še bolj začudeno dekle in postane ravno pred grmom španskega bezga. — Jaz torej? — Res? — in zmedeni, veseli in sramežljivi nasmeh je zasijal po celem divnem licu, katero je do čela zarudelo.

Ali kako to? — nadaljuje še vedno zmedena.

Želim tako, — torej, ako hočete, da Vam povem: jaz Vas ljubim? — Ali hočete tudi Vi?

Jaz? — in sramežljivo zakrije glavo v obe roki. In jok in smeh v istem času se jej izvije iz prs. — Prašajte sestro! — izjeclja potem nekako.

Jaz ne jemljem sestre, temveč Vas!

Ah, — kar se mene tiče! — in blažena zakrije lice na njegove široke prsi. On se samo nežno dotakne z ustnicami njenih las, in po tem jo prime za roko in tako gresta iskat sestre.

Gospa Radička od sreče in zadovoljstva ni vedela, kam bi se dela, ko jej je doktor vse izpovedal.

Seveda, — seveda! Mlada je še, — ali tudi jaz sem se poročila mlada. — Seveda, — seveda, je klicala vedno. In ne misleč na kaj več, odhiti naravnost k Lazarju.

Torej v hiši imamo snubača. Celo zaroko! Pomisli, — doktor in Saša — sta se sporazumela. Kako sem srečna! — in Bog ve, kako dolgo in kaj vse še bi bila dobra žena povedala, ako bi ne bila opazila, kako Lazar v svojem naslonjaču pada vznak, kako zapira oči in kako rumeni in blede vedno bolj v rumenem in bledem licu.

Moj Bog! — vsklikne prestrašeno gospa Radička. V istem času se prikaže pri vratih doktor s Sašo. Nista še vedela ničesar, ali Saša je z nekim instinktom uganila, nežno spustila doktorjevo roko in jo odložila od pasa.

Kaj je? — vpraša doktor skrbno, videč bolnika v nezavesti.

Gospa Radička mu pove, kaj se je dogodilo.

Oh — kaj ste mu šli praviti! On jo je ljubil, seveda — on jo je ljubil! — zakliče doktor in pohiti k bolniku.

Saša prebledi. Postalo jej je strašno težko. Prvi korak k blaženstvu ljubezni bode zagrnjen z dolgo — dolgo senco.

In ona radost — ona velika radost, da ljubi, katera jej je po malo poprej napolnjevala vso dušo, se je morala sedaj umakniti silni tugi, sestavljeni iz sočutja, iz dvoma — iz strahu za življenje bolnikovo. Komaj za nekaj časa se je posrečilo doktorju, da jej je pri obedu izvabil brezskrbni veseli smeh in da jej je odvrnil misli od bednega Lazarja.

Ko je doktor odšel, jej je postalo še težje. Štela se je krivo izdajstva, plakala je in se smatrala morilko ubogega Lazarja:

»Bila sem ž njim dobra, — zaljubil se je v mene, — vedno sem bivala pri njem, — tajila sem pred njim svoje čute za doktorja — oh, — jaz sem grešna, — jaz sem kriva!« — je govorila sama sebi in ni si upala k njemu v sobo.

Lazarju je med tem postajalo vedno huje. Zvečer je bil tako slab, da so ga morali prenesti v postelj. Mrzlica ni več prestala. Doktor je prišel drugo jutro zgodaj in je konstatoval, da je nastopila nagla sušica v največji meri!

Torej — doktor, — jaz častitam, — je začel s slabim glasom in ponujal Maslinoviću desnico. — Meni se zdi, — midva sva zamenjala nazore o ljubezni.

Pustite, prijatelj, vse take razgovore in vse take misli. Vse to vas razburja, — nepotrebno razburja.

Ah — sedaj, kaj mi je sedaj še!
— in bedni človek zaplaka bridko, da
mu je solza za solzo potekla po obrazu
nizdol in da je jecljal kakor slabo dete.
— Zakaj so tudi bile še one sence? Na
smrt bolan, brez rešitve iz te nesreče,
— nevoljen radi bolezní, — in vse to
nič ne dé: — ta bedasta prirodna sila,
ta ljubezen, — še mi ne dá miru — še
se mi je naselila v dušo — še, — a telo
je tako, da ljubiti ne more, niti ne sme!
— Z a k a j? — Daje mi naenkrat to
svojo ljubezen, njej edini koristno, in
mi napolni pljuča s tuberkuli! Zakaj?

Z a k a j? — ej, moj gospod! Ni
sploh vredno stavljati tega vprašanja,
katero sedaj stavite prirodi ali na ono
v življenju, kar je za las slično stari
osodi. Pa prosim Vas, umirite se!

Ali bolnik se ni umiril. Telo so mu
uničili tuberkuli, a dušo bol in jad radi
nesrečne ljubezni. In ljubosumnost in
tuga radi izgubljenih nad, in nevslí-
šano hrepeneje, — vse to mu je razsa-
jalo in rojilo v notranjosti in mu lomilo
dušo ...

Štirinajst dni pozneje je ležal na
odru. Tudi sedaj mu še ni z lica izgi-
nila bol.

*
* *
*

Dolgo je trajalo, da je mogel doktor
s Sašo sprožiti besedo o svoji zaroki.
Ako je le malo v pogovoru namignil,

ga je ona prosila z bolnim solznim pogledom, da preстане. Nazadnje, pol leta pozneje se mu je zdelo, kakor da se je prilično umirila. Njena sestra je bila radi tega vsa srečna. — Nekega zimskega dne je sedel, kakor navadno, doktor pri njih. Saša ni imela več na sebi svoje črne obleke. Bila je jako dobre volje. Ljubezen do svojega zaročnika jo je delala presrečno. Ta večer ga je hotela iznenaditi in se je posebno koketno oblekla. — Opravila se je v isto obleko, katero je imela, ko se je dogodilo ono v vrtcu.

Doktor ni takoj pogodil njene namere, zapazil je samo, da je Saša mnogo slabša, kakor je bila poleti. Obleka jej je bila v rokavih in na prsih mnogo širša. Videč jo veselo, kakor že dolgo, dolgo ni bila, se je spomnil, da bi bila prilika zopet kaj gledé svoje zaroke spregovoriti in morda — dan svatbe določiti.

Saša, — bi-li smel danes nekaj povedati? — in pripognil se je z glavo k njej.

Vi vprašate? Ah — kako ste pozabljeni! Ali ne poznate te obleke? Kako srečna sem bila v onem času!

Torej — jaz želim, da mi poveste, kdaj se lahko nadejam, da mi bode dovoljeno misliti na poročni dan?

Ali me še ljubite?! — in ona zaplaka v roke in se privije k njemu.

Gospa Radička je odšla iz sobe. Doktor, vprašajoč samo: »Kdaj — kdaj?« — privije deklè k sebi in jo poljubi. Prvi njihov poljub!

Saša se je pri tem silno razburila. Sladko čustvo in vroča strast so jej plale v telesu. Ona se je tresla. Naenkrat čuti neko nepreveliko bol v prsih. Morala se je izkašljati. Izkašljala je kri. Doktor vzame prestrašeno žepni robec in ga jej dene pred usta. Bilo mu je strašno. V jedni sekundi pridrilo mu je tisoč strašnih slutenj glavo.

Ah — saj ni nič! — in ljubko se je nasmehnila in ovila bele roke okoli čvrstega mu vratu.

Nekoliko ur pozneje je sedel doktor v svoji sobi. Pred njim je bil drobnogled. Kraj drobnogleda je ležal okrvavljeni robec. Doktor je držal v roki četrooglato steklo, polito z glicerinom, in skušal deti nanj košček, iztrgan iz krvavih mest na robcu. No, — roka se mu je tresla. Potem se zvlada. Bil je sedaj samo učenjak, ki preiskuje. Ko je bil preparat gotov, ga postavi pod drobnogled in gleda na lečo. Dolgo je gledal; — dva, trikrat je preparate ponovil.

Dà — dà — to so bakterije! — reče sam sebi odločno in čvrsto, kakor da ni sam sebi izrekel najstrašnejše sodbe. In samo trenotek je še mogel ostati hladni učenjak. Potem premaga čustvo

— in preobrnivši z glavo pred njim stoječi drobnogled, zapade v zamolklo težko ječanje. Silno močni človek se je tresel od muke in joka kakor slabotno dete. Ko je odjenjal prvi naval boli, si je tudi on stavljajl vprašanja po vzgledu Lazarja. Celó njegov moderni učenjaški racionalizem ga ni obranil tega.

Diviti se jej moram — tej brezvestni prirodi, s kako genijalnostjo je uredila, da izvaja svojo željo in voljo stvarjenja. Samo dotakniti se sme, in njen mili bacil najde novo domovino. S tako bujnostjo ga je navdala! Kaj jo briga, da si s tem druge pojedine stvore uničuje. Bacil ali človek — vse jej je jednako vredno. Prosta glivica — in bitje, katero živi in čuti. Koliko neumnosti je v tem! Genijalna in neumna si, priroda, v isti mah! Ker drugače — kako bi bila taka in z a k a j?

Ah, — strašno je trpel, a njegova znanost mu ni dajala tolažbe. Morebiti bi bil z večjo sigurnostjo vzel v roke Predohlovo »Zgodovino tuberkulov« in jo dal z večjo nado iz rok, ako bi se bil spomnil stare — stare knjižice, katero mu je majka ostavila, in na kateri je v sredini usnjatih platnic vtisnjen z l a t i k r i ž!

Obseg.

1. Bolnik. Spisal J. T-s.	Str.	5
2. Dež. Ruski spisal Fedor Falkovskij. Poslovenil Podravski	»	25
3. Svetla prikazen. Ruski spisal I. N. Potapenko. Preložil Podravski	»	37
4. Pripovedka o ošabnem Ageju. Ruski spisal Vsevolod Garšin	»	51
5. Stari oče Zahar. Ruski spisala N. Luh- manova	»	71
6. Gorolomov. Portret — naslikal ga bolgarski Ivan Vazov. Poslovenil Anonym	»	91
7. Strašna osveta. M. V. Gogolj	»	169
8. Dva sina. Napisal Marko Vovčok. (Marija Evgenija Markovič)	»	239
9. Zakaj? Hrvatski spisal Ksaver Šan- dor-Gjalski. Poslovenil Fr. Máričin	»	251

- V. knjiga : 1. Lux in tenebris lucet. — 2. Moč ljubezni. — 3. Že zopet. — 4. Glasovi iz groba. — 5. Noč v gozdu. 6. Izdajalec. — 7. Gozd šumi. — 8. Dva huzarja. — Cena K 1:20
- VI. knjiga : 1. Črtice z ogljem. — 2. Ta tretja. — 3. Poroka po pomoti. — Cena K 1:20
- VII. knjiga : 1. Bolnik. — 2. Dež. — 3. Svetla prikazen. — 4. Pripovedka o ošabnem Ageju. — 5. Stari oče Zahar. — 6. Gorolomov. — 7. Strašna osveta. — 8. Dva sina. — 9. Zakaj ? — Cena K 1:20

»Venec slov. povestij« prinaša prevode iz ruščine, poljščine, češčine, slovaščine in srbohrvaščine. — Izhaja v nedoločenih rokih.

Kdor naroči po pošti, naj pridene 10 vin. za poštnino.

 Pošilja se jedino po povzetju ali naprej poslanim zneskom.

Na zahtevanje pošiljamo cenik naše književne zaloge.

COBISS 8

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIŽNICA

00000075035

Cena K 120

